

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

**JINOJAZYČNÁ LITERATURA
A KULTURA V MEMOÁRECH
ČESKÝCH SPISOVATELEK**

19. STOLETÍ

Diplomová práce

Autor: Monika Vondráčková

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dalibor Tureček, CSc.

Studijní obor: ČJ-D/Sš

PFJU v Českých Budějovicích

VI. ročník

Akademický rok 2008/2009

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně dostupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

13.4. 2008

.....

Mé nejsrdečnější poděkování patří především p. prof. PhDr. Daliboru Turečkovi, CSc. za trpělivé vedení při tvorbě této diplomové práce a mnoho podnětných připomínek i dobrých rad.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zabývá vztahem dvou významných českých literátek 19. století, Boženy Němcové a Karoliny Světlé, k jinojazyčné literatuře a kultuře. Základním zdrojem informací jsou vydané edice memoárů a korespondence uvedených autorek, kde hledáme konkrétní zmínky o jinojazyčné literární i kulturní produkci a případné kladné či negativní hodnocení jednotlivých děl či konkrétních zahraničních autorů.

Práce se skládá ze tří oddílů, z nichž první díl je věnován Boženě Němcové a na základě podrobného rozboru autorčiny vydané korespondence sleduje její čtenářské zkušenosti i všeobecný přehled na poli jinojazyčných literatur, zájem o konkrétní osobnosti či díla a pozitivní či negativní postoje k nim. Druhý oddíl se pokouší o totéž v případě osobnosti Karoliny Světlé, tentokrát za použití jejích literárních vzpomínek. Poslední třetí oddíl se snaží zpracovat závěry prvních dvou kapitol, porovnat čtenářské zkušenosti obou autorek, osobní výběr jinojazyčné literatury, jejich všeobecný přehled o dění na světové literární scéně i vlastní názory a hodnocení konkrétních autorů i děl, najít případné shodné či výrazně odlišné momenty a případně také odraz těchto zkušeností ve vlastní literární tvorbě obou dam.

Jako pramen slouží jak korespondence přijatá tak odeslaná a osobní vzpomínky, kde, kromě informací týkajících se konkrétně obou autorek, nalezneme také názory dalších osobností české kulturní scény, které s těmito literátkami navázaly určitý vztah (adresátů jednotlivých dopisů, nakladatelů, přátel, rodinných příslušníků a podobně).

Naskýtá se nám tedy pestrý obraz pohledů a názorů různých osobností české literatury a kultury na jinojazyčnou produkci, můžeme sledovat dostupnost světové literatury na českém trhu, oblíbenost jednotlivých autorů či děl, překladatelskou činnost českých literátů i jejich čtenářský vkus.

A foreign-language literature and culture in the memoirs and personal correspondence of Czech authoress in the 19th century

This diploma thesis follows the relations to the foreign-language literature and culture by two interesting Czech writers, Božena Němcová and Karolina Světlá, in the period of 19th century. As the main source of information for this topic were used published editions of personal correspondence or memoirs of these two personalities. In these works we could find particular references to foreign-language literary and cultural output and affirmative or negative evaluation of single works of foreign writers.

The work is divided into three parts. The first one is dedicated to Božena Němcová and is focused on her reader's experiences or her personal overview in the section of the foreign-language literature and culture. This chapter is based on in-depth analysis of her personal correspondence. The second part tries to find out the same facts or information in the case of Karolina Světlá with the help of her published memoirs. The last part is the summary of all findings, which are used to compare both personalities and their personal attitudes to foreign-language production, concrete works or writers as well. We can realise, which works were popular to read and translate in the period of 19th century and on the contrary which were not so favourite and why. We can also evaluate reader's taste of interesting Czech literal and cultural personalities in these ages or make our own judgement about the offer of foreign-language works on Czech book market.

OBSAH

1	MEMOÁROVÁ LITERATURA A JEJÍ SPECIFIKA	2
1.1	PAMĚTI.....	3
1.2	DENÍKY	5
1.3	OSOBNÍ KORESPONDENCE	7
2	KORESPONDENCE BOŽENY NĚMCOVÉ.....	10
2.1	KORESPONDENCE Z LET 1844 – 1852.....	10
2.2	REFLEXE JINOJAZYČNÝCH LITERATUR V PŘIJATÉ I ODESLANÉ KORESPONDENCI V OBDOBÍ 1844-1852	14
2.3	KORESPONDENCE BOŽENY NĚMCOVÉ MEZI LETY 1853 – 1856	20
2.4	REFLEXE JINOJAZYČNÝCH LITERATUR V ODESLANÉ I PŘIJATÉ KORESPONDENCI V LETECH 1853-1856.....	22
2.5	KORESPONDENCE V ROZMEZÍ LET 1857 – 1858.....	30
2.6	REFLEXE JINOJAZYČNÉ LITERATURY V ROZMEZÍ LET 1857-1858	41
2.7	KORESPONDENCE BOŽENY NĚMCOVÉ MEZI LETY 1859-1862.....	46
2.8	BOŽENA NĚMCOVÁ VERSUS SVĚTOVÁ LITERATURA A KULTURA	52
3	UPOMÍNKY KAROLINY SVĚTLÉ.....	61
3.1	REFLEXE JINOJAZYČNÝCH LITERATUR VE VZPOMÍNKÁCH KAROLINY SVĚTLÉ	67
3.2	Z LITERÁRNÍHO SOUKROMÍ KAROLINY SVĚTLÉ.....	73
3.3	KAROLINA SVĚTLÁ A JEJÍ VZTAH K JINOJAZYČNÉ LITERATUŘE A KULTUŘE.....	81
4	BOŽENA NĚMCOVÁ A KAROLINA SVĚTLÁ VE VZTAHU K JINOJAZYČNÉ LITERATUŘE A KULTUŘE ANEB SROVNÁNÍ ZÁVĚREM.....	89
	ZAHRANIČNÍ AUTOŘI V KORESPONDENCI BOŽENY NĚMCOVÉ A KAROLINY SVĚTLÉ	96
	REJSTŘÍK.....	115
	RESUME.....	117
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	118
	VYDANÉ PRAMENY	118
	MONOGRAFIE.....	118
	SLOVNÍKY SPISOVATELŮ	119

1 Memoárová literatura a její specifika

Memoárová (vzpomínková) literatura je součástí tzv. dokumentární literatury (literatury faktu), mnoho společného má také s krásnou literaturou, odbornými texty nebo publicistikou. „*Pamětníci v tomto žánru popisují své zážitky z cest či válek, zachycují události z osobního a rodinného života, dávají nahlédnout do svého soukromí, myšlení i cítění, objasňují též své počínání, vysvětlují své jednání a popudy, které k němu vedly a seznamují s lidmi, s nimiž se setkali.*“¹

Počátky takových spisů sahají až do 16. století, kdy měla vzpomínková literatura převážně soukromý, rodinný charakter, a tomu odpovídal také její obsah i způsob komunikace se čtenářem. Většinou zůstávala v rukopisech a publikována byla pouze výjimečně.

Postupem času začaly memoárové postupy pronikat do kronikářských prací, kde se s nimi mohla setkávat také širší veřejnost, zpravidla ve formě zpráv nebo popisů různých významných událostí. Málokdy se zde však setkáme s osobním komentářem popisovaných faktů, subjektivní pohled autora ustupuje v kronikách do pozadí a nemůžeme tedy ještě mluvit o memoárech v pravém slova smyslu.

Ve vzpomínkách určených veřejnosti se autor prosazoval stále častěji, nejprve zobrazovaný děj pouze komentoval, poté popisoval jednotlivá fakta z vlastního úhlu pohledu a vyjadřoval svůj osobní postoj nejen k veřejným záležitostem, ale i k událostem osobním a rodinným. Kronikářský pohled zvnějšku tak postupně nahrazuje subjektivní autorské vyprávění a kroniky i paměti se formují jako dva příbuzné, ale zcela samostatné žánry.

Memoárové spisy umožňují čtenáři proniknout hlouběji do pamětníkového života, pochopit jeho myšlení i jednání a zprostředkovaně s ním znovu prožít významné okamžiky životní poutí. Jsou to texty vázané mnohem více na obsah sdělení než na formu a setkáváme se s nimi nejčastěji v podobě autorských pamětí, deníků nebo osobní korespondence.

---

¹ Válek, Vlastimil, Memoárová literatura 20. století, Brno 2000, s. 3.

I když zájem o memoárovou literaturu a její množství na trhu v různých vývojových etapách kolísá, zůstává i v jednadvacátém století trvalou součástí literární produkce.

1.1 Paměti

Jako memoáry (z lat. memoria = paměť) označujeme „*vzpomínkové vyprávění zaměřené především na prostředí a osobnosti, které autor poznal, a na události, jichž byl svědkem.*“²

Množství faktografických informací všeho druhu, zejména přesných časových údajů, místních názvů, vlastních jmen či portrétů reálných osob a četných citací literárních děl, korespondence, vlastní tvorby i autentických výroků nebo dialogů, které na jejich stránkách nacházíme, řadí paměti do oblasti dokumentární literatury. Pro tyto texty vycházející ze subjektivního stanoviska vypravěče je charakteristická ich-forma a snaha autora představit sebe sama, případně obhájit vlastní názory, postoje i skutky. Zároveň se však tato díla, na rozdíl od deníku, autobiografie nebo konfese (vyznání), snaží o objektivní podání skutečnosti, „*například více přihlíží k zorným úhlům zachycených reálných postav, které mohou v dílčích segmentech dočasně převážít.*“³

Při tvorbě pamětí provádí autor vědomý i podvědomý výběr zachycovaných reálií a předkládá tak čtenáři svůj stylizovaný životní příběh, potažmo také nepřímý autoportrét. Čerpá nejen z vlastní paměti, ale využívá též soukromé deníkové záznamy, poznámky, zápisky, úryvky z již vydaných děl, reportáží, esejů, rozhovorů a dalších textů spjatých určitým způsobem s jeho osobou, což výrazně obohacuje stylové i žánrové roviny celého díla.

Klasické paměti obvykle v chronologickém sledu zachycují průběh celého autorova aktivního života, a přestože nezřídka čerpají z bezprostředních záznamů či dobových dokumentů, předpokládají jistý časový odstup od popisovaných událostí. Setkáváme se zde často s prolínáním, někdy dokonce konfrontací, dvou časových rámců : v pamětech psaných ve stáří nebo při

---

² Mocná, Dagmar, Peterka, Josef, a kol., Encyklopedie literárních žánrů, Praha 2004, s. 436.

³ Mocná, Dagmar, Peterka, Josef, a kol., Encyklopedie literárních žánrů, Praha 2004, s. 436.

pocitu ohrožení se vypravěč vrací do dětství a mládí, kde hledá své kořeny i jistoty a proud osobních vzpomínek se střetává s aktuální reflexí zralého autora.

Podle vztahu k realitě rozlišujeme paměti autentické a fiktivní, které přecházejí do beletristické formy a napodobují základní znaky tohoto žánru. Z hlediska pojetí a výstavby textu vznikají paměti monografické, panoramatické (podávané v širších historických souvislostech) a zbeletrizované. Od pamětí se někdy vyčleňují vzpomínky jako texty mozaikovitě, zachycující pouze vybrané fragmenty autorova života, v praxi lze však tyto dva typy textů rozlišit pouze obtížně, spojuje je totiž společná motivace.

Paměti významných osobností vznikaly již antice (např. Zápisky o válce galské od Julia Caesara z r. 51 př. n. l.), dále se rozvíjely v období renesance a humanismu a vrcholný rozkvět tohoto žánru přichází v devatenáctém století s nástupem romantismu. Zakladatelem žánrové tradice v českých zemích je renesanční měšťan Mikuláš Dačický z Heslova (1555-1626), jehož Paměti, dokončené v samém závěru života v letech 1620-26, zachycují více než jedno století českých dějin a vycházejí přitom nejen z vlastních zápisků autora, ale také ze vzpomínek jeho předků či dobových písemností. Paměti významných kulturních a literárních osobností 19. století se snaží hledat vlastenecké kořeny autora, zachycují různé údaje i postřehy z politického, kulturního nebo společenského života a barvitě portréty významných přátel a známých samotného autora. Rozsáhlé panoramatické paměti jsou v naší soudobé literární produkci spíše výjimkou (např. Paměti Josefa Václava Friče z let 1886-1887), naopak velmi často jsou paměti beletrizovány do několika „obrazů ze života“ (např. v díle Karoliny Světlé Několik archů z rodinné kroniky vydaném r. 1862).

Totalitní režimy pamětem jako žánru nepřály, šanci měly pouze politicky neutrální vzpomínky z dětství. K oživení dochází teprve koncem padesátých, a zejména v šedesátých letech dvacátého století, v letech devadesátých pak zažívají paměti své druhé vrcholné období.

1.2 Deníky

V autorských denících nalézají čtenáři „*chronologicky řazené, zpravidla datované, osobní záznamy, pořizované v krátkých intervalech a bez časového odstupu.*“⁴ Před fikcí a fabulací upřednostňuje deník bezprostřednost záznamu, autentičnost a informativnost, často autorovi slouží jako „zásobník“ myšlenek, nápadů, námětů i citátů. V porovnání s jinými žánry má deník nejvýraznější autokomunikační charakter, na jeho stránkách vede pisatel dialog sám se sebou ve snaze o hlubší sebepoznání, stvrzení vlastní identity a uspořádání vnitřního světa v konfrontaci s vnějšími událostmi. Bývá často psán v situaci, kdy je autor určitým způsobem diskriminován, je si vědom nevydatelnosti svých zápisků a píše je aktuálně pouze pro vlastní potřebu, dochází tedy k výraznému potlačení autocenzury.

V kompozici deníkových textů se důsledně uplatňuje chronologický princip, kdy jsou zápisky řazeny za sebou bez zřetelného kompozičního záměru, někdy využívá pisatel také princip kontrastu nebo textové koláže.

Podle pojetí komunikační situace rozlišuje literární věda tři základní varianty deníkového žánru : primární (autochtonní), otevřený a fiktivní deník.

Primární deník je intimní výpověď pisatele, která není bezprostředně určena ke zveřejnění, i když u všech zápisků tohoto typu s jistým beletristickým potenciálem může dojít k dodatečné liberalizaci, pokud přinášejí pozoruhodné svědectví o životě a názorech autora nebo o době, ve které žil. To platí zejména pro deníky spisovatelů, které bývají nejčastěji posmrtně vydávány.

Také otevřený deník je koncipován jako osobní autorská výpověď, avšak od počátku se počítá s jeho zveřejněním. Hlavní úlohu zde nehrají osobní záznamy, ale spíše pisatelovy reflexe soudobé společenské i politické situace.

Jako samostatné literární dílo je vnímán fiktivní deník přisouzený smyšlenému pisateli, často přerůstá až v deníkovou novelu nebo román a může být využíván i k satirickým nebo humoristickým účelům. Na hranici mezi deníkem autentickým a fiktivním však stojí autobiografický deníkový román, protože přes zřetelné rysy literární fikce ztotožňuje pisatele s autorem.

---

⁴ Mocná, Dagmar, Peterka, Josef, a kol., Encyklopedie literárních žánrů, Praha 2004, s. 98.

Zvláštním případem fiktivního deníku je deník básnický, kde princip deníkových zápisků posiluje naléhavost lyrické výpovědi celého textu.

I když se s deníkovými zápisky setkáváme již v počátcích psané kultury, v hojně míře jsou pěstovány teprve v renesanci, kdy se klade velký důraz na všestranný rozvoj osobnosti každého člověka a ideálem se stává jedinec mnoha zájmů, schopností a vědomostí. Záznamy každodenních, ale i neobyčejných událostí, psané jako podklad pro pozdější memoáry nebo jako svědectví pro potomky, byly oblíbené zejména ve šlechtických a vzdělaneckých kruzích, dochovaly se však také některé deníky příslušníků nižších vrstev.

V průběhu 18. století využívají západoevropské literatury deníkové záznamy ve fabulované próze a ústředním motivem děje se stává postava s konkrétním osudem a specifickým vnitřním světem. Na konci 18. století se soudobá německá mládež natolik ztotožnila s hlavním protagonistou Goethova románu Utrpení mladého Werthera, že sugestivní stylizace textu do deníkové a dopisové formy vyvolala silnou vlnu sebevražd.

Deníkový žánr také naprosto vyhovoval romantikům a jejich přesvědčení o jednotě života a díla i zálibě ve fragmentárnosti výpovědi, jež je pro tyto druhy textů typická. Za člověka nad jiné povolaného k formulaci vlastních myšlenek a pocitů byl považován právě „umělec pera“ a spisovatelský deník se postupně stává běžnou formou komunikace autora se čtenářem, který tak dostává jedinečnou šanci proniknout do tajů literární tvorby a zajímavé myšlenky pisatele přijímá za své.

V průběhu 20. století nebývale vzrůstá provokativní otevřenost autentických deníků, kde čtenář nachází mnoho kontroverzních názorů na různé osobnosti i události, barvitě líčení sexuálních zážitků, zdravotních problémů a ostatních ryze soukromých sfér pisatelova života. Deník dnes díky naprosté svobodě vyjadřování často otevírá témata dříve tabuizovaná nebo nevhodná k literárnímu zpracování.

U spisovatelů, kteří se během života ocitli ve společenské izolaci, slouží pravidelné deníkové zápisky jako nejpřirozenější způsob lidské i umělecké seberealizace.

1.3 Osobní korespondence

„List (rovněž dopis, psaní, lat. též epistula, epistolu – odtud české *epištola* – resp. *littera*, v původním významu označující list i listinu) je žánr primárně určený k písemné komunikaci mezi pisatelem a adresátem.“⁵

Dopis má, jako původní neliterární forma, prostě sdělovací a komunikační funkci, obrací se k nepřítomnému adresátovi a užívá ustálené úvodní i závěrečné formulace (místo a čas psaní, oslovení, rozloučení s adresátem a podpis odesílatele). Každý dopis má však také svou nezanedbatelnou estetickou funkci, popisuje různé zážitky a osudy pisatele, vyjadřuje jeho osobní pocity a názory, nezřídka emotivně působí také na příjemce, a tak přerůstá původní prostě sdělovací žánr a dostává se do sféry umělecké nebo publicistické. Právě odpoutáním od prvotní komunikační situace dochází k literarizaci dopisu, kdy jej nezajímavý čtenář neidentický s adresátem čte podobně jako beletrii.

Pro list je charakteristická situativnost (pisatel je vázán ke konkrétnímu prostoru a času) a intimní ráz, protože primárně jde o sdělení neveřejné, určené pouze jednomu konkrétnímu adresátovi, kterým nejčastěji bývá osoba pisateli blízká. Rozhodující vliv na stylizaci takovýchto textů má jejich komunikativní funkce a snaha pisatele navázat kontakt s adresátem – pisatel se adresátovi otevírá a dochází ke střetávání jejich vnitřních světů, někdy převažuje pisatelova snaha o sebevyjádření a list se pak blíží deníkovému zápisu. Nejvýrazněji to lze sledovat u tzv. nedeslaných dopisů, autobiografických textů užívajících dopisovou formu pro autentickou zpověď určenou fiktivnímu adresátovi (např. Dopis otci Franze Kafky).

Čtení dopisu vyžaduje čtenářovu aktivitu při správném pochopení komunikační situace a domyšlení souvislostí v textu pouze naznačených, autoři fiktivních korespondencí čtenáře přímo provokují k tomu, aby si z naznačených indicií sám vytvořil příběh.

Soukromý dopis s výraznými beletristickými prvky je v případě literátů vnímán jako nedílná součást díla (v české literatuře je to případ právě korespondence Boženy Němcové, ze které, mimo jiné, vychází tato práce). K veřejné prezentaci pisatelových názorů, postřehů, zážitků nebo politických

---

⁵ Mocná, Dagmar, Peterka, Josef, a kol., Encyklopedie literárních žánrů, Praha 2004, s. 349.

stanovisek slouží otevřený dopis, který bývá hojně stylizován do jiných žánrů (například eseje nebo fejetonu) a dopisu se podobá pouze užitím shodných formálních znaků. V literárních dílech, ať už v próze nebo v poezii, nachází své uplatnění dopis fiktivní.

Dopis jako literární žánr zná již antická kultura, jeho rozmach se datuje do helénistického a římského období, kdy vznikají všechny jeho základní podoby a z pouhého prostředku písemné komunikace se mění v precizně stylizovaný útvar, psaný vybroušeným jazykem s mnohými lyrickými prvky.

Na českou kulturní a literární scénu proniká list na přelomu 14. a 15. století spolu s rozšiřováním gramotnosti mezi široké vrstvy obyvatelstva a s nástupem husitského hnutí, které obrací pozornost pisatelů k veřejným záležitostem, nutí je k získávání aktuálních zpráv o politickém a společenském dění a ponouká také k vyjádření vlastních postojů. List se v této historické etapě stává jedním z nejučinnějších prostředků propagandy obou znepřátelených stran, které se snaží získat veřejnost právě pro tu svoji interpretaci božího zákona.

Vedle latiny se již v korespondenci prosazují i národní jazyky, tedy čeština a němčina. V rodinné korespondenci z druhé poloviny 15. století a počátku století šestnáctého nechybí citové projevy a bezprostřednost, které sem vnášejí zejména ženy-pisatelky ze šlechtických kruhů. V průběhu 16. a na počátku sedmnáctého století se již udržování korespondenčního styku stává módní záležitostí, která je součástí každodenního života vzdělaného člověka. Tento trend bohužel vede k pouhému vnějšímu napodobování žánru bez umělecké hodnoty a z dopisu se stává pouze konvenční prostředek komunikace, potvrzující sociální status svého autora.

Během třicetileté války do korespondence proniká barokní jazyk a styl, dopisy z tohoto období jsou prudší, emotivnější a úsečné. Teprve v 18. století se v českém prostředí projevuje inspirace vyspělou evropskou epistologafií. Zejména v měšťanských a vzdělaneckých vrstvách bylo umění „krásného psaní“ po celé 19. století součástí životního stylu, postupně se zvyšuje úroveň korespondence i v lidových vrstvách a důraz je kladen hlavně na estetickou stránku dopisu. Román v dopisech se v této době těší velké oblibě čtenářů.

Autentičnosti a sugestivnosti dopisové formy hojně využívají také fejetonové rubriky novin a časopisů, zejména při líčení pestrých

cestovatelských zážitků, dojmů z výstav a podobně, forma dopisu je také vítaným zpestřením humoristické a satirické tvorby.

Kult dopisování vrcholí na přelomu 19. a 20. století, někteří autoři vnímají dopis jako svébytné umělecké dílo psané specifickým rukopisem a korespondence je vydávána jako nezbytná součást sebraných spisů významných literátů.

Ve dvacátém století bohužel s výrazným rozšířením telekomunikačních prostředků tradiční způsob korespondence mizí a dopis se stává téměř exkluzivním žánrem určeným pouze pro nouzové situace (např. dopisy z vězení) nebo ke zpytování svědomí a bilancování.

Tato práce se snaží z dopisů a memoárů významných českých literátek devatenáctého století vyčíst jejich vztah ke světovým literárním a kulturním produktům, které se pro ně v pohnuté době národního obrození stávají bohatým inspiračním zdrojem při budování vlastní svébytné národní kultury.

2 Korespondence Boženy Němcové

2.1 Korespondence z let 1844 – 1852

Osobní dopis bývá někdy považován za „ženský žánr“ a udržování pestrých korespondenčních styků bylo dokonce doporučováno ženám s literárními ambicemi jako výborná průprava ke spisovatelské práci. Pomocí dopisů mohly nejen udržovat kontakty se vzdálenými přáteli, ale také tříbit vlastní styl a nechat se jednotlivými dopisy inspirovat z hlediska jazykového i slohového.

Božena Němcová psala dopisy velmi ráda a už její současníci ji ctili jako výjimečnou epistolografku. Přijaté listy vždy pečlivě schraňovala a vážila si jich, bohužel však byly také chvíle, kdy mnohé z nich z osobních důvodů nebo ze strachu před policejním vyšetřováním záměrně ničila a nabádala k tomu i své adresáty.

V listáři Boženy Němcové, tak jak se zachoval do dnešní doby, převažují dopisy osobní, přátelské a rodinné, pouze v náznacích se zde dozvíme o společenské a politické atmosféře doby nebo jejím literárním životě. Přesto se tato práce snaží, prostřednictvím nejnovější edice korespondence Boženy Němcové od kolektivu autorů pod vedením Jaroslavy Janáčkové⁶, najít v jednotlivých dopisech zmínky o jinojazyčné literatuře a kultuře, o jednotlivých dílech i autorech, a zjistit jak je pisatelé vnímali, hodnotili a případně využívali ve své vlastní spisovatelské činnosti.

V roce 1844, ze kterého pocházejí první listy této edice, je již Božena Němcová sedm let vdaná, s manželem a čtyřmi dětmi žije druhý rok v Praze a v Tylových Květech nebo Havlíčkově České včele publikuje první práce. Je vítaným hostem ve vlasteneckých salonech u Staňkových nebo Fričových a poznává zde mnoho osobností literárního i kulturního života. Mnohá přátelství uzavřená v této společnosti patří k těm trvalým, jako to s Bohuslavou Rajskou a jejím pozdějším manželem Františkem Ladislavem Čelakovským. „(...) *A věřte mně, že Vaše srdečné, dojemné vypravování daleko větší cenu má nežli všechny ty přepjaté, z cizího nám živlu přenešené (sic!) a původní (jak je ku své*

---

⁶ Janáčková, Jaroslava, a kol, Božena Němcová. Korespondence I-IV, Praha 2003, 2004, 2006, 2007. Viz. seznam použité literatury.

oslavě spisáلكové (sic!) mnozí jmenují) povídky, romány atd. Tyto nevzdělávají náš národ, nýbrž jej od svých mravů odtaňují, obyčejové (sic!) jejich jím co zastaralé a času nepřiměřené představují, jím dosti často nemravnost ve skvělém světle okazují (sic!) . – Jaké může míti (sic!) takovéto čtení vplyv (sic!) na národ? – Zajistě (sic!), některý z oných (sic!) panů neví, jakého se hříchů dopouští svým spisováním, neboť kazí i mravy, i řeč a vzbuzuje žádosti v srdcích dobrých a nezkažených, které nikdy upokojiti (sic!) nemůže. (...)⁷, ujišťuje Bohuslava Čelakovská svoji blízkou přítelkyni v jednom z dopisů, právě jí pak Božena Němcová roku 1845 věnuje první svazek Národních báchorek a pověstí. Do roku 1847 vyjde svazků celkem sedm a časopisecky i několik dalších prací. To už ale Božena Němcová s celou rodinou nepobývá v Praze, ale střídá místa pobytu podle manželových pracovních povinností (1846-1847 Domažlice a poté Všeruby, Nymburk a Liberec).

Bouřlivých revolučních událostí se Božena Němcová s manželem neúčastní přímo v centru dění. Když se v březnu 1848 v tanečním sále Svatováclavských lázní v Praze konalo tajné shromáždění, které schválilo návrh petice císaři, požadující vytvoření jednotného správního celku ze všech zemí České koruny, zrovnoprávnění Čechů a Němců ve všech oblastech veřejného života, všeobecný výkup z roboty a zrušení poddanství, zavedení obecní samosprávy, svobodu tisku, shromažďování a náboženského vyznání a zřízení nezávislých soudů i občanských gard, Němcovi žijí a politicky se angažují na Chodsku. Za „protistátní“ činnost v tomto období je později stíhán nejen Josef Němec, ale samozřejmě také jeho žena a nedůvěry a podezřívavosti státního aparátu i permanentního policejního dohledu se již nezbaví. Jako všichni vlastenci v té době, také Božena Němcová zaujala vůči Němcům a jejich protičeské politice ostře negativní postoj : „(...) Vidíte, Čechové přece vyhráli všude a všude, i ve sněmu, a to ne zbraní, nýbrž mravní silou, proto Němci zuří, že jich je všude menšina a těch nenáviděných Slovanů všude většina. Jinák (sic!) to ale nebude, nyní nastává doba slávy Slovanstva, již vítězí a bude vítězem vždy. Nyní vidíte, jaké musí být muži na sněmích (sic!), snad nahlédnou někdy Vaši sedláci, že jsme jim neradili zle a snad pro zisk nějaký, když jsme řekli, jaký to musí být muž. Ti sedláci, co jsou na říšském

---

⁷ Bohuslava Čelakovská B.N. z Vratislavi do Prahy, 16. ledna 1848, in : Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence I. (1844-1852), Praha 2003, s. 61.

sněmu, jsou jako třtina od větru sem tam smýkaná, když je dostanou do prádla Němci, hlasujou (sic!) s nimi na svou vlastní škodu, což ale nevědí, poněvadž (sic!) nemají toho nejmenšího politického vzdělání, a když do parlamentu vejdou, nevědí, kam ty řeči čelí a na kterou stranu by se přidat měli, jestli potom zase Čechové je na stranu vezmou a celou věc jim rozloží, tu teprv zase svou chybu nahlédnou a hlasují s nimi a tak to máte. Kdyby si Čechové byli ne zvolili na říšský sněm tak výtečné muže, ty nejhorlivější a nejpoctivější vlastence, zajistě s námi zle by to stálo a již by nás měli Němci v drápech a s Rakouskem kdožví jak by to bylo, pokoj by zajistě již nebyl, ale oni vědí cíl své cesty, od které na krok neustoupí, oni umí síly své v jedno soustředit, aby zvítězili nad svými nepřáteli, jichž není malý počet, a nemají take (sic!) Němci hlavy, nad nimiž se lehko vítězí, jsou i mezi nimi výborní řečníci, jenže bohužel všecku svou sílu duševní i materiální by vynaložili na naše pokoření a staré přísloví „Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.“ Copak tomu říkají Vaší karabáčníci (sic!), že nyní nebudou smět již nazývat Vás poddanými, že jim nebudete robotovat, že jste i té milostivé vrchnosti rovní? Ve Vašem kraji nebude snad náhrada za robotu veliká, poněvadž je v pozdějších letech mocí uvalená a že je kraj chudý. Copak budou říkat učitelové, když se v českých krajích na gymnáziích česká řeč co obligátní vyučovat bude a německé jen co předmětu, nu však to víte všecko z Novin. Tuším, že budou muset nazpaměť se učit lekce jako jich žáci (sic!). Inu ta konstituce jim zadala smrtelnou ránu! (...) ⁸“, rozepsala se v jednom z dopisů příteli Janu Konopovi. Přestože z hlediska politického stála Němcová na opačné straně barikády, k německé literatuře a kultuře měla naopak velmi blízko. Jak lze vyčíst z jejích dopisů (podrobněji viz níže), mnohých soudobých německých literátů si Božena Němcová vážila, četla německé časopisy i noviny, navštěvovala pražské německé divadlo a také s mnohými tituly ostatních světových literatur se setkávala prostřednictvím německých překladů.

Hlavní náplní „protistátní“ činnosti Boženy Němcové byla především snaha „rozšířit obzory“ prostého lidu a venkovských sedláků, zajistit jim přístup k informacím prostřednictvím denního tisku, dát jim možnost číst dobré knihy a vzdělávat se. „(...) *Jsemť* (sic!) nyní hotova převzít malý sklad kněh,

⁸ B.N. Janu Konopovi z Nymburka do Mrákova, 25.9. 1848, in : Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence I. (1844-1852), Praha 2003, s. 104-105.

jestli mi je totiž na kredit dáte, snad Vás, pane, nemusím ujišťovat, že z toho ani dost malý užitek nechci. Co utržím, to Vám odešlu spravedlivě, avšak to se zavázat musíte, pane, že kdyby se můj záměr nepodařil, knihy nazpět vezmete, i ty, které bych neodbyla. Někde budu sama prodávat, někde moji známí vesničané, a jinám (sic!) zase pošlu kočující kněhkupecký krámek, zvláště kde bude pouť. Já myslím, že dobře pochodíme, takové kočující kněhkupectví je vskutku věc blahodárná pro venkovský lid a pro kněhkupce výnosná. Vy nevěříte, co toho ti kočující kramáři prodají, a je to hatlanina, pro lid škodná, měli by se takoví kramáři trochu pod dohled postavit. Nyní chci prozatím poznamenat knihy, jaké bych zde dobře prodala, neboť ze začátku musí být lákadlo. Předně a nejprve a nejvíc Spravedlivá historie česká v jednom svázaná, Pražský posel 1. a 2. díl. Život Josefa císaře (sic!)⁹. Napoleon (jen kdyby brzy se dokončil). Jiřina, Isidor, sedlák lhotský. Spisy Jana z Hvězdy. Něco těch Nieritzových¹⁰ a Schmidových¹¹ povídek pro děti. Mistr Jordan¹². Asi 4 kuchařské knihy od Rettigové, několik modlitebních knih, ovšem již svázaných, ne ale skvostně, aby nebyly drahé. K tomu, kdyby Vám možná bylo, přidejte Vašnosti asi dvě podobizny Karla IV, Otakara, Jiříka Poděbradského a Tyla. Několik těch plátků, co by pro sedláka byly, a několik písniček.(...)“, píše pražskému nakladateli Jaroslavu Pospíšilovi ze Všerub do Prahy¹³. Byla poměrně oblíbená u obyčejných lidí a snažila se je získat pro „českou věc“, právě tím se zřejmě stala trnem v oku státních úřadů. Českou národní kulturu a svébytnost podporoval také Josef Němec, již roku 1843 vstupuje i za manželku do Matice české, zvláštního peněžního fondu, který podporoval vydávání dobrých českých knih (založena 1831 a funguje až do roku 1949).

Od roku 1850, kdy byl Josef Němec přeložen do Uher, žije Božena Němcová s dětmi opět v Praze, účastní se kulturního života a uzavírá nová přátelství, například se sestrami Johanou a Žofií Rottovými. Koncem dubna 1851 se Božena Němcová poprvé vypraví přes Brno, Bratislavu a Budapešť za manželem na Slovensko (do Miškovce – Miskolc), kde sbírá inspiraci pro svou

---

⁹ V.A. Schimmer, Císař Josef II., Praha 1847, Litomyšl 1848.

¹⁰ Karl Gustav Nieritz (1795-1876), německý spisovatel. Podrobněji viz. rejstřík autorů.

¹¹ Christoph von Schmidt (1768-1854), německý spisovatel. Viz. rejstřík autorů.

¹² Povídka z řemeslnického prostředí Mistr Jordan od Heinricha Zschokkeho (1771 – 1848). Viz. rejstřík autorů.

¹³ B.N. Jaroslavu Pospíšilovi ze Všerub do Prahy, dne 17.4. 1848, in: Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence I. (1844-1852), Praha 2003, s. 91.

literární práci. V srpnu je pak Josef Němec jmenován vrchním komisařem finanční stráže v Balašových Ďarmotech (Balasagyarmat, Gyarmat), odkud posílá manželce mnoho podnětných dopisů, popisujících místní lidové zvyky a tradice (viz další kapitoly), národopisné studie Josefa Němce zasílá Božena Němcová také do českých časopisů. „(...) *Síla lidu jde z Čech do Ameriky a to je věru zle – neboť ty jsou pro nás ztracení, kdežto naopak v Uhřích (sic!) nebo Slovensku bychom takovým kolonizováním jen získali a Slováci též i Uhři. A příčinlivý člověk a kdo hospodářství rozumí a vše upotřebit zná, jistě (sic!) v Uhřích zbohatne. (...)*¹⁴“, posteskně si v roce 1852 v jednom z dopisů Janu Dlabačovi.

V padesátých letech devatenáctého století byly v habsburské monarchii vydány první poštovní známky (v hodnotě 1, 2, 3, 6 a 9 krejcarů), což v mnoha ohledech velmi usnadnilo a urychlilo poštovní služby. Dosud nesměla být soukromá psaní (včetně peněžních zásilek) zalepována ani pečetěna, to prováděl odesílatel společně s úředníkem až přímo na poště. Za každé psaní se pak platilo nejen podle váhy, ale také podle vzdálenosti, kam měl být dopis doručen.

2.2 *Reflexe jinojazyčných literatur v přijaté i odeslané korespondenci v období 1844-1852*

„(...) *Dostala jsem několik pěkných kněh : Buch der Lieder od Heine¹⁵, skvostně svázanou, Romancero¹⁶ a Faust¹⁷ - též od Heineho – Moravské národní písně¹⁸, pak Handbuch der Malerei und Belehrungen über Zeichenkunst¹⁹ a od Moliéra Tartuff²⁰. K tomu ještě Starý pán a student,*

---

¹⁴ B.N. Janu Dlabačovi z Prahy do Nymburka, 8.5. 1852, in : Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence I. (1844-1852), Praha 2003, s. 230.

¹⁵ Kniha písní od německého básníka Heinricha Heineho (1779-1856) vyšla poprvé v roce 1827.

¹⁶ Romancero (1851) je básnická sbírka Heinricha Heineho s pestrými náměty.

¹⁷ Heinrich Heine, Der Doktor Faust (1851), pětiaktová poéma (přesně ein Tanzpoem) i s podivnými zprávami o čertech (ďáblech), čarodějnicích a básnictví.

¹⁸ Dvoudílná sbírka od Františka Sušila (1804-1868), první díl vychází v roce 1835 a druhý o pět let později.

¹⁹ Rukověť malířství a poučení o kreslířství.

²⁰ Jean Baptiste Poquelin Molière (1622-1673), francouzský dramatik (viz. rejstřík autorů). Jeho veselohra Tartuffe byla poprvé uvedena roku 1664, hlavní postava je výborným příkladem svatouška-pokrytce, který promyšleně zneužívá důvěru a přátelství ostatních.

komický výjev od Koppa – hudba od Vojáčka a tři čísla *Illustrierte*²¹. Měla jsem radost! – (...)“, světuje se Božena Němcová v dopise sestřám Rottovým²². Heinricha Heineho četla často a jeho poetiku si oblíbila, jak se můžeme dočíst i v dalších dopisech, sloužil jí také jako bohatý zdroj inspirace. Jedním z mnoha důkazů pro toto tvrzení je několik básní Heinricha Heineho odcitovaných v originále v jednom z dopisů adresovaných Žofii Rottové: „(...) Navzájem posílám ti také báseň Heineho.

Ein Fichtenbaum steht einsam (Ční smrkový strom sirý)
Im Norden auf kalter Höh. (na horách severních,)
Ihn frieret, mit weißen Decke (jej mrazí, přikrovem bílým)
Decken ihn Eis und Schnee. (kryje ho led a sněh.)

Er träumt von einer Palme, (Za palmou na Východě)
Die, fern im Morgenland, (jde jeho snění dál,)
Einsam und schweigend trauert (ta v stesku tíše stojí)
Auf brennender Felsenwald (na spálené stěně skal.)

2.

Mir träumte von einem Königskind (Já bled'oučkou dceru královskou)
Mit nassen, blassen Wangen, (jsem viděl ve svém snění,)
Wir saßen unter der grünen Lind (my seděli pod lipou zelenou,)
Und hielten uns liebumfangen. (jak v sebe pohroužení.)

„Ich will nicht deines Vaters Thron, (Trůn nechci, jež tvůj otec má,)
Und nicht sein Szepter von Golde, (a žezlo z ryzího zlata,)
Ich will nicht seine demante Kron, (nechci být ani korunován)
Ich will dich seber, du holde.“ (já chci jen tebe, má zlatá.“)

„Das kann nicht sein,“ sprach sie zu mir, („To nejde,“ ona odpoví)

Molière si za tuto hru vysloužil tvrdou kritiku, zejména od církevních hodnostářů jezuitského řádu, spatřujících v Tartuffovi přímý útok na svoji činnost.

²¹ *Leipziger illustrierte Zeitung* vycházely od 1. června 1843 až do září 1944 v nakladatelství Johanna Jakoba Webera v Lipsku. Byl to první ilustrovaný časopis v Německu.

²² B.N. Johaně a Žofii Rottovým, v Praze 2.1. 1852, in: Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence I. (1844-1852), Praha 2003, s. 222.

„*Ich liege ja in Grabe*, („vždyť ležím přece v hrobě,)
Und nur des Nachts komm ich zu dir, (a že tě tolik miluji,)
Weil ich so lieb dich habe.“ (jen v noci mohu k tobě.“)

3.

Mein Liebchen, wir saßen beisammen,
(Má drahá, my s důvěrou šťastnou)
Traulich im leichten Kahn. (usedli v lehký člun.)
Die Nacht war still, und wir schwammen
(Kraj kolem ztich a v noc jasnou)
Auf weiter Wasserbahn. (jsme pluli od břehu.)

Die Geisterinsel, die schne, (Tam ostrov duchů, pln svodů,)
Lag dämm´rig im Mondenglanz, (se šetřil, když měsíc svít,)
Dort klangen liebe Töne, (do mlžných kolovodů)
Und softe der Nebeltanz. (je slyšet hru sladkou znít.)

Dort klang es lieb und liber (Svůdněji zní to stále)
Und wogt es hin und her, (a všecko víří tam,)
Wir aber schwammen vorüber (my kolem však pluli dále)
Trostlos auf weitem Meer. (zoufalí v okeán)

4.

Aus alten Märchen winkt es (Ze starých bájí svítí)
Hervor mit weißer Hand, (vstříc ruce bělostné)
Da singt es und da klingt es (a zpěvy slyším zníti)
Von einem Zauberland : (o zemi kouzelné)

Wo große Blumen schmachten (kde květiny v snách nyjí)
Im goldnen Abendlicht, (ve zlatém soumraku)
Und zärtlich sich betrachten (a květ se květem zpíjí)
Mit bräutlichem Gesicht, - (zář snubnou ve zraku)

Wo alle Bäume sprechen (kde všechny stromy znějí)

Und singen wie ein Chor, (a pějí chórovod)
Und laute Quellen brechen (v pramenech vyrařejí)
Wie Tanzmusik hervor, - (taneční píseň vod -)

Und Liebesweisen tönen (takových libých zpěvů)
Wie du sie nie gehört, (jsi nikdy nezaslechl)
Bis wunderschönes Sehen (pro jejich sladkou něhu)
Dich wunderschön betört ! (teď ztratíš zrak i dech.)

Ach! könnt' ich dorthin kommen (Ach kéž bych tam moh'jít)
Und dort mein Herz erfreu'n, (a srdce těšit tam)
Und aller Qual entommen, (a bolestí se zbýti)
Und frei und selig sein ! (co za tu volnost dám!)

Ach! jenes Land der Bonne, (Tu přerokozkošnou zemi)
Das seh ich oft im Traum, (v snách často vídávám,)
Doch kommt die Morgensonne, (a přijde světlo denní,)
Zerfließt's wie eitel Schaum. (vše zmizí, pěna, klam.)²³
Líbi se ti ty básničky ? (...)²⁴

„(...)Heine stal se tehdy mluvčím pradávného světobolu lidského pokolení. Němcová znala Heina z velké části nazpaměť a dávala v jeho verších svému bolu vyznívati.(...)“, potvrzuje později sama Žofie Rottová (pod uměleckým pseudonymem Sofie Podlipská) v pozici editorky Pamětí a korespondence Bohuslavy Rajske z let 1839-1844²⁵.

Prostřednictvím německého překladu se jistě seznámila také s francouzským dramatikem Moliérem (1622-1673) a jeho komedií Tartuffe, zmiňovanou ve výše citovaném úryvku. Velkým vzorem a ideálem však byla pro Boženu Němcovou, stejně jako pro Karolinu Světlou a Žofii Rottovou, jiná

²³ Jedná se o přepis básní č. 35, 47, 48 a 49 z Knihy písní z oddílu Lyrická mezihra, český překlad v závorkách podle M. Novotného, použil jej v knize Život Boženy Němcové, Praha 1953, díl III. Viz. pozn. k dopisu č. 127, in: Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence I. (1844-1852), Praha 2003, s. 357.

²⁴ B.N. Žofii Rottové, v Praze 28.1. 1852, in: Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence I. (1844-1852), Praha 2003, s. 225-227.

²⁵ Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Příběhy-Situace-Obrazy, Praha 2007, s. 9-10.

osobnost francouzské literatury – její vrstevnice, kontroverzní spisovatelka a jedna z prvních bojovnic za práva žen George Sandová (1804-1876). „(...) *Dostala jsem tyto dni do ruky Briefe eines Reisenden od George Sanda*²⁶, *tu jsem se na tebe nazpomínala a nemohu opominouti bych Ti o tom nepsala. Učinily na mě dojem nemalý. Spisovatelka zde mluví mnoho, skoro pořádě (sic!) o sobě, bez marnosti, bez ostýchavosti. Tato žena mi vždy tane na mysli, svítí mi co hvězda, od té doby, co poněkud jsem ji byla poznala, práhnula (sic!) jsem po jejím učením. A nyní se mi odhalila úplně, její vroucí srdce, neúnavný duch její se mi objevily v plné kráse jejich. Píše také o svých dětech, které dílem na svých cestách s sebou vodila. Hoch její je brunetní, dobrý, jemný, je její radost, dcera asi o pět let mladší, silná, hrdá a bílá, tehďáž (sic!) as osmiletá, je její pýchou. „Ohnivým prstem se toho dítěte čela dotkl Duch svatý,“ tak praví.*

*Nejvíce mě zajímal dopis nadepsaný Über ein wüstes Haus und Lavater*²⁷. *Nikdy tak úplně, zdá se mi, básníkem nebyla, než když toto fantastické, důmyslné psaní bylo od ní vyšlo, když zůstávala v tom osamělém domě sama, jen se starým vydáním Lavatera. Její cnost (sic!) probouzí ve mně živou touhu po dobrém. Oh, kýž jsem hodně, hodně silná! (...)*²⁸, nešetří chválou Žofie Rottová a Božena Němcová odpovídá v podobném duchu : „(...) *Těším se, až mi povíš, cos všechno četla zatím, věřím ti, že se ti Sandová více a více líbí, i mým ideálem je ta žena. Lituju (sic!) velice, že nemohu číst spisy její v originálu, a ona nejvíce by mi chuti dodávala učit se francouzské řeči. Povíš mi ale všechno z toho cestopisu, či je i v němčině? – A jak se ti může líbit ještě jiný, když čteš její? Mně se vždy jaksi vše jiné znechutilo, když jsem od ní cos četla, a vadila mi vždy v spravedlivém úsudku jiného, byť i pěkného spisu. (...)*²⁹“

---

²⁶ Dopisy cestovatelovy (1834-1836) od George Sandové, kterou Žofie a Johana Rottovi četly v originále a B.N. v německých překladech. George Sandová (vl. jménem Aurora Dudevantová, 1804-1876), francouzská spisovatelka (viz podrobný rejstřík autorů).

²⁷ O pustém domě a Lavaterovi, Johan Kašpar Lavater (1741-1801), německý spisovatel, zakladatel tzv. fyziognomiky – učení o souvislosti rysů obličeje a tvarů těla s duševními vlastnostmi člověka.

²⁸ Žofie Rottová Boženě Němcové z Prahy do Ďarmot, 12.-13.9. 1852, in: Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence I. (1844-1852), Praha 2003, s. 244.

²⁹ B.N. Žofii Rottové z Ďarmot do Prahy, 3.10. 1852, in : Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence I. (1844-1852), Praha 2003, s. 263-264.

Nad vztahem těchto dvou významných spisovatelek a vrstevnic se zamýšlela celá řada literárních historiků a Boženě Němcové se dokonce dostalo metaforického označení „česká Sandová“. Němcová se však, jak potvrzuje výše citovaný dopis, s jejím dílem seznamuje „pouze“ prostřednictvím německých překladů, na rozdíl od sester Rottových, které četly práce George Sandové ve francouzském originále.

Díky pražskému německému divadlu poznává Božena Němcová, opět společně se sestrami Rottovými, jednu z nejvýraznějších osobností alžbětinské Anglie, dnes již světoznámého dramatika Williama Shakespeara (1564-1616) . „(...) *Dává se dnes Sommernachtstraum*³⁰ v německém divadle a já bych ráda šla, Dušan tu byl a také by rád šel. Nešla bys také? – Kdoví, kdy se zase ten něžný, poetický kus dávat bude, můžeš-li tedy, přijď v 6 hodin k nám. (...)“³¹ , vzkazuje Žofii Rottové. Sen noci svatojánské jistě není jedinou hrou tohoto autora, kterou Božena Němcová s potěšením shlédla na divadelních prknech.

V několika působivých dopisech Jana Helceleta najdeme intimní vyznání podpořená citacemi nebo parafrázemi světových autorů. Snad díky Helceletovým listům čte Božena Němcová v německém překladu soubor sta novel italského básníka a prozaika Givanniho Boccaccia (1313-1375) a spolu s Laurou Hanušovou se pokouší i o jeho český překlad³². „(...) *O té přípustnosti pro lásku ostatně praví sv. otec Boccacio*³³, jehož předce (sic!) v té věci také je slušno vyslišeti (sic!), příležitostně mluvíc o jistém staříčkém záletníkovi takto : „*Il quále essendo giá vechió di presso a settantá anni, tanta fú la nobiltá del suo spirito, che essendo giá del corpo ogni natural caldo partito, in sé non ischifó di ricevere le amorose fiamme*³⁴.“ (...)“³⁵, můžeme číst v jednom z takových listů, pasáž z Dekameronu je zde navíc odcitována přímo v italštině, lze však pouze spekulovat, zda jí Božena

³⁰ Sen noci svatojánské od Williama Shakespeara (1564-1616), tato komedie byla napsána v roce 1596.

³¹ B.N. Žofii Rottové, v Praze 16.2. 1852, in : Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence I. (1844-1852), Praha 2003, s. 227.

³² Příběh sedmý 6. dne Dekameronu přeložený do češtiny se uchoval v rukopisném záznamu B.N. a otiskl ho M. Novotný v Životě Boženy Němcové, díl II., Praha 1951

³³ Giovanni Boccaccio (1313-1375), italský renesanční básník a literát (viz. podrobný rejstřík autorů).

³⁴ „...kterýž , třeba již stár téměř sedmdesát let, takové byl vznešenosti ducha, že ačkoli pozbyl již všeho přirozeného tepla, nezdráhal se přijímati do sebe milostné plameny.“(Viz. Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence I. (1844-1852), Praha 2003, s. 339)

³⁵ Jan Helcelet Boženě Němcové z Brna do Prahy, 2.6. 1851, in: Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence I. (1844-1852), Praha 2003, s. 180-181.

Němcová rozuměla nebo se Helceletův překlad v uvedeném dopise nedochoval.

2.3 Korespondence Boženy Němcové mezi lety 1853 – 1856

V tomto období se Božena Němcová dostává na vrchol své spisovatelské dráhy, ale zároveň se musí vyrovnávat s četnými osobními problémy i společenskými konflikty. Kvůli „protistátní činnosti“ v letech 1848-1849 patřila spolu s manželem, jako jediná žena, na seznam občanů „pod dohledem“, takovými lidem byla nejen zadržována korespondence, ale také značně omezena svoboda cestování.

Přesto však v dubnu 1853 opouští Božena Němcová s dcerou Dorou a nejmladším synem Jaroslavem Prahu a vydává se na svoji třetí cestu do Uher, za manželem do Balašových Ďarmot. Právě Slovensko – země „jiná“ – se pro Boženu Němcovou stává novou literární a kulturní inspirací. „(...) *Svátky svatodušní slovou (sic!) zde turice a jako u nás na prvního máje dávají chlapi na první svátek zalíbeným svým děvčatům máje před okno, u nás je to stromek okrášlený pentlema (sic!) a květinou, zde vytrhnou hezky tlustou už vyrostlou břízu, uříznou kořeny a dolejší větve a tak ji postaví beze vší okrasy před okno svého děvčete. Jestli děvče ví, od koho jsou, dá mu za to u muziky večer (sic!) I fr. CM na propití, neví-li ale, tedy nedá nic, u nás se nedává ničeho, leda snad hubička (...)*“, píše Žofii Rottové z Balašových Ďarmot do Prahy³⁶. První slovenskou pohádku O dvanácti měsíčkách pak Božena Němcová napsala pro Fričův almanach Lada Nióla, vydaný na přelomu listopadu a prosince 1854 (s vrocením 1855), současně vycházejí také „Zpomínky z cesty po Uhřích“.

Ve skupině vrstevníků Josefa Václava Friče (1829-1890) poznává Božena Němcová nové přátele, například Václava Čeňka Bendla (1833-1870) nebo Hanuše Jurenku (1831-1882), a z jejich podnětu se pak četbou seznamuje s novinkami ze světové literatury a jejich tvůrci, například s polským spisovatelem Adamem Mickiewiczem (1798-1855) nebo ruským literátem Alexandrem Sergejevičem Puškinem (1799-1837) . „(...) *Bylo by k přání, aby*

³⁶ BN Žofii Rottové z Balašových Ďarmot do Prahy 17.-25.5. 1853, in: Janáčková Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004, s. 37.

mnozí i u nás více si hleděli ruského jazyka a seznámili se s velkým tím národem bratrským, nemohli by pak roztrušovat pověsti lživé a tlachy, jakých nepřátelé si dovolují, dílem z nevědomosti, dílem z nenávisti a strachu. Tuším, že by lidu našemu slovanská vláda otcovská mnohem lépe prospěla než cizá demokracie (sic!), kterou oni vlastně ještě ani nepochopili(...)" , píše Božena Němcová Václavu Hankovi v únoru 1854³⁷ a o pár měsíců později se s podobným názorem svěřuje také neznámému adresátovi : „(...)V mých listech najdou potvrzení, že jsem Slovanka, že přeju (sic!) Rusům, že nenávidím Němce – budou číst pěknou o sobě chválu!(...)“³⁸

Její stěžejní dílo, *Babička* – obrazy venkovského života, vychází poprvé v roce 1855 postupně ve čtyřech sešitech. „ (...) Dílo tak enormní životnosti se muselo při svém vzniku napájet z četných a hlubokých pramenů písemné povahy, přičemž nedocenitelné byly inspirace z nejnovějších tehdy literatur jinojazyčných, autorce blízkých. Pro bilingvní Němcovou to při *Babičce* byla asi hlavně díla německy psaná anebo do němčiny přeložená.(...)V souvislosti s *Babičkou* mne zajímá *Stifterova próza die Mappe meines Urgrossvaters*³⁹(...) vydaná ve *Stifterových Studien roku 1847*(...)“, konstatuje Jaroslava Janáčková ve své monografii o Boženě Němcové⁴⁰. A ta Adalberta Stiftera uprostřed padesátých let skutečně četla, stejně jako další německé autory, jak doložíme v následující kapitole citacemi z korespondence.

Koncem léta (27.srpna) 1855 odjíždí Božena Němcová přes Vídeň a Prešpurk (dnešní Bratislavu) na čtvrtou cestu do Uher, kde se léčí v lázních Sliach a navštíví, mimo jiné, města Zvolen, Hájníky, Banskou Bystricu, Brezno, Horní Lehotu, Tisovec nebo Velkou Revúcu. Potkává zde několik zajímavých osobností kulturního života, s Janem Francisim Rimavským (1822-1905) vyjednává vydání rukopisu slovenských pohádek, které zatím vycházejí pouze časopisecky nebo ve sbornících. Ostře sledovaná autorka je však policií donucena cestu předčasně ukončit a koncem října se přes Ostřihom a Prešpurk vrací zpátky do Prahy. Měla to být první z mnoha výprav do „horních Uher“,

³⁷ BN Václavu Hankovi, v Praze 24.2. 1854, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. *Korespondence II. (1853-1856)*, Praha 2004, s. 64.

³⁸ BN neznámému adresátovi, 27.8. 1854, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. *Korespondence II. (1853-1856)*, Praha 2004, s. 81.

³⁹ Přenesený název druhého vydání českého překladu zněl *Paměti mého pradědečka*, slovo *die Mappe* přesně česky překládáme jako *mapa*, *desky*, nebo také *aktovka*.

⁴⁰ Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. *Příběhy-Situace-Obrazy*, Praha 2007, s. 133-134.

chtěla takto cestovat rok co rok, věřila, že bude schopna vytvářet kvalitní díla o Slovensku, chtěla poznat slovenský národní život a poezii, zpracovávat slovenský folklor, cestopisné črty, další pohádky i pověsti, ale bohužel jí to již nebylo dopřáno.

Během celkem čtyř „uherských cest“ poznává česká spisovatelka nejen slovenské tradice, významné osobnosti a města, ale osvojuje si také slovenštinu, která se teprve postupně vyvíjí jako samostatný jazyk a nemá zatím žádné pevné normy. Tento jazyk češtině tolik blízký a přece svébytně jiný pak využívá i při své vlastní literární práci. Když se zaměříme na vícejazyčnost dopisů Boženy Němcové, zjistíme, že hned za nejfrekventovanější němčinou stojí právě slovenština.⁴¹

V listopadu 1856 je manžel Josef Němec přeložen k celnímu úřadu ve Villachu v Korutanech a i odtud posílá Boženě Němcové řadu dopisů popisujících místní lidové zvyky, tradice a kulturu vůbec. „(...)Zde by bylo pro tebe dost k sbírání. Jsou zde osady nablízku ještě dost zachovalý slovinský, mají (sic!) ještě svůj (sic!) originální kroj. Když tu byl císař, líbil prej (sic!) se velmi císařovně při národní slavnosti, kterou jí uspořádali. Děvčata složily jeden oblek dohromady a darovaly císařovně a ten si vzala s sebou do Vídně. Bude mezi těma lidma (sic!) ještě mnohý poklad. Tu si toho ale pražádný nevšimne jako na Slovensku, a tak se to časem všecko ztratí. O jakýmsi (sic!) národním citu není tu ani památky, a to slovo Windisch, tak tu jmenujou (sic!) Němci Slovinci, je tu tak v opovržení jako v Uhřích Slovák. Tu je ten rozdíl, že ty Windische jsou obyčejně bohatší nežli ty Němci, což v Uhřích naopak. Není divu, že to na takovém (sic!) stupni zde stojí, neboť před rokem 1848 byla ve všech školách, i ve vesnických němčina zavedená, takže se ani číst po slovinsku (sic!) neučili. (...)“, píše například v jednom z nich⁴².

2.4 Reflexe jinojazyčných literatur v odeslané i přijaté korespondenci v letech 1853-1856

---

⁴¹ O Němcové a jejím vztahu ke Slovensku podrobněji viz. Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Příběhy-Situace-Obrazy, Praha 2007, s. 193-194, 270-271.

⁴² Josef Němec B.N. z Běláku do Prahy, dne 29.12. 1856, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004, s. 370-371.

„(...)Motto: *Zwischen Freunden soll ein roter Heller so viel gelten, als ein Juwell, und ein Juwell so viel, als ein roter Heller!*(...) - Jean Paul⁴³“ – „Mezi přáteli má měděný halíř stejně platit jako klenot, a klenot stejně jako měděný halíř.“- nadepsala Božena Němcová jeden z dopisů pro přítelkyni Johanu Mužákovou⁴⁴. Právě kontakty se sestrami Johanou a Žofií Rottovými jsou pro Boženu Němcovou nejen velkou osobní útěchou, ale také kulturním přínosem. Přítelkyně se vzájemně inspirovaly k četbě zahraničních autorů, diskutovaly o literárních novinkách i vlastních pocitech z přečtených textů a zajímavé knihy si mezi sebou ochotně půjčovaly. „(...) *Odesílám ti Nibelungenlied*⁴⁵. *Hledala jsem, zda-li nic víc od Tebe nemám, ale nenalezla jsem ničeho. Zpomeň (sic!) si, prosím, zdali je tomu tak, Ty již teď budeš všechno k odjezdu chystat a rovnat, nerada bych Ti zadržením nějaké kníhy (sic!) výtržky dělala. Děkuju ještě jednou za tvou ochotnost mě vždy nejnovější poklady Tvé knihovny zapůjčiti – děkuju Ti leckterou příjemnou (sic!) hodinu!*⁴⁶“, píše Johana Mužáková Boženě Němcové před jejím odjezdem na Slovensko v roce 1853 a Němcová v rychlé odpovědi také nezapomene poděkovat za příjemné chvíle strávené ve společnosti rodiny Rottových : „(...) *Kníhy (sic!) nemám u Tebe jiné, mimo Revolutionsnovellen*⁴⁷, *jeden svazek, zdá se mi ale, žeš Sofii to dala sebou. Kýž bych mohla Ti jen více příjemných hodin způsobit ještě, bohužel bylo jich málo a jen vám mám co děkovat, že více rozkošných památek z Prahy odnesu.*(...)“⁴⁸“

Nejen literaturou, ale také hudbou žila tato přátelská trojice, jak dokazuje jeden z dopisů Boženy Němcové mladší ze sester Žofii Rottové: „(...) *Zde Ti*

⁴³ Johann Paul Friedrich Richter (1763-1825), německý spisovatel a humorista (viz podrobný rejstřík autorů).

⁴⁴ B.N. Johanně Mužákové, v Praze 2.1. 1853, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004, s. 27.

⁴⁵ Píseň o Nibelunzích, německý epos z 12. století. Vychází z předkřesťanských hrdinských námětů, vztahuje se k historickým osobnostem a událostem z 5. a 6. století. Je datována do období mezi léty 1180 – 1210, pochází snad z prostředí dvora pasovského biskupa Wolfgera von Erla (1191-1204 v úřadu). Eposem se nechal inspirovat také německý hudební skladatel Richard Wagner (1813-1883) a vytvořil čtyřdílný operní cyklus Prsten Nibelungův (Der Ring des Nibelungen).

⁴⁶ Johana Mužáková Boženě Němcové, v Praze po 31.3. 1853, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004, s. 31.

⁴⁷ Revoluční novely (1850) Arnolda Rugeho (1802-1880), německého filozofa a politika mladohegelovské školy (viz podrobný rejstřík autorů).

⁴⁸ B.N. Johanně Mužákové, v Praze po 1.4. 1853, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004, s. 32.

posílám dvě písňe, o kterých jsem ti povídala, že je Laub⁴⁹ komponoval : „Das tote Glück“⁵⁰ a „Mínka a včely“. – Dej si je opsat, jestli se Ti zalíbí. Prosím Tě též, až budeš mít pokdy prohlídnout si noty, kdybys mi našla písňe „Imortela“ od Kückena⁵¹, „Ptáčník“ od Kittla – „An die Sterne“⁵², co jsem Ti jednou půjčila, já bych Tě neobtěžovala, sama hrát nebudu moct, i kdybych uměla, a do zpěvu mi nebude, ale žádali mne v Bystrici známí, abych jim přivezla písňe nějaké s sebou, ráda bych tedy ty, co mám, jim zapůjčila.(...)“⁵³

Dopisy sester Rottových těšily Boženu Němcovou také v Balašových Ďarmotech, ale krátce po jejím návratu z Uher přátelské kontakty s Rottovými bohužel končí. „(...) Tedy jste četly opět plod ducha naší světice Aurory Sandové⁵⁴? Závidím Vám známost jazyka, v němž ona píše, a ráda bych se mu učila, jen už kvůli ní. – Já čtu nyní Contract social od Rousseaua⁵⁵ a budoucně (sic!) budu Ti psát, jak se mi líbil, také tu mám z Brna Dioráma oder Idee des Schönen – v listech, od dr. Fischera⁵⁶, ale posud jsem to nečetla, neboť mě velice baví „pripovětke“ srbské, které jsem s laskavostí dr. Lambla dostala a které čtu se vší pozorností.(...)“⁵⁷, píše Božena Němcová v jednom z posledních dopisů Žofii Rottové.

Zajímavé knihy nepůjčovaly Boženě Němcové pouze sestry Rottovy nebo lékař Vilém Dušan Lambl (jak můžeme číst ve výše citovaném úryvku), ale i ostatní přátelé a příznivci, například Jan Evangelista Purkyně . „(...)Prosila bych – jestli byste, Vašnosti, tak laskavi byli – o zapůjčení mi

---

⁴⁹ Ferdinand Laub (1832-1875), český houslista a hudební pedagog, který koncertoval a také vyučoval v zahraničí, proslavil se zejména mistrnou interpretací skladeb Ludwiga van Beethovena (viz podrobný rejstřík autorů).

⁵⁰ Mrtvé štěstí, autorem textu patrně básník Nikolaus Lenau (1802-1850), vlastním jménem Franz Niembsch Edler von Strehlenau, rakouský epik a lyrik (viz podrobný rejstřík autorů).

⁵¹ Friedrich Wilhelm Kücken (1840-1882), německý hudební skladatel (viz podrobný rejstřík autorů).

⁵² Autorem hudby je Robert Schumann (1810-1856), německý hudební skladatel, jeden z nejuznávanějších v 19. století, komponoval především skladby pro klavír, věnoval se také komorní a sborové hudbě. Text písňe „Ke hvězdám“ napsal Friedrich Rückert (1788-1866), německý básník, překladatel (viz podrobný rejstřík autorů).

⁵³ B.N. Žofii Rottové, v Praze, duben 1853, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004, s. 34.

⁵⁴ Amandine Lucie Aurore Dudevantová (1804-1876), tvořila pod pseudonymem George Sandová (viz. podrobný rejstřík autorů).

⁵⁵ Společenská smlouva (1762), dílo francouzského osvícenského filozofa a spisovatele švýcarského původu Jeana Jacquesse Rousseaua (1712-1778), viz. podrobný rejstřík autorů.

⁵⁶ Kuno Fischer (1824-1907), německý filozof a historik (viz. podrobný rejstřík autorů).

⁵⁷ Božena Němcová Žofii Rottové z Balašových Ďarmot do Prahy, 26.4. 1853, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II: (1853-1856), Praha 2004, s. 45.

*Natrustudien od Masiuse*⁵⁸ – na krátký čas jen. – S díky jí Vašnosti pak přinesu, i s dvěma ostatními, co zde ještě mám. (...)“⁵⁹, dočítáme se v jednom z dopisů a zjišťujeme, že Studie o přírodě nejsou první knihou, kterou uznávaný biolog zapůjčil Boženě Němcové ze své knihovny, a rozhodně ani poslední. „(...)Ještě bych snažně prosila o zapůjčení knihy *Waverley* oder *So was es vor sechzig Jahren*⁶⁰ – od *Waltera Scotta* (...).“⁶¹, píše Božena Němcová Purkyňovi o pět měsíců později.

Velice podnětné a inspirativní z hlediska cizojazyčné literatury zůstávají pro Boženu Němcovou dopisy brněnského novináře a literáta Leopolda Hansmanna. „(...) *Všecku filozofii a poezii jsem zavřel do almary – až do zimy a teď čtu – hádejte – Dumas*⁶² – *Sue*⁶³ a *Cooke*⁶⁴ – v italském překladu od profesora *Cerbiny* – vydání *turínské*. *Co tomu říkáte? Až posud jsem nic od nich nečet (sic!) – a mi se to líbí, tj. teprv znám Regina Margot*⁶⁵ a i *Tre moschetieri*⁶⁶ – čtu až do 1 v noci. *Slyšel jsem mnoho na ně nadávat – nadával jsem také – a teď mám z toho radost (sic!) – vydlužil jsem na to 117 zl. stř., tj. upsal jsem se Domácího přítele 2 leta (sic!) za to pořádat. Mám je úplně – 340 svazkův – a chci toto leto (sic!) všecko pohltit.*(...)“⁶⁷, píše v dubnu 1856 a jak se dozvídáme z dalších listů, své předsevzetí plní: „(...) *To léto – prožluklé léto – to mi zavazí – jen se povaluju (sic!) – a čtu Sue.*⁶⁸ *Hodný to chlapík –*

---

⁵⁸ Studie o přírodě (1852), v této době velmi populární kniha Hermanna Masiuse (1818-1893, viz. podrobný rejstřík autorů), kterou chtěl do češtiny přeložit Hanuš Jurenka, ale nakonec česky nikdy nevyšla.

⁵⁹ Božena Němcová Janu Evangelistovi Purkyňovi, v Praze 13. března 1855, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II (1853-1856), Praha 2004, s. 136

⁶⁰ *Waverley* aneb jak tomu bylo před šedesáti lety, historický román Waltera Scotta (1771-1832) (viz. podrobný rejstřík autorů).

⁶¹ Božena Němcová Janu Evangelistovi Purkyňovi, v Praze 4. srpna 1855, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II (1853-1856), Praha 2004, s. 145.

⁶² Alexandre Dumas starší (1802-1870), francouzský dramatik a prozaik (viz. podrobný rejstřík autorů).

⁶³ Eugène Sue (1804-1857), francouzský novinář a prozaik (viz. podrobný rejstřík autorů).

⁶⁴ John Este Cooke (1830-1886), americký povídkář a romanopisec (viz. podrobný rejstřík autorů).

⁶⁵ Královna Margot, historický román Alexandra Dumase staršího (1802-1870) o životě francouzské královny Markéty z Valois (vládla v letech 1589-1599).

⁶⁶ Tři mušketýři, nejslavnější historická románová trilogie Alexandra Dumase staršího (1802-1870).

⁶⁷ Leopold Hansmann B.N., Karlu Němcovi a Václavu Čenku Bendlovi z Brna do Prahy, 3.-16.4. 1856, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II (1853-1856), Praha 2004, s. 215-216.

⁶⁸ Eugène Sue (1804-1857), francouzský novinář a prozaik (viz. podrobný rejstřík autorů).

*někdy ovšem s ním se neshodují. Ale co mají ti černí proti těm Mysteriím⁶⁹? Vždyť ta prozřetelnost boží všude vítězství slaví – co se mi zhora nelíbí – není to pravda, popům však by se to mělo líbit. Já bych si liboval v tom, vystavovat jen ty muky a zoufalství – k pomáhání ať se sám každý dovtípí – ale to by zas bylo dílo nedokonalé, protože by neuspokojilo – není-li pravda?(...)“⁷⁰, čte Božena Němcová v jednom z květnových dopisů. Ne vždy je ale Hansmann s přečtenými knihami tak spokojený: „(...)Právě dávám knížku z ruky a jsem v zatraceně špatném humoru (sic!). Koupil jsem si *Das junge Europa*⁷¹ od Laube. Snad to znáte, ve třech částech souvislých *Die Poeten – Die Krieger – Die Bürger – Die Poeten* tak se mi zalíbili, že jsem na celý svět zapomínal a byl chvílemi (sic!) šťastný, *Die Krieger* – už jsem se zlobil – a dočta *Die Bürger*, praštil jsem knihou o zem – a zlobím se, že jsem si to koupil. Nemyslíte (sic!) proto, že to snad obyčejná kniha – ó ne, ale jedovatá, a kdo není ustálený, ten, když ji požije, zcepení. – Já jsem až posud „*das junge Deutschland*“⁷² posuzoval podle Gutzkova⁷³, Lenaua⁷⁴, Kinkla⁷⁵ a také Börne⁷⁶ – sbratření všech národů a konečně stejné právo – jediné náboženství (právo=*Berechtigung*). K těm Laube ale nenáleží, třeba to stojí černé na bílém. Poeti (sic!) – ano, ti jsou krásní, ale co z toho? Tím větší zármutek, zoufalost – když nám v třetí části zřetelně dokazuje, že tento svět pro poezii se nehodí, ergo že toho máme nechat. (Zatracené hovado (sic!)!) – Poeti nic nechť (sic!) vědět o národnosti – všickni (sic!) bratři. Dobře, *corraccio*, ale tumáš (sic!), v druhé části : *Die Deutschen, Franzosen u. Engländer – die einzigen Träger der**

⁶⁹ Tajnosti pařížské (*Les Mystères de Paris*, 1842-43), nejznámější a dodnes znovu vydávané dílo Eugéna Sue (1804-1857), díky kterému je považován za zakladatele žánru romantické dobrodružné literatury.

⁷⁰ Leopold Hansmann B.N. a Václavu Čeňku Bendlovi z Brna do Prahy, 18.5. 1856, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004, s. 231-232.

⁷¹ Třídílný politický román *Mladá Evropa* (jednotlivé díly *Básníci*, *Válečníci*, *Měšťané*) vyšel v letech 1833-1837, napsal jej Heinrich Laube (1806-1884), německý novinář, spisovatel a kritik (viz. podrobný rejstřík autorů).

⁷² *Mladé Německo*, literární hnutí působící v letech 1830-1848, které mělo převážně politický charakter, hlásili se k němu opoziční liberální spisovatelé.

⁷³ Karl Gutzkow (1811-1878), německý spisovatel a publicista, jeden z hlavních představitelů *Mladého Německa* (viz. podrobný rejstřík autorů).

⁷⁴ Nikolaus Lenau (1802-1850), vlastním jménem Nikolaus Franz Niembsch a od roku 1820 šlechtic ze Strehlenau, jeden z nejznámějších rakouských lyriků 19. století (viz. podrobný rejstřík autorů).

⁷⁵ Johann Gottfried Kinkel (1815-1882), německý básník a profesor techniky v Curychu (viz. podrobný rejstřík autorů).

⁷⁶ Karl Ludwig Börne (1786-1837), německý spisovatel a satirik (viz. podrobný rejstřík autorů).

*Kultur – die Slawen besitzen keinen schöpferischen Geist*⁷⁷ – (Ty lumpáku (sic!), darebo – tak se sbratřuje?) – *A aby deutsche Treue a deutsche Gemütlichkeit*⁷⁸ tím silněji se odrážela – musí být kontrastem ubohý Polák (Słodczek⁷⁹), ideál perfidnosti a bezcharakternosti s dodatkem „die den Slawen eigentümliche Falschheit“⁸⁰. (Ty sviňo (sic!), potvoro, egoisto, osle, všiváku, hanebníku – zabte ho!!!) – *A za to jsem dal 5 zl. stř., zítra někoho s tím ošidím, třebaže ztratím. Fi (sic!) – je mi až nanic – Kdybych byl ve Vídni, dal bych mu pár facek za to, že se opovažuje třít do spolku mých miláčkův. To jsou Bauer*⁸¹ *a Gutzkow jiní chlapi ! Jak píše Guerazzi*⁸², *mluvě o pomínutí citu národního! - A co se mi nejvíce líbí, ten Valerius*⁸³ *– ejhle, to ukradl z Ardingbello*⁸⁴ *– Pan Laube je prase – punktum ! Až se s ním sejdete, povězte mu to. (...) Ted' se pustím do J.Paula a po něm zase do Hegela*⁸⁵ *– u toho člověk na dlouho nevydrží – to tak jen jistých dobách. – Háfiza*⁸⁶ *mám – to kapitální chlapík.(...)*⁸⁷, rozepsal se v červnu 1856.

S vybranými tituly a osobnostmi světové literatury seznamoval Leopold Hansmann také svoji ženu, Boženě Němcové o tom v dopisech podrobně referuje a dává jí tak další zajímavé „tipy“ k četbě: „(...)Nejvznešenější ideály vidí vyloženy v *Stifters Studien*⁸⁸ (k svátku jsem jí to koupil) a ani *Gutzkow*⁸⁹ ani *Goethe*⁹⁰ – ani kdo jiný tak jako St. Její notu netrefil, a neslyšel jsem ji po

---

⁷⁷ Němci, Francouzi a Angličané – jediní nositelé kultury – Slované nemají vůbec tvůrčího ducha.

⁷⁸ Německá věrnost a německá bodrost.

⁷⁹ Mluví polských sedláků bojujících i proti polské šlechtě.

⁸⁰ Slovanům vlastní falešnost.

⁸¹ Bruno Bauer (1809-1882), německý filozof, je autorem *Dějin osvětenství* 18. století.

⁸² Francesco Domenico Guerrazi (1804-1873), italský politik a spisovatel, který vehementně podporoval sjednocení Itálie.

⁸³ Hrdina Laubovy knihy *Das junge Europa*, který přišel v roce 1830 pomáhat Polákům v odboji proti carskému Rusku.

⁸⁴ *Ardingbello oder die glückseligen Inseln*, román mohučského knihovníka J.W. Heinseho (1749-1803) z roku 1787.

⁸⁵ Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), německý filozof, představitel německého idealismu (viz. podrobný rejstřík autorů).

⁸⁶ Šamsuddín Muhammad Háfiz (1320-1390), perský básník.

⁸⁷ Leopold Hansmann Boženě Němcové a Václavu Čeňku Bendlovi z Brna do Prahy, 21.6. 1856, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. *Korespondence II* (1853-1856), Praha 2004, s. 246-247.

⁸⁸ Adalbert Stifter (1805-1868), rakouský prozaik českého původu (viz podrobný rejstřík autorů). Jeho *Studie* vyšly v šesti dílech v letech 1844-50.

⁸⁹ Karl Gutzkow (1811-1878), německý spisovatel, dramatik a novinář (viz. podrobný rejstřík autorů). B.N. přeložila jeho drama *Pravzor Tartuffa* (*Das Urbild des Tartuffe*, 1845), premiéra na Novoměstském divadle se konala v roce 1859.

⁹⁰ Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832), německý básník, dramatik, divadelní ředitel a přírodovědec (viz podrobný rejstřík autorů).

něm jinou knihu tak chválit jako *Babičku* (opravdu!). – Ona věří pevně v shledání se duchův, kde, to jí jedno, v Krista a celý ten krám katolický nemá ale ani špetku víry. Rozmlouváme často společem – obzvláště na procházkách – tak jí čtu *Fausta*, překládám *Danteho*⁹¹, ba i *Boccaccio*⁹² – vplítám (sic!) do toho dějepis z všeobecného stanoviska, ona disputuje –(…)“⁹³.

Jak jsme si již mohli všimnout z několika výše citovaných úryvků, specializuje se Leopold Hansmann zejména na italskou literaturu. „(…) *Je to kus roboty, stati se najednou italiánským spisovatelem, kolikrát každé slovo musím přežvykovati, nežli je z huby pustím, a potom ještě nevím, zdali dobře stojí. Ale není pomoci, v prosinci aneb v lednu výjde* (sic!) *Compendio della storia della leteratura italiana del messere Leop. Hansmann* – *chci se tím vysvobodit od konkurzu, ať to místo zde dostanu či nic, všecko jedno, již toho nenechám, může podruhé pomoci, budu to mít z krku, a teď se přitom výborně učím. Ačkoliv to bude z větší části jen kompilát, tu přec, jak jsem již řek, krušná to práce, spojovat jedno s druhým. Porovnávám přitom vždy nás v duchu s Italiány a nabývám přesvědčení, že s ohledem na uběhlý čas od našeho vzkřísení* (sic!) *nejsme takoví bídáci, jak se vůbec myslí. Kdybychom jen také všecko to znali, co máme, vyhlíželo by to s námi jinak, ale ta nevšímavost* (sic!), *ta nás včil jen tak dusí. Ale co – právě v tu dobu, když Dante a Boccaccio psali, pak celých 150 let po nich byla řeč lidu (il volgare) v opovržení mnohem hnusnějším, nežli jest krásná naše mluva, každý kdo chtěl býti držán* (sic!) *za učeného, psal latinsky, a řeč l. sama byla tenkrát již znamením učenosti. Není u nás teď tomu též tak? A jak se všecko v Itálii změnilo! Proč bychom si měli zoufati?*(…)“⁹⁴, uvažuje v jednom z dopisů Boženě Němcové v září 1856.

Ona sama měla některé autory a tituly světové literatury oblíbené již v mládí. „(…) *Já čítala do noci Tisíc a jednu noc*⁹⁵, *Claurenovy povídky*⁹⁶, *van*

---

⁹¹ Dante Alighieri (1265-1321), italský básník považovaný za předchůdce renesance (viz podrobný rejstřík autorů)

⁹² Giovanni Boccaccio (1313-1375), italský básník a novelista (viz. podrobný rejstřík autorů).

⁹³ Leopold Hansmann Boženě Němcové, Karlu Němcovi a Václavu Čeňku Bendlovi z Brna do Prahy, 3.-16.4. 1856, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004, s. 215-216.

⁹⁴ Leopold Hansmann Boženě Němcové z Brna do Prahy, 12.9. 1856, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004, s. 278.

⁹⁵ Arabská sbírka lidových pohádek a pověstí vzniklých v letech 900-1500, mezi léty 1704-1717 byla zpopularizována díky francouzské adaptaci Antonia Galanda.

*der Velde*⁹⁷, to byla lektura, kterou jsem polýkala (sic!), a co mi pán nedal, to jsem tajně z bibliotéky si vzala...Ale Clauren se mi zhnusil, zamilovala jsem si *Tromlitz*⁹⁸, *Schillerovy*⁹⁹ dramy (sic!) a začala jsem vypisovat básně.(...)“, vzpomíná v dopise neznámému adresátovi¹⁰⁰. K četbě jinojazyčné literatury posléze vedla také všechny své děti. „(...)Předešlej tejden (sic!) jsem si přines *Andersens*¹⁰¹ *Bilderbuch ohne Bilder* – je to něžná knížečka, - vypravuje totiž měsíc *Ander. svoje cesty po světě. Mam nejvíce přírodovědecký kníhy* (sic!), *mezi jinými je pěkná Julius Gérard: Der Löwenjäger*¹⁰². Jsou zde popsány honby na lva v Africe a jeho *Lebensarte*¹⁰³. je v tom též ten lov co Hynek překládal do *Klasů, je mi tím milejší. (...)*“, píše Karel Němec své matce ze *Zaháně*¹⁰⁴. „(...)Andersena¹⁰⁵ mám ráda, on je srdečný, milý člověk a krásný charakter a poezie jeho jsou rozkošné, poněvadž vyplývají z čistého dětinného (*kindlichen*) srdce. Já znám jeho *Bilderbuch!* – Nezapomínej na kreslení, *Gustav ti bude také nápomocen, kde bys uvázl. – Kup si někdy vzory, co by pro tebe byly, plány parku si dělej, staveb a podobné. Všímej si mytologie, vypůjč* (sic!) *si (nebo koupit je drahá) Griechische Mythologie – třeba od Prellera*¹⁰⁶, *ta je stručná, to je ti dobré co zahradníku velmi, pak nezanedbej historii, zaříd* (sic!) *si to tak, že v prázdných hodinách jednou to, jednou to zase čteš, tak to ducha vždy udrží v pěkné rovnováze, že se ani jednoho nenabaží, aniž by se mu suchost druhého znechutila.(...)*¹⁰⁷“, nabádá matka syna v rychlé odpovědi a

⁹⁶ Karl Gottlob Heun (1771-1854), pod pseudonymem H. Claren (viz podrobný rejstřík autorů) psal milostné romány, které byly u německých čtenářů velmi oblíbené.

⁹⁷ Franz Karl van der Velde (1779-1824), německý spisovatel (?)

⁹⁸ Karl August Friedrich von Witzleben (1772-1839), německý spisovatel známý pod pseudonymem A. von Tromlitz (podle města kde se narodil).

⁹⁹ Johann Christoph Friedrich von Schiller (1759-1805), německý spisovatel, básník, dramatik a překladatel (viz. podrobný rejstřík autorů).

¹⁰⁰ Božena Němcová neznámému adresátovi na počátku srpna 1855, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004, s. 147.

¹⁰¹ Hans Christian Andersen (1805-1875), dánský spisovatel, uvedený německý překlad jeho knihy je z roku 1841.

¹⁰² Julius Gérard, lovec lvů, roku 1854 otiskla B. N. překlad vyprávění tohoto autora *Honba na lva* v dětském obrázkovém časopise *Zlaté klasy*, *Lov na lva* přeložil nejstarší syn Hynek, B.N. jeho překlad upravila a poslala do redakce *Zlatých klasů*.

¹⁰³ *Způsob života*.

¹⁰⁴ Karel Němec Boženě Němcové ze *Zaháně* do Prahy, 31.8.-4.9. 1856, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004, s. 270.

¹⁰⁵ Hans Christian Andersen (1805-1875), dánský spisovatel, jeden z nejslavnějších světových pohádkářů (viz. podrobný rejstřík autorů).

¹⁰⁶ *Řecké bájesloví* (1854-1855) od Ludwiga Prellera (1809-1861), německého klasického filologa.

¹⁰⁷ B.N. Karlu Němcovi z Prahy do *Zaháně*, před 12.9. 1856, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004, s. 273-274.

jeho čtenářský vkus se snaží tříbit i v dalších dopisech. „(...)Nejsem ti radou tou, abys četl mnoho od Heineho – za jedno není vše pro mladou mysl, za druhé mnohým věcem bys nerozuměl. Zvykej na přísnější zábavu a jmenovitě přírodovědecké, tou romantikou se mnohdy mysl velmi unaví neb zbytečně rozdráždí. – Někdy trochu, ale jen zase vždy sáhnout k tomu, co je Ti potřebné, já Heinemu rozumím, mám ho ráda – ale často ho číst nechci. Jeho Höllenfahrt neznám. – Když chceš číst zábavné, čeť (sic!) Goetheho, Schillera – z novějších Gutzkova, romány Bozovy (Dickens) – Marryata¹⁰⁸ – Coopera¹⁰⁹ – Angličané mají krásnou literaturu – jmenovitě dostaneš-li vypůjčit Sealsfielda (vysloví se Silsfield) romány o Americe. Ty jsou velmi krásný. – Přitom bys i něco se naučil. Řeckou mytologii si vypůjč (sic!), to také je pro Tebe – Telemacha – To tě bude těšit i prospěje Ti to – a v myslí zanechá to mírný dojem. (...)“¹¹⁰, radí v prosinci 1856. Je zřejmé, že u svých dětí dbá Božena Němcová, ostatně podobně jako u sebe sama, nejen na zábavnou, ale především na vzdělávací funkci literatury.

2.5 Korespondence v rozmezí let 1857 – 1858

„(...)Nyní připravuji do tisku slovenské pohádky, potom překlad srbských. Ted' na mě uvalili další práci, přeložit z ruštiny jedno drama, které chtějí uvést, což mě zabírá mnoho času. – Raději bych dokončila svoje novely, ale k tomu musím být bez starosti a k tomu mít nějaký příjem, protože ho ale nemám, musím pracovat jen abych hned dostala peníze, a malé články do časopisů, pohádky a překlady do slovanských řečí mohu zpracovávat rychleji a bez takového přemýšlení jako při originálních pracích.(...)“¹¹¹, píše Božena Němcová sestře Adéle Panklové z Prahy do Zaháně v červnu roku 1857. V průběhu tohoto i následujícího roku skutečně vydává řadu drobných prací a překladů. „(...)Ráda bych přeložila sbírku od Vaší blahorodí vydaných,

¹⁰⁸ Frederick Marryat (1792-1847), anglický spisovatel, tvůrce dobrodružných příběhů s námořní tematikou (viz podrobný rejstřík autorů).

¹⁰⁹ James Fenimore Cooper (1789-1851), americký spisovatel, autor romantických historicko-dobrodružných románů (viz. podrobný rejstřík autorů).

¹¹⁰ B.N. Karlu Němcovi z Prahy do Zaháně, 22.-23.12. 1856, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004, s. 366.

¹¹¹ Božena Němcová Adéle Panklové z Prahy do Zaháně, 3.6. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 126.

„*Srbské národní pohádky*“ (v originále psáno azbukou „*Srbske narodne pripovijetke*“), *jestli mi totiž právo k tomu od Vaši blahorodí dáno bude. – Neučiním to z materiálního ohledu, což by také v naší literatuře marné bylo, neboť kdo se české literatuře věnuje, musí to činiti z lásky k věci, nedoufaje ani užítku, ani slávy! – Já to činím z ohledu slovanské vzájemnosti, ráda bych, abychom se vespolek více a více seznámili a se milovali, protože chci krajany moje s krásnou národní poezií bratrů Srbů seznámiti.(...)*¹¹², svěruje se srbskému jazykovědci, historikovi a etnografovi Vuku Stefanovičovi Karadžičovi¹¹³ a přání se také stane skutkem. Srbské pohádky v překladu Boženy Němcové vycházejí v kalendáři *Koleda* v říjnu 1857. „*(...)Z ruského v próze není nic než Nedorosl¹¹⁴ a Revizor¹¹⁵, přečetla jsem obě, ale pro naše obecnstvo to není, je to psáno pro petrohradské činovníky, jejich šlechtu a lid. – Tedy jsem musela vzít od Gutzkova *Tartuffe*¹¹⁶ - je to takový pobožňůstkář – vlk v kůži beránčí, a výborný kus pro náš lid. Dám si na tom záležet(...)*“¹¹⁷, sděluje manželovi v červnu 1857 a Gutzkowova divadelní hra, v překladu Boženy Němcové pod názvem *Divadlo Svět aneb Pravzor Tartuffa*, má oficiální premiéru na prknech pražského Novoměstského divadla o dva roky později, 13. listopadu 1859.

Nakladatel Josef Šálek pak od listopadu 1857 vydává *Slovenské pohádky a pověsti*. Ale její nadšení pro Slovensko a snaha přiblížit jeho kulturu, tradice i jazyk českým čtenářům se nesetkávala vždy s příznivým ohlasem. „*(...)Ráda bych věděla, proč by to mělo Slovanstvo znectít, že Češka vydala a do bratrského jazyka přeložila pověsti slovenské, jež Slováci ještě vydané nemají. – Pročpak se neozývají o to, když Němci pohádky slovenské do svých sbírek shánějí, které také ještě nikde tištěné nejsou ve sbírkách Slováků? – Ida*

¹¹² Božena Němcová Vuku Stefanovičovi Karadžičovi z Prahy do Vídně, 26.2. 1858, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. *Korespondence III. (1857-1858)*, Praha 2006, s. 298.

¹¹³ Vuk Stefanovič Karadžič (1787-1864), srbský jazykovědec, etnograf a historik (viz. podrobný rejstřík autorů)

¹¹⁴ *Výrostek* (1782), komedie Děnise Ivanoviče Fonvizina (1745-1792), ruského dramatika a satirika (viz. podrobný rejstřík autorů)

¹¹⁵ *Revizor* (1836), komedie Nikolaje Vasiljeviče Gogola (1809-1852), ruského dramatika a prozaika ukrajinského původu (viz. podrobný rejstřík autorů). U nás Gogolovo dílo jako první překládal Karel Havlíček Borovský.

¹¹⁶ Karl Gutzkow (1811-1878), německý spisovatel a publicista (viz. podrobný rejstřík autorů). Jeho *Pravzor Tartuffa* přeložila Němcová v roce 1857 a premiéra byla v Novoměstském divadle 13.11. 1859.

¹¹⁷ Božena Němcová Josefu Němcovi z Prahy do Villachu, 13.6. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. *Korespondence III. (1857-1858)*, Praha 2006, s. 134.

z *Düringsfeldu*¹¹⁸, německá jedna spisovatelka, cestovala dvě léta v Dalmácii, sbírala pověsti, pověry, písně lidu, obyčeje a letos to vydala ve zvláštní knize (sic!). Dalmatinští vlastenci všude jí byli nápomocní a ze sbírek svých jí pomůckami přispěli, pranic se tím necítili uražení, že Němkyně o nich vydá, co by sami vydati (sic!) měli, a u té Němkyně je to pouze industrie. Mně pohání vyšší účel k sbírání národních poezií než industrie, užitek, který mi z prací spisovatelských vyplývá, je po čertu skrovný, dokonce při pověstích (sic!), to mně ale nevadí při dalším u věci té pokroku. Zdá se mi ale, jako by i mnozí Slováci mysleli, že to byla jen industrie a že jsem je, po česku pravíc, oklamala. (...)“¹¹⁹, stěžuje si například v listě slovenskému příteli Gustavu Zechenterovi.

Josef Němec pobývá až do konce září 1858 pracovně ve Villachu v Korutanech a nadále odtud manželce posílá mnoho dopisů, ze kterých můžeme poskládat barvitý obraz tamějšího života i obyvatel. „(...)Kdybych nebyval u Boženky, tak bych byl nadržel Štědrý večer, neboť tu nadržejí (sic!) ho jako u nás, najedí se v poledne, a také na ryby tu moc nadržejí (sic!) a ani to neumejí (sic!) připravit. Pak o vánočkách tu těž (sic!) nic nevědí, dělají tu Kleinenbrod ze žitné mouky, to není skoro k jídlu, je to hatlanina z mouky, rozinek, ořechů a perník, pak nějaké koření, jedl jsem to na Nový rok, dala mně kousek má domácí.(...)“¹²⁰, dozvídá se Božena Němcová v lednu 1857. „(...)To je prapřepodivné nářečí co tento lid zde má. Dřív porozumíš Rusovi nežli zde tomuto lidu, tak má tu řeč zpotvořenou, on ty poslední slabiky spolyká a všechno zpívá, a proto jim máloco je rozumět, pak mají tolik německého, až hrůza. Budu ale hledět se z jiné strany něco dozvědět a spíšu to pak.(...)“¹²¹, slibuje Josef Němec v březnu 1857. Drobnější práce pro české noviny a časopisy zasílá manželce však již dříve. „(...)Zde ti posílám dopis do Pražských novin, prosím (sic!) tě a přejdi to, pak to odevzdej co nejdřív do redakce, abych měl pro tento měsíc pokoj. Musím si udělat takový rozvrh, o čemž bych každý měsíc dopisovat měl, a už na několik měsíců mám plán hotov, bude to kus po kuse popis města a zdejší krajiny, jestliže se k jinému příležitost

¹¹⁸ Ida Düringsfeldová (1815-1876), německá spisovatelka (viz. podrobný rejstřík autorů).

¹¹⁹ Božena Němcová Gustavu Zechenterovi z Prahy do Brezna, 6.7. 1858, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 359.

¹²⁰ Josef Němec Boženě Němcové z Villachu do Prahy, 10.1. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 42.

¹²¹ Josef Němec Boženě Němcové z Villachu do Prahy, 10.3. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 118.

nenaskytne. Pro prvníkrát jsem začal s popisem zdejšího jarmarku, co tuze zajímavé není, alespoň ne pro každého. Kdybych měl obratné žurnalistické pero, zdejší krajina by dala dost látky k zajímavým článkům přírodovědeckým. Divno (sic!) je mě, že i z německé strany až posud' (sic!) se žádný o to nepokusil, o přírodních věcech ze zdejší krajiny psát, kde tolik příležitostí k tomu je. Ty bys tu měla být, jistě že bys toho lepší použila. Kdybych uměl jen trochu kreslit, vzal bych si tu práci a vykreslil bych si zdejší krajinu pro její neobyčejnou vzláštnost (sic!). (...)“¹²², píše například v lednu 1857.

„(...)Je zde též jeden kaplan, dopisuje do slovinských novin, sbírá prý zdejší místní pověsti slovinský a chce je vydat, má prý toho už moc sepsáno, musím se s ním seznámit. Tý (sic!) zdejší slovinčině ale pranic nerozumim (sic!), oni ty poslední hlásky spolýkají, tak divně ty slova zkracujou (sic!), takže jim je těžko rozumět, je prý to vzláštní (sic!) nářečí zde, míšenina s italským a německým. Lidi jsou ale jako hory, pěkně rostlý, vskutku krásný lid, škoda že je tak zanedbán a odnárodněn, a jsou bohatší než zdejší Němci. Tak jako všude, nemůžou je zdejší Němci vystát a vždy o nich (sic!) s opovržením mluví. Ist ein Windischer, to je tolik u nich jako hloupý, neohrabaný, opovržený chlap, ale jak ty zdejší Němci znám, jsou desetkrát hloupější a neohrabanější (sic!) tyto pání (sic!) Němci nežli tyto, beze svý (sic!) nestrannosti se to může říct. Ted' jsem ti toho už dost napsal a pro dnešek ani nevím (sic!), co bych ještě přidal, jen toliko ještě, že nejvyšší kopec nad Bělákem, tak nazvaná Villacher Alpe, se jmenuje Dobráč. V létě na ten vrch dělá se výlet odtud, má být z něho krásná a daleká vyhlídka.(...)“¹²³, píše Josef Němec manželce v jednom z dopisů a s oním „kaplanem“, slovinským duchovním Matijou Majarem, ji později také seznámí. „(...)On¹²⁴ je vlastně gramatikař (sic!), napsal už dvojí slovinskou gramatiku a chce ted' zavést cyrilčinu (sic!) místo latinky, už stranou toho psal do novin Srpski dnevnik, on je korespondentem, Horvati (sic!) prý už také začínají psát cyrilštinou(sic!) a Šumavského slovník¹²⁵, ten ho teprve posadil

---

¹²² Josef Němec Boženě Němcové z Villachu do Prahy, 23.1. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 50-51.

¹²³ Josef Němec Boženě Němcové z Villachu do Prahy, 28.2. 1857, Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 72.

¹²⁴ Matij Majar, farář v Gerljachu v Korutanech, se kterým se Josef Němec seznámil při svém působení ve Villachu

¹²⁵ Josef Franta Šumavský vydával od roku 1857 Slovník jazyka slovanského šesti hlavních nářečí (ruského, bulharského, starocírkevního, srbského, českého, polského), zůstal však nedokončen a po čtvrtém sešitu přestal vycházet.

ted' na koně a dodal mu chuti. O Černohorce má strach, co prý se to tam děje, a pořád přemýšlí, jak by se měla slavit památka Cyrila a Metuda, chce o tom též psát do novin a myslí, aby se slavila všeobecná pouť v Praze při zasvěcení kostela karlínského a na Velehrad aby se stal jen výlet z Prahy.(...)“¹²⁶, píše Josef Němec koncem dubna 1857, tou dobou kontaktovala Matiju Majara také Božena Němcová sama. „(...)V Časopisu Českého muzeum, v čtrnáctém ročníku, svazek třetí je článek O upjorech i vid'mach¹²⁷ – kdež mezi jinými se udává, „že v Korutansku upír čili upjor se jmenuje Vedrâc –strygoň a v pohlaví ženském pijavica“. Prosila bych tedy velmi Vašnosti, jestli byste mi nemohli o této pověře lidu něco bližšího sdělit. Jak si vlastně upíra představuje, co se o nich bájí, z čeho povstává upír neb upirica. – Já nevím sice, jestli se Vašnosti s takovými pracemi obíráte a jestli vám to nepřijde zatěžko, ale pak prosím, byste bez ostýchu (sic!) na žádost mojí ohledu nebrali. Já se obírám sbíráním pověstí, zvyků a pověr lidu a tu musím ovšem jako včela z mnohých kalíšků sbírat.(...)“¹²⁸, napsala faráři do Gerljachu již na začátku měsíce.

„(...)Abych na to nezapomněl, vypujč (sic!) si v redakci Pražských novin Novice lublanské číslo 44 až 48, tam najdeš něco o rojenicách (sic!) a o bílých ženách. Četl jsem to zde u jednoho kaplana, je to něco pro tebe a možná, že to budeš moct dobře upotřebit. Budu též Majarovi psát, o čemž se dále zmiňuješ.

Národní báchorky mají Slovinci obyčejně v písních, některé mě Majar četl, jako o čarodenicích (sic!), zaklených lidech a hloupých synech a tomu podobné, a mohl by to z těch písní vypsát, snad bude také sám něco vědět. Nejhuř to bude s řečí. Majar sice česky všecko rozumí, a mluvit neumí a bude muset psát všecko slovinsky, však vy tomu porozumíte, spisovná řeč není (sic!) tak těžká a je srozumitelná (sic!), já sám skoro všemu rozumím (sic!), to jejich nářečí je arci těžko k porozumění. Tu svou sbírku písní má už načisto opsanou, ale všecko cyrilikou, on je do cyriliky zamilován a nechce upustit, už psal několik článků do novin, aby se u nich psalo cyrilikou. Já jsem jeho rádcem, vždy musím (sic!) já dodat mé zdání a povídal, kdybychom mohli byt alespoň každých 14 dní jednou pohromadě. Je to hrozná bída s nima(sic!) zde,

¹²⁶ Josef Němec Boženě Němcové z Villachu do Prahy, 21.4. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 104-105.

¹²⁷ V Časopise Českého muzeum vyšel roku 1840 článek Dalibora J. Vahyleviče O upírech a vid'mách u Slovanů vůbec.

¹²⁸ Božena Němcová Matijovi Majarovi z Prahy do Gerljachu, 1.4. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 93-94

ty lide nevědi (sic!), kudy do toho, jsou náramně ostychaví (sic!) a nejapný a také nečinný, už jsem jím to dost nepředhazoval, kde u nich to nejvíce vadí a jací by měli byt (sic!), aby se lid jen trochu povzbudil, oni sami jsou toho vinní a dávají špatný příklad lidu, všude jen mluví to německy a ani mezi sebou ne jinak (sic!), to je špatný příklad pro lid, vyhuboval jsem Majara notně za to. Z Majara by mohlo něco byt, kdyby ho pořád někdo pošťuchoval a dodával kuráže, on je ten jediný zde mezi Slovinci, který má ty největší schopnosti a vědomosti, mimo něho budou ještě as 3 neb 4 kněži (sic!) a to je to celé zdejší vlastenectví, to je smutná věc a špatná vyhlídka na nějaké progresy, a až ta železnice sem přijde, mužou (sic!) lehkou zahynout, nebo pujde zrouna (sic!) tou čárou mezi Slovincem (sic!), co jsou na Drávě , a blízko doliny Zilské. Ta Zilská dolina, ta je posud nejzachovalejší, tak jako naši Buláci, má též své zvláštní nářečí. Ženské nejsou tuze zvláště hezký, některé ano, mužští jsou zdraví velmi chlapi a hezcí nežli ženské. Na ten obrázek kroje jsem už také myslil a jeden zdejší malíř, s kterým jsem známý, mně připověděl, že mně Zilinku vymaluje, přinesu ti ji s sebou, ostatně povídal Majar, že dá vykreslit celé skupení, jak je při žegnanjce (Kirchtag). Budu též hledět, abych některé krajiny s sebou domu přinesl, jsou k dostání, nevím (sic!) ale, jak drahé. Stranou těch dětských písni a pohadek (sic!) obrátím (sic!) se take (sic!) zde na jednoho kaplana-Slovince, jmenuje se Trčnik, on se též zabývá literaturou, možná že on mně něco poví a napíše.(...)“¹²⁹, slíbí Josef Němec své ženě v červenci 1857 a přidává další národopisný poznatek : „(...)Na Kris, to jest večer před Janem, zastrkujou (sic!) Slovinci bílý páprat mezi okna a dveře a zvenčí do dveří k stavení se zastrká květ „volský oko“ nebo měsíčky (sic!), jak tomu říkají nekde (sic!), pro každou osobu, kolik je jich ve stavení, jeden, a které kvítka ráno je zvadlé, ten z obyvatelů stavení nejdřív umře. Tak mně vypravoval Majar.(...)“¹³⁰ Matij Majar pak na popud Josefa Němce a s pomocí Boženy Němcové i jejích přátel (např. básníka Václava Bolemíra Nebeského) posílá články do Časopisu Českého muzea. Práce Národní slavnost Slovinců v dolině Zilské v Korutanech je zde otištěna v říjnu 1857.

---

¹²⁹ Josef Němec Boženě Němcové z Villachu do Prahy, 6.-7.7. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 150-151.

¹³⁰ Josef Němec Boženě Němcové z Villachu do Prahy, 6.-7.7. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 153.

Přátelské kontakty Němcových se slovinským duchovním byly velmi přínosné pro obě strany, jak vypovídá další z dopisů Josefa Němce : „(...) *Také mam od něho několik dětských her a báje o zvířatech, pak hádky, co se začínají jak u nás: Co je to? (Kaj je to?). Co věděl to napsal , a jestliže se dále o něčem dozví, tak to spíše a pošle ti to. Takových věcí si tu až posud' žádný nevším (sic!), až jsem ho udělal pozorným. Take (sic!) jsem požádal jednoho zdejšího kaplana, je to hodný chlapík a zná se v literatuře, a bude-li co vědět, tež (sic!) mě to spíše. Ten kaplan mně půjčil jeden ročník Slovanská bočela¹³¹ od roku 1852. Tento ročník bys mohla dobře potřebovat, najdeš v něm mnoho národních pohádek k přeložení. Možná, že ho někdo v Praze bude mít, vycházela Včela v Celovci, nyní už dávno zašla. Mně se některé věci v ní líbily. Kdyby ji žádný v Praze neměl, mušel (sic!) bych ti ji zde někde zaopatřit, kdybys do ní nahlédnout chtěla. Majar ji ale nemá. Zamichal (sic!) jsem s těma Slovincema (sic!) zde hodně, ty kteří k něčemu jsou, dostali jiný nadhled a jsou o mnoho činnější a Majar mně pořád za to děkuje, že od té doby, co se se mnou seznámil, je docela jiného ducha, teď že teprv bude pracovat.(...)“¹³² A list Boženy Němcové Matijovi Majarovi z října 1857 vzájemný přínos a náklonnost jen potvrzuje: „(...) *Nemohu opomenouti, abych sama nepsala a za pripovědke (sic!) se nepoděkovala. – Učinil jste mi s nimi velkú (sic!) radost. Přeložila jsem je již do pedagogického časopisu Škola a život. – Ani my Češi, ani pokud vím Moravane a Slováci nemáme podobných pripovědek (sic!), jako jsou (sic!) ty, co jste mně poslali. Jak podivný a jak krásný, ušlechtilý je tu pojem přírody!**

Tu o jahodách (smokvice) a o hromu jsem poněkud rozvedla, aby pro děti tklivější se stala. Slepirič stál mne dlouhého rozmyslu. – V rukopisu stojí : „Ko slepirič strupene kače vidi, se tudi on močno razgerne a reče : Jaz budem pa takohud, da budem , skočil skoz i skoz človeka!“ – Skočiti (springen) máme i my v řeči, ale to by nebyl pravý smysl býval. Přeložila jsem to tedy následovně : „Když slepejš (sic!) jedovaté hady spatřil, nadul se mocně řka: „já budu nyní tak zlým, že projedu človeka skrz a skrz!“ – Projela ho dyka (sic!) (Dolch), jehla projela mu prst, bolest ho projela atd. Nevim (sic!) ale přece, jestli jsem

¹³¹ Vycházela v Klagenfurtu (Celovci) nejprve jako měsíčník, poté jako čtrnáctideník a později jako týdeník. Významný list své doby.

¹³² Josef Němec Boženě Němcové z Villachu do Prahy, 21.7. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 157.

mysl dobře trefila, račte sám rozsouditi (sic!). Je také u nás známa, ale jinak se povídá. – „Proč ptáčkové (sic!) jen do krěsu pějou (sic!)“ je velmi hlubokomyslná a líbí se mně nejvíce. Také ty hry jsou pěkné a podobnou jako Železen (sic!) most máme též, jen se trochu jinak hraje. Přeložila jsem také ze Bčely Kačia králica a z Novic O fašenku in Vuzemu¹³³ též do Školy a života. – Jestli si, Vašnosti, časopis ten nedržíte, pošlu až vyjde, alespoň zábavnou část. Ráda bych přeložila více pripovědek (sic!) , co jsem ve Bčele četla, ale chybí mně slovník, mám jen Murko od r. 1833¹³⁴ a ten není dostatečný. – O rojenicach (sic!) četla jsem v Novicech a podivila se, jak zachovalá je posud tato pověra u vás, kdežto ji málokde již nalezne. – U nás se pamatují Sibylы prorokyně a posud jsou oblíbené baby hádačky, které o ztracených věcech lidem hádají (sic!), nemoce (sic!) zaříkávají (sic!) ap. – Pak myslím, že ty babičky a kmotřičky v našich pohádkách, které při porodu dítěte bývají (sic!), štěstí a krásu mu udílí a život jeho chrání, tež (sic!) nic jiného není než vaše rojenice. Na Slovensku ale jsou doposud věštice, bydlejí (sic!) obyčejně v lese a lid má před nimi velikou úctu.

Já nyní pracuji na pohádkách slovenských, z nichž některá zvláštní ráz má a na velkou starobylost odkazuje. Až vyjde první svazek, budu tak smělá Vašnosti ho poslati. –

Pravila (sic!) od Vašnosti sepsaná¹³⁵ jichž můj muž II exempláry mi přinesl, nechala jsem jeden sobě, jeden dala jsem panu profesoru Hattalovi¹³⁶, který si jích míti přál. – Vydal nyní Slovo o pluku Igorově¹³⁷ s původním textem a překlad s vysvětlivkami, je to práce velmi důkladná.(...)“¹³⁸

Vzájemná korespondence Boženy Němcové s Matijou Majarem nadále pokračuje i v roce 1858. „(...)Těšila jsem se, že Vašnost napíšete článek o

¹³³ Pohádky převzaté z e slovinských listů – Královna hadů byla otištěna ve Štěpnici, příloze časopisu Škola a život v lednu 1858, O postu a Veliké noci BN zřejmě neotiskla.

¹³⁴ Anton Janez Murko (1809-1871, roku 1833 vydal tento slovinský duchovní Německo-slovinský a slovinsko německý příruční slovník.

¹³⁵ Slovinský kněz Matija Majar vydal roku 1848 Pravila, kako izobraževati irilsko narečje.

¹³⁶ Martin Hattala (1821-1903), jazykovědec, kodifikátor slovenského jazyka, autor první slovenské gramatiky (Gramatika slovenského jazyka v porovnání s českým, 1850) a první ucelené učebnice slovenského jazyka (Krátká mluvnice slovenská, 1852).

¹³⁷ Slovo o pluku Igorově, staroruský epos, jeho český překlad od Martina Hattaly vyšel v Praze roku 1857.

¹³⁸ Božena Němcová Matijovi Majarovi z Prahy do Gerljachu, 21.10. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 202.

Kresu¹³⁹ do Muzejníka, ale doposud se nestalo. – Bezpochyby, že máte, Vašnosti, svoje příčiny k tomu, snad i mnoho zaměstnání, ale doufáme, že to přece napíšete. Slavnost Žegnanie (sic!) , jež jsem do Muzejníka dala¹⁴⁰ , jak mi to muž dle udání Vašnostina zaslal, velmi se líbilo, nejen v Čechách, ale i v Moravě, kde již navrhovali, také slavnosti že by se zavésti měly, pro ušlechtilý jich ráz. – Kdybyste, Vašnosti, češtiny tak mocní nebyli, píšete (sic!) jen slovinsky, co se popisu týče, by se zčeštil, ostatní beztoho v původním jazyku zůstati musí, jako názvy a písně ap. Slavonci také slaví Kres, na Slovensku jmenují slavnost tu Jana pálit, Vajáno. – Jen se, Vašnosti, ujmete práce té a vše sbírejte a hned píšete (sic!) a vydejte, - nikdo lépe než Vašnost k tomu se nehodí, a kdyby tam u vás se nemohlo vydati, vydá se zde. – Já jsem již právě hotova s slovenskými pověstmi, nyní bude následovat překlad srbských, některých chorvatských a slovinských. Také mám rusínské slíbené v rukopise. – Slovinské nemám ovšem jiné, než co jsou v Bčele o r. 1852, a ty malé, co mi Vašnost jste poslali, které jsem přeložila do časopisu Škola a život, - ale proto přece do sbírky dám. V 4.-5. čísle letošního Nevenu jsou pověsti krásné ze staroslovinskoga (sic!) bájesloví od Trdiny¹⁴¹. O stvoření světa, člověka, o potopě a svetim (sic!) Kurentu (sic!). – Jestliže Vašnost Neven neračte míti, pište, a já to Vašnosti pošlu. – Dostala jsem zajímavé věci ze Slavonie o vílách, na které lid doposud velmi věří. Děvčata chodí tam s Ladou! – Prosím, Vašnosti, kdybyste mi věděti dali, kde bych ještě nějaké slovinské pověsti najít mohla, Bčely bych snad v Muzeum dostati mohla, ale jiné knihy (sic!) nevím. – Chci také vydati dětské pověsti, zpěvy a hry – pro věk od 6-8 až do 12 roků – a sbírám pomůcky, poněvadž chci, aby to všeslovanské bylo. – Od Vašnosti také mám krásné příspěvky, ale když byste, Vašnosti, zase něco měli, co by se do takové sbírky hodilo, račte na mne vzpomenout' (sic!)! (...)“¹⁴², píše Božena Němcová do Gerljachu v červenci 1858. Dozvídáme se zde, mimo jiné, že stále, přes ne vždy příznivé ohlasy, pokračuje ve vydávání slovenských pohádek a pověstí. „(...)Věřím ráda, že mnoho písemných památek

¹³⁹ Kres je svatojanský oheň.

¹⁴⁰ Slavnost byla popsána v článku Národní slavnost Slovinců v dolině Zilské v Korutanech, který vyšel ve třetím svazku Časopisu Českého muzeum z roku 1857.

¹⁴¹ Pohádky Ivana Trdiny vyšly v originále v časopise Neven, č. 5, VII. roč., v roce 1858, Janez Trdina (1830-1905), slovinský spisovatel a etnolog.

¹⁴² Božena Němcová Matijovi Majarovi z Prahy do Gerljachu, červenec 1858, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 370.

staroslovanských po Slovensku bude, bylo by záhodno ohlédnouti se po nich (sic!), jakož i po památkách řecké církve. Alespoň zmíniti by se mělo, kde a co doposud je, aby v zapomenutí a zmaření časem nepřišlo. – K tomu hodí se velmi časopis ten archeologický. – Dala jsem do něho také zápisky o starožitnostech slovenských, kteréž mi od dr. Reusse k volnému upotřebení dány byly. – Sestavila jsem to, neboť měl v tom mnoho o starožitnostech Němců severních, jež k věci nepatřilo. Bylo to ve dvou svazcích a velmi se to starožitníkům líbilo, i přání vzbudilo, aby se více po Slovensku sbíralo a v každém kraji alespoň jednoho muže, který by si to na starost vzal.(...)“¹⁴³, svěřuje se příteli Samovi Chalupkovi na konci června 1858. „Časopis ten archeologický“, Památky místopisné a archeologické, otiskl Slovenské starožitnosti sepsané Boženou Němcovou v březnu a červnu toho roku, a jak se dočítáme v citovaném úryvku, byly přijaty příznivě. V červenci pak přináší Časopis Českého muzea první část práce Uherské město Ďarmoty, při které Božena Němcová jistě využila bohaté zkušenosti svého manžela, který zde od srpna 1851 do února 1855 pracoval. Třetí a poslední část je uveřejněna v lednu 1859.

Od ledna do března 1858 vychází v časopise *Errinerungen* na pokračování *Grossmütterchen. Bilder aus dem Volksleben*, zkrácený Oheralův překlad *Babičky* do němčiny, na kterém se podílela také Božena Němcová. S překládáním některých děl světové literatury pomáhala i Josefu Václavu Fričovi, jako například při tvorbě české verze divadelní hry berlínské herečky Charlotty Birchové – Pfeifferové (1800-1868) *Diblík*. Hra měla premiéru 28. února 1858 ve Stavovském divadle a jednalo se o dramtizaci slavné francouzské prózy *Malá fadetka* od George Sandové. Ta byla, jak již víme z předchozích kapitol, oblíbenou autorkou Boženy Němcové, její zápisník s četnými výpisky právě z děl této kontroverzní francouzské literátky bohužel zatím vydán není. „(...)Z dopisů víme, že Božena Němcová Fričovi jeho překlad „opravovala“, že na jeho žádost lokalizovala hru na Českoskalicko (*figurují tam místní jména Boušín, Žernov*)(...)“, uvádí Jaroslava Janáčková ve

---

¹⁴³ Božena Němcová Samovi Chalupkovi z Prahy do Horní Lehoty, 30.6. 1858, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 354-355.

své monografii¹⁴⁴, ale účast Boženy Němcové na překladu oficiálně vyjádřena není, jako překladatel je uveden pouze J.V. Frič.

„(...)Přála bych Vám vidět Mánesovy ilustrace ke Královodvorskému rukopisu, Záboje, jak zpívá v lese shromážděnému lidu a k boji je vyzývá a jak vítězí nad Němci! Ty postavy krásné, ten čistě slovanský kroj, ty krásné tváře! – Ta pakáž (sic!) německá závidí nám tu drahou starou památku a rádi by nás o ni připravili – ale nyní se jim zatne žíla, aby kušovali (sic!) navždy. – Však asi držíte také Slovenské noviny, budete tedy vědět o té hádce a že se od vlády poručilo, aby státní návladní zavedl při proti redaktoru Tagesbotu Kuhovi (židu), který to dovolil tam dát¹⁴⁵. Musí vyzradit, kdo to psal, bude trestán a ztratí konsesí (sic!) na časopis. Však byl jednou čas, aby tomu byl konec, neboť už dávno ti Němčourove (sic!) proti tomu brojili, že je to falešné. – Palacký jim také vyhováral (sic!) a to vlastně rozdmýchalo všeobecný jásot z naší strany a vztek z protivné, neboť teprv na Palackého články upozornilo se i ministerstvo a následkem toho přišel ten rozkaz. – Oni jsou vůbec Němci rozjitřeni, že se Slovanstvo ze všech stran zdvíhá a pokračuje kupředu – tu Černá Hora – Multánsko, tu zase nyní Srbové si Miloše zvolili, a což teprv Rusko!¹⁴⁶ Ten velikáš, ten obr! – To bude co nevidět nejsvobodnější stát, jakož už dávno nejbohatším je. – A jak se podobá, budou mít sněmovny, na onu námitku šlechty, že nemá car právo sám jediný v záležitostech osvobození od nevolnictví rozsuzovati, nýbrž sněm národní, nejspíše, že král přisvědčí a svolá sněm, alespoň nebyl proti tomu. – Píšete mi stranu toho časopisu. – Co vím, to vám povím a spolu poradím. V Moskvě vychází již po tři léta vědecký časopis Beseda, který na zřeteli měl a opisoval záležitosti Slovanů. Obnášel každý rok as 30 archů a měl svou redakci a velký kapitál. – Ředitelstvo jeho jsou vzdělaní lidé, jedním slovem panslavisté. – Letos bude mimo časopisu Beseda, jehož vyjdou tři velké svazky do roka, obsahu vědeckého, vycházeti ještě beletristický list Parus (to je plachta lodní, Segel). Do toho budou se přijímati životopisy

---

¹⁴⁴ Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Příběhy-Situace-Obrazy, Praha 2007, s. 242-244.

¹⁴⁵ David Kuh (1818-1887) otiskl ve svém deníku Tagesbote aus Böhmen roku 1858 článek univerzitního knihovníka Antonína Zeidlera Rukopisné lži a paleografické pravdy namířené proti pravosti Rukopisů.

¹⁴⁶ Reflexe rozsáhlých změn na Balkáně v souvislosti se sílícím národním osvobozenecným hnutím, v roce 1851 vyhlásila nezávislost Černá Hora, v prosinci 1858 došlo v Srbsku ke svržení knížete Alexandra Karadjordjeviče a panovníkem se stal znovu Miloš Obrenovič (pokoušel se vytvořit protiturecký spolek balkánských národů), na základě pařížských smluv z roku 1858 došlo také ke sjednocení Moldavska a Valašska.

znamenitych mužů, národopisné články a obrázky, malé povídky, básně ap., ale nota bene všecko jen ze slovanského života. Z redakce činí se vyzvání na všechny bratry Slovany, aby k tomu přispívali, abychom se tak vespolek poznávali, poznáním se blížili – a tak prý co sbratřené národy s literaturou naší všeslovanskou do boje proti jiným národům vstoupili. – Politického se nic nepřijme (chytráci). Každý ať píše v svém nářečí, v redakci Parusa jsou překladatele všech slovanských řečí znalí, slovníky a vše, co třeba. – Honoráru (sic!) se platí 40 rublů za tištěný arch.(...)“¹⁴⁷, informuje Božena Němcová svého slovenského přítele Gustava Zechentera na konci roku 1858 a dokazuje tak přetrvávající zájem o literaturu a kulturu všech slovanských národů, ale také obdivuhodný přehled o jejich současné politické situaci i aktuálním dění obecně.

2.6 Reflexe jinojazyčné literatury v rozmezí let 1857-1858

Jak jsme poznali již v předchozí kapitole, vedla Božena Němcová k četbě jinojazyčných děl všechny své děti, vždy dokázala poradit při výběru jednotlivých titulů a často přidala také vlastní názor na určité autory nebo díla. Dopisy synu Karlovi do Postupimi, kde od května 1858 pracuje v zahradě zámečku Sanssouci, jsou takových rad a doporučení plné a dokazují široký záběr Boženy Němcové na poli zahraniční literatury i pestrou škálu jejích vlastních čtenářských zkušeností. „*Ty Genfer Novellen*¹⁴⁸ nestojejí (sic!) za mnoho – *Höllenfahrt mne těšila sice, je v tom mnoho humoru a vtipu, ale není to od Heineho – je to od jednoho spisovatele, který Heineho napodobil a za jeho dílo to vydal.*¹⁴⁹ *Dělá to mnoho rámusu! Že jsi tomu všemu nerozuměl věřím, je to celá literatura německá, kterou musí člověk znát, aby to zajímalo. On tam mnohého haní, který není k hanění! – Jestli jsi to koupil ale, to jsi měl*

¹⁴⁷ Božena Němcová Gustavu Zechenterovi z Prahy do Brezna, 28.12. 1858, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 403-404.

¹⁴⁸ Ženevské novely švýcarského spisovatele Rodolpha Töpfera (1799 – 1848) vydané roku 1839 v německém překladu. Rudolph Töpfer bývá označován také za zakladatele komiksu (viz. podrobný rejstřík autorů).

¹⁴⁹ Heines Höllenfahrt (Heinova jízda do pekel), satira Wolfganga Müllera (1816 – 1873), německého básníka a romanopisce i dramatika, který byl původním povoláním lékař.

raději koupit Heineho *Atta Troll*¹⁵⁰, to je báseň, která má vždy cenu. Také od Lenaua *Albigenser*¹⁵¹ je krásná báseň – dostaneš-li to vypůjčit, to si přečti. – Pak má krásné básně *Kopisch – Mörike – Böttger - Freiligrath*¹⁵² - ale každého nečti, někdy je škoda času. Lépe, když chceš číst, čti mytologii nebo něco z přírodovědy – anebo staré klasiky Goetheho – Schillera – Jeana Paula¹⁵³ - Waltera Scotta – ti zůstanou vždy pěkní a pouční – není to pouze časové. – Shakespeare k.p. věčně se bude se zalíbením číst. Čti *Don Quijota* – to je také lektýra (sic!) dobrá pro mladý věk – je to krásná kniha (sic!)! Musíš ale vždy myslet, že je *Sancho Panza* ta holá praktičnost, próza života, rozvažující rozum, a *Don Quijota* si musíš představovat co vtělený cit, který nás vede k sentimentálnosti, k romantice, který člověka nešťastným činí, není-li s ním rozum v shodě. – V Goethovém (sic!) *Faustu*¹⁵⁴ jsou dvě stránky života, tyto dva hlasy, které se v každém člověku ozývají zastoupené ve *Faustu* a *Mefistu*. Tento je princip zlého – totiž věčně chladného rozumu, ironie a *Causy* - blouznivý, v jiných sférách se potácející, člověk citu jen. – V člověku to též tak je, a když přemůže onen zlý hlas, když uvede v shodu s citem rozum a stane se pánem svých vášní – zvítězí a je svoboden, jako *Faust*. Tak

i Heine, kde nechal vládnout pouze *Mefista*, jsou jeho básně urážející, uštěpačné, chladné, kde ale ta ironie né (sic!) sice udušená, ale jen ovládnutá citem, tu je rozkošný, tu člověk při jeho básních okřeje – a to jsou naskrze jeho *Gedichte*¹⁵⁵, co i já mám. V jeho *Romanzero*¹⁵⁶ převládá *Mefisto*. Když tedy něco čteš, musíš vždy hledět poznat ducha básně. Ta *Amaranth*¹⁵⁷ je sice hezky psána, skvělá v ní barvitost řeči, ale tendence je daremná (sic!) – je to opravdu ve smyslu té nové poezie katolické, a *Redwitz* jeden z jejích praporečnicků.

¹⁵⁰ Báseň Heinricha Heineho z let 1841-1842, *Atta Troll* : Sen noci svatojánské byl poprvé vydán roku 1842

¹⁵¹ Epická báseň rakouského autora Nikolase Lenaua (1802-1850) o jihofrancouzských sektářích 17. a 18. století (viz. podrobný rejstřík autorů).

¹⁵² August Kopisch (1799-1853), německý básník a malíř (viz. podrobný rejstřík autorů).

Eduard Mörike (1804-1875), německý básník i prozaik (viz. podrobný rejstřík autorů)

Adolph Böttger (1815-1870), německý básník a překladatel (viz. podrobný rejstřík autorů).

Ferdinand Freiligrath (1810-1876), německý básník (viz. podrobný rejstřík autorů).

¹⁵³ Jean Paul, vl. jménem Johann Paul Fridrich Richter (1763-1825), německý prozaik, publicista a pedagog (viz. podrobný rejstřík autorů)

¹⁵⁴ Johann Wolfgang Goethe (1749-1832), německý básník, prozaik a politik, *Faust* patří k jeho stěžejním dílům (viz podrobný rejstřík autorů).

¹⁵⁵ *Gedichte* – básně Heinricha Heineho.

¹⁵⁶ *Romanzero* (1851) je jedním z nejerotičtějších děl Heinricha Heineho.

¹⁵⁷ *Amaranth*(1849) – romantický epos německého básníka a prozaika Oskara von Redwitz (1823-1891), který od roku 1851 působil jako profesor estetiky a obecné literární historie ve Vídni (viz podrobný rejstřík autorů).

(...)“¹⁵⁸, píše synu Karlovi ještě do Zaháně v lednu 1857 a její snažení nese ovoce. „(...)Na podzim, vlastně na začátku září, jsme si ustanovili dva večery v týdnu, kde se vespolek sejdeme a předčítáme. Ve středu je ustanoven ten večer k předčítání vědeckých článků – nebo spisů. V sobotu ku čtení klasických spisů, nímiž (sic!) je obzvláště nemecká (sic!) literatura vyzdobena.

Tak jsme kupříkladu četli neco (sic!) od Körnera¹⁵⁹, Lessinga *Nathan der Weise*¹⁶⁰ - Schillera : *Wallenstein, Maria Stuart, Don Carlos*¹⁶¹ – amj. – Goethe – mnoho, Shakespeare, - *Julius von Tarent od Ladsewitz*¹⁶² - velmi pěkné. Co Ty tomu říkáš, mámo?! Každý čte pár osob. (...)“¹⁶³, sděluje syn matce v listopadu 1858. Ta je takovou zprávou samozřejmě potěšena a v rychlé odpovědi nabídne pár dalších zajímavých titulů: „(...)Že čtete díla klasická, líbí se mně, zvlášť Lessinga, Shakespeara, Goetheho, čtete také *Historii Rotteckovu*¹⁶⁴ - *Gervinus*¹⁶⁵ - z přírodozpytců chválila bych vám nade všecko *Schleiden*¹⁶⁶ - *Studien – Die Pflanze – potom Tschudiho*¹⁶⁷. To by vás zajímalo i poučilo ve vašem umění. Storch píše hezky a je i co člověk zajímavý charakter¹⁶⁸.

---

¹⁵⁸ Božena Němcová Karlu Němcovi z Prahy do Zaháně, 5.1. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová, Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 37-38.

¹⁵⁹ Snad Karel Julius Körner (1793-1873), překladatel Byrona, Shakespeara, autor tragédií, nebo Karl Theodor Körner (1791-1813), autor dramát a populárních básní z napoleonských válek.

¹⁶⁰ Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781), německý básník, kritik, prozaik a filozof, jeden z nejvýznamnějších spisovatelů německého osvícenství (viz. podrobný rejstřík autorů), jeho komedie *Moudrý Nathan (Nathan der Weise)* byla poprvé vydána roku 1779.

¹⁶¹ Johann Christoph Friedrich von Schiller (1759-1805), německý spisovatel, básník, dramatik a překladatel (viz. podrobný rejstřík autorů), jeho *Valdštejnská trilogie* vychází roku 1799, *Marie Stuartovna* roku 1800 a *Don Carlos* v letech 1787/88.

¹⁶² Přesně Johann Anton Leisewitz (1752-1806), německý právník a spisovatel (viz. podrobný rejstřík autorů), tragedii *Julius von Tarent* vydává roku 1776.

¹⁶³ Karel Němec Boženě Němcové z Postupimi do Prahy, 10.11. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 387.

¹⁶⁴ Karl Wenzeslau Redecker von Rotteck (1775-1840), německý historik a liberální politik, od roku 1798 působil jako profesor obecných světových dějin na universitě ve Freiburgu, „Všeobecné dějiny“ (*Karl von Rotteck Allgemeine Geschichte vom Anfang dem historischen Kenntnis bis auf unsere Zeiten*) vydává roku 1831 ve Stuttgartu a později v nakladatelství George Westermanna přepracované od Karla Heinricha Hermese roku 1846 ve Braunschweigu.

¹⁶⁵ Georg Gottfried Gervinus (1805-1871), německý dějepisec, literární historik a liberální politik, působil jako profesor historie a literatury na univerzitách v Heidelbergu a Gotingenu, k jeho nejvýznamnějším dílům patří *Dějiny německé literatury (Die Geschichte der deutschen Nationalliteratur)* z let 1835-1842.

¹⁶⁶ Mathias Jakob Schleiden (1804-1881), německý botanik, jeden ze zakladatelů buněčné teorie, od roku 1850 působil jako řádný profesor na univerzitě v Jeně, je autorem mnoha odborných knih, např. *Rostlina a její život (Die Pflanze und ihr Leben)*, 1848).

¹⁶⁷ Johann Jakob von Tschudi (1818-1889), švýcarský přírodopisec, cestovatel, lingvista a diplomat, skvělý znalec Jižní Ameriky i jazyků původních jihoamerických indiánských kmenů.

¹⁶⁸ Ludwig Storch (1803-1881), německý spisovatel.

Z beletristů schválila bych Ti Angličana Boza¹⁶⁹, kterého v překladu dostanete, Smitha¹⁷⁰ aj. Vůbec co se beletristiky týče, je anglická literatura nade všecky.(...)“¹⁷¹

Tím, čím byly pro Boženu Němcovou v předcházejícím období dopisy sester Rottových nebo Leopolda Hansmanna, jsou nyní listy Václava Čenka Bendla. „(...)Mám na Vás prosbu. Vy máte Karadžičovu¹⁷² sbírku srbských básní. Myslím, že tam jsou také hrdinské písně. Jsou-li tam, prosím Vás, dejte mi někde opsat tu Omer a Merjima – rád bych ji při slavnosti, kterou na den sv. Jana Křtitele dávati chceme, deklamoval. Arci bych si raději vzal ruské nebo polské deklamování – ty řeči ale mohou od jiných býti zastoupeny, pročez mi zbývá jen srbština. Rád bych měl při tom veškerá slovanská nářečí zastoupena. Víte-li snad jinou hrdinskou píseň srbskou, která by se s efektem dala přednáseti, tedy tu mi odešlete. Nesmí ale býti příliš dlouhá.“

(...) „Ta hebrejščina – to je Vám prapodivná řeč. Ty písmeny (sic!) ! Člověku vlasy vstávají, když čtu, chci obracet vždycky jako u nás dopředu, zatím se musí ku předu. Mimo to se kouká do řádku, nad řádkem i pod řádkem, těch puntíčků a čárek a háčků až hrůza. Mně to dočista netěší. – A ta slova hned na počátku, místo vokálu je: kamez, širek, cholem, segal, jere. Kýž bych Vám mohl tu práci přenechat – Vy byste už z laskavosti tu gramatičku (sic!) za mne přelouskala.(...)“¹⁷³, píše jí student českobudějovického kněžského semináře koncem května 1857. Podobně jako se mohla Božena Němcová díky listům Leopolda Hansmanna seznámit například s poklady italské literatury, v Bendlových dopisech se často objevují zmínky o literatuře ruské, která byla

---

¹⁶⁹ Jedná se o pseudonym Charlese Dickense (1812-1870), anglického spisovatele, jednoho z nejvýznamnějších realistů první poloviny 19.století a nejpopulárnějšího tvůrce tzv. „viktoriánského románu“ (viz. podrobný rejstřík autorů), pod pseudonymem Boz vydal roku 1836 Bozovy črty (Sketches by Boz).

¹⁷⁰ Snad Adam Smith (1723-1790), skotský ekonom a filozof, spolu s Davidem Ricardem patří k zakladatelům moderní liberální ekonomie, k jeho nejvýznamnějších dělům patří Bohatství národů (An Inquiry of the Nature and Causes of the Wealth of Nations, 1776), kde poprvé publikuje svoji teorii o fungování volné ruky trhu (laisse faire).

¹⁷¹ Božena Němcová Karlu Němcovi z Prahy do Postupimi, 29.11. 1858, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 394.

¹⁷² Vuk Stefanovič Karadžič (1787-1864), srbský jazykovědec, historik a etnograf, výrazná osobnost srbské a chorvátské kultury 19. století, zakladatel novodobé srbské literatury, vytvořil spisovný srbochorvátský jazyk a dosáhl jeho přijetí u Srbů i Chorvatů, některá díla: Národní srbský zpěvník, Srbský slovník, Srbské lidové písně, Srbské lidové pohádky a další.

¹⁷³ Václav Čeněk Bendl Boženě Němcové z Českých Budějovic do Prahy, na konci května 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 122.

pro adresátku neméně zajímavá a přitažlivá. „(...)Na vaši otázku strany Puškina mohu Vám podati (sic!) zprávu, že mám k zaslání úplně připraveny básně Fontán¹⁷⁴, Plenník¹⁷⁵, Poltava¹⁷⁶ a Hrabě Nullin¹⁷⁷. Je toho vcelku asi 16 archů, snadno může z toho seznati (sic!) a určití (sic!), chce-li to tisknout, čili nic. Pracoval jsem na tom před svátky ustavičně a neschází mi nic než peníze, abych to dal na poštu. Těším se velice, že mi to přivedete k žádoucímu konci. Nevím, mám-li k rukopisu přidat hnedle list na Šálka, anebo ne, ovšem by mi v tom byla Vaše rada nejmilejší – já toho židáka (sic!) neznám jako Vy. Rád bych to ale měl brzo vyjednáno, a protože budu hleděti (sic!), abych Vám rukopisy co nejdříve poslati (sic!) mohl. Pak ale Vás budu prosit, abyste na to hnala šturmem – ne aby to nechal dřív asi půl roku ležet, jak to ti nakladatelé umí. – Nedělal jsem poslední časy nic než toho šlakovitého Puškina, a jestli plán ten bude zničen, zajisté všechny ty rukopisy odnesu ad usum delfini.(...)“¹⁷⁸, dočítáme se v psaní z dubna 1858 a máme zde potvrzeno, že Božena Němcová se o dílo Alexandra Sergejeviče Puškina nejen živě zajímala, ale také Bendlovi aktivně pomáhala při vydávání českých překladů jeho básní.

Další z dopisů českobudějovickému příteli nám je jasným dokladem, že Božena Němcová ani v této době nezapomíná na „prkna, která znamenají svět“ a divadlo pro ni stále zůstává příjemným rozptýlením i poučením. „(...) Včera (sic!) byla jsem v divadle, dostala jsem lístek od Špottů – dával se Břetislav II. čili Zápas o knížecí korunu. Je to v německém jazyku psáno od dr. H Schmida – Frič to přeložil. Řeč je pěkná, plyná – to je pravda -, ale historie je v tom málo šetřena – Palacký utekl z divadla. – Kolár dělal Vršovce Tistu, hrál dobře, Chauer Soběslava – Kolárová Marii, jeho dceru, Šimanovský Břetislava. – Hra byla dobrá. – Je to také tuze romantický a sentimentální pro český charakter, dokonce tehdejšího věku. – Lepší pochoutku jsem měla onehdy v německém divadle. Byl tu herec Rott – a pan Halánek mi přinesl lístek,

---

¹⁷⁴ Lyricko-epická báseň Bachčisarajská fontána.

¹⁷⁵ Báseň vyšla v českém překladu pod názvem Kavkazský zajatec.

¹⁷⁶ V této básni vystupuje ataman donských kozáků Bohdan Mazepa (1644-1709).

¹⁷⁷ Alexandr Sergejevič Puškin (1799-1837), ruský básník, dramatik a prozaik (viz. podrobný rejstřík autorů), Bendlovy překlady A.S. Puškina otiskovaly časopisy Lumír a Poutník od Otavy.

¹⁷⁸ Václav Čeněk Bendl Boženě Němcové z Českých Budějovic do Prahy, duben 1858, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 344.

poněvadž jsem se zmínila, že bych ho ráda viděla, - do Wallensteina¹⁷⁹. Šla jsem. – Já myslila, že vzal jen pro mne lístek, on ale pro sebe též. Přišel později také. – Rott je znamenitý herec – dával Wallensteina – a poněvadž se nejlepší síly divadelní zúčastnily, bylo vyvedení výborné.(...)“¹⁸⁰

2.7 Korespondence Boženy Němcové mezi lety 1859-1862

V posledních třech letech života Boženy Němcové jsou její dopisy, ať už přijaté či odeslané, na zmínky o jinojazyčné literatuře i na její hodnocení znatelně chudší než v předcházejících obdobích. Zato zde můžeme objevit několik obsáhlých popisů současné politické situace ve světě, svědčících o obdivuhodném přehledu a informovanosti české literátky. „(...)Ale milý hochu, naši nevyhráli ještě ani jednu bitvu a ucouvli už ze Sardinska, kde z počátku stáli, až k Milánu a včera (sic!) přišla zpráva telegrafická, že byla veliká bitva u Agenta za řekou Toxinem, už v našem Vlasku (sic!), v okolí Milána. Francouzi udeřili na hlavní náš voj a trvala bitva dva dni. Padlo našeho vojska 15 000 – a 5000 Francouzi zajali a včera vtrhli do Milána, kde vypukla den předtím revoluce proti Rakušanům. – Vypůjč (sic!) si kartu Itálie a Sardinska a podívej se na ní. Francouz a Sardin stáli nejprve v Alexandrii a Turíně. Naši dorazili přes řeku Ticino a Po až po Novaru z jedné strany a doleji po Vercelli a Casale. – Potom museli ucounout skrze povodně horské, kterými se tamější roviny zalily. – Také jich mnoho tam v těch močálech zahynulo a pomřelo, než k jaké bitvě přišlo. – První veliká bitva byla u Montebello, na samých už hranicích, kde padlo Rakušanů 2000 a 600 se zajalo. – Od té doby až do poslední bitvy byly mezi tím časem malé šarvátky, kde dostali Rakušané ale vždy bytí od Sardo-Franků, jak spojené vojsko francouzsko-sardinské vůbec se nyní nazývá. Naše vojsko je ovšem veliké, 12krát sto tisíc má náš císař vojska, - ale což je to všecko platno, když není při něm to nadšení co při onom, když nemá těch výhod co oni, není tak cvičené (sic!) v bojích jako francouzské, není těch generálů, lid tamější je nenávidí a co nejhoršího jim dělá, to potom

---

¹⁷⁹ Pravděpodobně hra Valdštejnova smrt, část trilogie Friedricha Schillera (1759-1805), německého básníka, dramatika a překladatele (viz. podrobný rejstřík autorů).

¹⁸⁰ Božena Němcová Václavu Čenku Bendlovi z Prahy do Českých Budějovic, 7.1. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová, Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 41.

odpadne všem chuť k bojování, a dokonce když budou ustavičně prohrávat. Potom není peněz v zemi a nemůže to tak dlouho trvat, aby všickni (sic!) lidé, od velkého do malého, přitom neožebračili, bankroty každý den ne jeden, - a jen platy a platy! - Zem je již (sic!) na mizině a je se co obávat, že konečně trpělivost praskne a všecko povstane. - Uhří (sic!) na to čekají a Rusíni též, aby se odtrhli. - Nikde není nadšení pro tu vojnu, jen lání (sic!), sedmašedesátníci pražští stali se buřiči. - Kdyby Rus s námi držel, bylo by hej - ale když se mu r.(rakouská) vláda tak pěkně odměnila za pomoc v Uhřích (sic!), byl by blázen, aby jím (sic!) pomáhal, on se jím jinak asi odslouží, - že budou koukat. Stojí 70 000 Rusů v Besarábii, jen tak ovšem, aby hranice své chránili, ale zatím (sic!) aby blíže Turecka byli a Slované turečtí podporovat mohli, kteří se všude zdvíhají. - V Černé Hoře je mladý vladyka Danilo, kterému byl nyní u prvního syna Napoleon kmotrem a který dělá, co Rus chce. - V Srbsku bývalého knížete vypověděli ze země a udělali si knížetem Miloše, který též s Rusem ve spojení je. - Valaši a Rumuni zvolili si za knížete malého zemana Cuza, ale chlapíka. - Bosňáci, Bulhaři, Hercegovci vstávají už proti Turkům a s nimi spojili se Srbové i Černohorci, tajně podporovaní od Rusa, který nebude meškat v pravý čas vystoupit a zmocnit se Turků a Slovanům dobýt svobody. - To jsou sami nepřátelé Rakouska, a jak ty vstanou, i Maďaři nejspíš toho použijou (sic!), neboť se povídá, že je Kossuth¹⁸¹ tajně v Uhřích (sic!). - Itálie naše je beztoho celá vzhůru, jenže v našem (sic!) Lombardsku pro vojsko naše nemohou se se Sardinskem spojit, jak ale Francouzi Milán mají, budou mít co nevidět i druhá města. U Benátek stojí francouzské lodě a povídá se, že byla bitka už a že se 400 našich vojáků v lagunách utopilo od Francouzů tam zahnaných. - Jsou tam tedy obklíčení ze všech stran. A s nimi není nikdo, Angličan je neutrální, Prus také, leč kdyby Francouz přes Rýn vtrhl do Němec a Němci proti němu se postavili, že by musel Prus držeti (sic!) s nimi. - Ale oni Němci z toho Bundu také by rádi Rakousa (sic!) vymazali a Prus číhá dávno na to, státi (sic!) se německým císařem. - Však nám ten německý spolek přišel draho, to vojsko v těch pevnostech, a co tam peněz šlo a

---

¹⁸¹ Lajos Kossuth (1802-1894), maďarský reformní politik a literát, čelní představitel maďarské revoluce v letech 1848-1849. V dubnu 1849 vyhlásil samostatnost Uherska a sesazení Habsburků s uherského trůnu, sám byl zvolen prezidentem a uskutečnil řadu reforem. Revoluce však byla poražena a Kossuth byl až do smrti nucen žít v emigraci v Turecku, Anglii a Itálii. Od roku 1871 se stavěl také za české státoprávní požadavky.

nic za to! – Není žádná naděje, aby Rakous vyhrál, a žádný si to nepřejí, neboť potom bychom teprv byli otroci, jsme už beztoho dost utlačení, dokonce my Češi. – Když prohraje, stane se potom veliký převrat v Rakousku, ale lépe nám bude zajíste (sic!). – Rus se též vyjádřil, že chce být v té vojně neutrálním, ale kdyby se prý někdo nepovolně do toho vpletl, tu že on také vstane. Když on ale bude chtít se do toho vplést, dovede to udělat, aby na něho vina nepřišla, že rušil neutralitu! Dost na tom, že Srbové vyhnali knížete, který držel s naším císařem, a Miloše zvolili, který je rusomil. – Němci jím ovšem říkají die Räuber, das Gesindel, das Barbarenvolk, - ale zatím serou (sic!) do kalhot strachy, že jím Slovane (sic!) nad hlavou zrostli (sic!) ! – Ale ať se třeba na hlavu postaví vztekem, přece jen Slovanům patří budoucnost a Rus dokázal jím, jaký je barbar! – Ale Prus je kamarád Rusa, tam u vás nelajou (sic!) snad na Rusa a na Slované?(...)¹⁸²“, píše matka synovi o průběhu sardinsko-francouzské války proti Rakousku v červnu 1859, kdy spojená protirakouská vojska dosáhla významných vítězství u Magenty a Solferina. „Horko“ však bylo tou dobou i v jiných částech Evropy, včetně domácí kotliny. „(...)Ono se to asi z jara všecko semele, Maďaři si počínají velmi směle, žádají starou konstituci¹⁸³ – Vlaši chtějí vyhnat papeže¹⁸⁴ – Angličane (sic!) je podporují

a jsou proti Francouzům a tak je všecko rozkvašené, že není naděje na jakýs pokoj. – Rakousko je v takové bryndě, že je bankrot nevyhnutelný, a v anglických novinách nadávají rakouské vládě, že jsou zloději, a nechtějí brát naše peníze. – Už i zde v Praze počínají si lidé houkat. – Byla tu slavnost ke cti Schillera¹⁸⁵, spískala to německá strana z ponuknutí z Vídně, aby se zavděčili Němcům. Byl táh (sic!) s pochodněmi, dílem od studentů nešenými (sic!), dílem od představených, profesorů. Z techniky nešlo než 70 Němců, z gymnázia staroměst. skoro žádný ani profesori – z akademie malířské jen čtyři, a tak

---

¹⁸² B.N. Karlu Němcovi, 9.6. 1859, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence IV. (1859-1862), Praha 2007, s. 63-65

¹⁸³ V souvislosti s porážkou Rakouska v italské válce se komplikovala situace v Uhrách, Vídeň tajně vyjednávala se tou skupinou uherských reprezentantů, která jako jediná uznávala práva habsburské koruny, s tzv. starokonzervativní šlechtou, která si sice přála jednotný stát, ale nezapomínala přitom na potřeby své země a chtěla navrácení původní předrevoluční ústavy.

¹⁸⁴ V souvislosti s válečnými událostmi byla Itálie rozbouřená a probíhala zde řada lidových povstání požadujících připojení k Sardinii. V roce 1860 vystoupil revolucionář Giuseppe Garibaldi, který usiloval o sjednocení země (včetně dobytí Říma), Řím byl však obsazen teprve roku 1870 a byly také stanoveny záruky papežské nezávislosti na sjednoceném italském státě.

¹⁸⁵ Probíhala ve dnech 9.-12.11. 1859 a aktivizovala národnostní uvědomění zejména mezi mladou generací a studenty obou národností, české i německé.

všude šli jen Němčourové (sic!) , Deutsböhmové – a kteří se báli. – V technice prali se Němci s Čechy již před slavností. – Šli s pochodněmi z univerzity, kde se držela řeč, na Starom. náměstí Železnou ulicí k divadlu, Kolovratskou třídou přes nábřeží na most a na Malou Stranu na Valdštejnský plácek, kde bylo vystaveno poprsí Schillerovo a kde držel českou řeč Tomek a potom Němec jeden německou řeč. – Druhý den byl koncert a třetí den žranice (sic!) na Žofíně, také v divadle hrály se po tři dni Schillerovy kusy. Wallenst. Lag., Wall. Tod¹⁸⁶ a Kabale und Liebe¹⁸⁷. Byli výborové zvolení a každý, kdo chtěl jíti s pochodněmi, musel dát 1 f. a k žranici 4 f. Jaroušovi kamarádi zaplatili, ale nešli. – Jinak se to rozneslo, povstalo zbouření (sic!) mezi českými a německými študenty na univerzitě i nižších školách, poněvadž se vědělo, že to má být kompliment Němcům a jakési příznání se, že patří (sic!) Čechy k Deutschlandu. Také to rozmrzelo každého, že se má dělat sláva Němci, který nebyl ani nejslavnějším, a Čechu některému, jíchž (sic!) jsme slavnějších měli – ne – a potom také se to zdálo zbytečným vydáním, při té velké bídě a nouzi mezi lidem obecným. – Shlukli se tedy čeští študenti, a když šel táh (sic!) s pochodněmi, rozdělili se v malé houfy a napřed a po stranách táhli s sebou – zpívající Hej Slované – Kde domov můj – Šuselka nám píše – ap. U sochy Karla Čtvrtého volali Němci Hoch! a Češi Sláva! Potom zase když provolávali Schillerovi Hoch!, křičeli Češi: Sláva Jungmannovi! – Klicperovi! – Bylo také množství policajtů, a když tah na Malou Stranu šel, zatáhli na druhé straně most řetězem. – Ale lid před pochodem se hrnoucí a študentí (sic!) roztrhli řetěz, začali tlouct policajti, zbraně jim brali a byl to hrozný rámus, a kdyby nebyli potom němečtí študenti mezi lid pochodněmi vráželi, byly by se vraždy staly při tom. – Když se držely řeči u poprsí na Valdštejnském plácku, začali lidé a študenti čeští pískat a zpívat v chóru Hej Slov. a Šuselka – i museli nechat řeči a tak se ten skandál skončil. – V divadle bylo jen asi 200 lidí vždy. – Od té doby vře to ve všech těch hoších a byl by div, aby z toho něco nepovstalo horšího, - ona si policie v těch okolnostech, jak nyní jsou, ani netroufá kterého zatknout. Technikáři chtějí také zadat, aby měli české vyučování, jak císař slíbil. Pan Wenzig také napsal článek do Muzejníka

---

¹⁸⁶ Dva díly dramatu Friedricha Schillera Valdštejn z let 1798-1799, I. díl Valdštejnův tábor (Wallensteins Lager) a 2. díl Valdštejnova smrt (Wallensteins Tod).

¹⁸⁷ Úklady a láska, drama Friedricha Schillera z roku 1784.

Rozjímání Rakušana – tak svobodomyšlný, že podobného nebylo u nás od panování Národních novin. – On v tom ale vždy se odvolává na císařské slovo a zákon a pod tou zástěrou takové ostré výčitky dělá nejen vládě, ale i úřednictvu, šlechtě, kněžstvu (sic!) , zkrátka vyčítá všechny ty křivdy Čechům učiněné, to zúmyslné germanizování a špatnost vládního řízení. – Ku konci povídá zřejmě, že musí císař národnostem právo dát, co jim patří, sice že se budou jinám (sic!) ohlížet a že to nikdo předvídat nemůže, jak se potom s Rakouskem stane – neboť že se všickni (sic!) národové ohlíží nyní po svobodnějším řízení a chránění svých národností, jakož toho Vlachové v posledních dobách zřejmý důkaz dali.(...) ¹⁸⁸“, uvažuje Božena Němcová opět v dopise synovi v listopadu 1859.

List dceři Theodoře, datovaný 6.8. 1859, nám může být důkazem, že ani v takto pohnuté době česká literátka na jinojazyčnou literaturu zcela nezanevřela a našla si čas na několik zajímavých titulů : „(...) - Čtu nyní *Westermanna nový běh*¹⁸⁹ – *George Sandové Jean Žižka*¹⁹⁰ – a nyní dostanu *Macaulay : Historii Anglicka v němčině*¹⁹¹ – což budeš i ty moct číst, je to krásné čtení.(...) ¹⁹²“

Ve vlastní tvůrčí práci se Božena Němcová opět věnuje drobným časopiseckým pracím. „(...) Já budu nyní psát do ruského časopisu, který vychází v Moskvě a ode všech Slovanů články přijímá a do ruštiny překládá, budu tam psát články národopisné. – Platí se honoráru za arch 40 rublů (64 fl. stř.)(...) ¹⁹³“, píše synu Karlovi začátkem roku 1859. Z domácích periodik publikuje například ve Štěpnici, Živě (zde vychází roku 1860 článek o pěstování růžového keře v Bulharsku), Obrazech života nebo Časopise Českého muzea (v letech 1859-1860 na jeho stránkách najdeme Obrazy ze života slovenského). Témata ke zpracování znovu hledá za hranicemi Českých zemí a některé své práce, jak můžeme vyčíst z výše citovaného úryvku, zde

---

¹⁸⁸ B.N. Karlu Němcovi, 21.11. 1859, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence IV. (1859-1862), Praha 2007, s. 124-125.

¹⁸⁹ Nový ročník Westermanns Illustrierte deutsche Monatshefte, populárně naučného a zábavného časopisu založeného roku 1856 G. Westermannem a redigovaného spisovatelem Adolfem Glaserem.

¹⁹⁰ Román z roku 1853 Jean Zyska.

¹⁹¹ History of England z roku 1858, dílo anglického spisovatele Thomase Macaulaye.

¹⁹² B.N. Theodoře Němcové, 6.8.1859, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence IV. (1859-1862), Praha 2007, s. 85.

¹⁹³ B.N. Karlu Němcovi, 2.1. 1859, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence IV. (1859-1862), Praha 2007, s. 36.

také vydává. K aktivní spolupráci navíc, kromě manžela, přiměje rovněž syna Karla. „(...) *Jakpak do té Živy o těch květinách a těch talutmaurách*¹⁹⁴?- Vidiš, Krejčí by Ti zajistě pár zlatých dal, a třebaš napřed. – Popíš (sic!) to německy, jestli Ti to lépe půjde, a kde nemáš vyrazu (sic!) německého, tedy latinsky jak to jmenujete, anebo to vysvětlí (sic!) , já to potom spravím. Popíš (sic!) , kde je to a kdo to prvně začal, a jaké a mnoho-li, tolik a tolik stromů ovoce dává – jak se to pěstuje a jak by se to zavádět mohlo nejlacinějším způsobem a i v privátních zahradách, také mnoho-li tepla, jak a kdy se topí. – Mě se zdá, že to prvně zavedl královský zahradník krále Ludvíka IV. V Montreuilu ve Francouzích obohatilo pěstování broskví v talutmaurách celou předtím bídnou krajinu. – Anebo vykreslí a popíš (sic!) některou část (sic!) parku v Sanssouci. – Nebo některý vzácný a užitečný nový strom aneb květinu. – Je-li ti to snadněji, piš to v listech, třebaš „Z listu mladého zahradní. v Sanssouci“ nebo „Z parku sanssouckého“. – Třebaš zcela tak, jak bys to pro mě popisoval. – Anebo druhy ovoce, co tam máte, - aneb o aranžování květin při těch slavnostech! – O hrozních (sic!) z těch zdí a p. věci. – Vždyť to můžeš jen tak prostonárodně napsat a nemnoho najednou, naučíš se přitom i rozmyslet o věcech. (...)”¹⁹⁵

Nejen k učení „rozmýšlet o věcech“, ale také ke studiu cizích jazyků nabádala matka všechny své děti, protože jazyky otvírají brány do světa, kde čeká řada nových zkušeností a poznatků. Ona sama výborně ovládala, kromě mateřského jazyka, němčinu, prostřednictvím které se seznámila s valnou většinou neněmecké literární produkce. Azbuka sloužila v jejích listech coby tajné písmo a snadno rozuměla, jak dokládají mnohé z jejích dopisů, i jiným slovanským jazykům. Angličtině a francouzštině se však neučila nikdy, jako prostředník mezi těmito dvěma světy skvěle sloužila právě němčina. „(...) *Kdybys uměl francouzsky, to by Ti dobře posloužilo, já Ti to vždy psávala, abys toho použil v Saganech, ale nedbals – a raději si hleděl věci, která Ti jen na škodu byla. Mohl jsi dost hezky se naučit, alespoň číst, když ne mluvit, což tam také lehko bylo. Nyní by ti stála i francouzská literatura zahradnictví otevřená, která je zajistě znamenitá, a kdybys jednou do Belgie mohl se*

¹⁹⁴ Talutmauern byly speciální vytápěné skleníky pro pěstování broskví a dalšího ovoce.

¹⁹⁵ B.N. Karlu Němcovi, 8.9. 1859, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence IV. (1859-1862), Praha 2007, s. 107-108.

*podívat, musel bys řeč tu umět, sice bys nepřišel nikam. Až přijdeš domů, budeš se muset učit, abys mohl se někdy podívat do Belgie, Paříže a Londýna, snad se do té doby okolnosti naše změní.(...)*¹⁹⁶, píše synu Karlovi v lednu 1859, snad s nadějí, že spolu s ním by se i ona mohla něčemu přiučit a blíže poznat jazyky a „světy“ George Sandové a Williama Shakespeara. Již v dřívějších dopisech sestřám Rottovým litovala, že, na rozdíl od nich, nemůže číst díla své francouzské vrstevnice v originále. Tento sen bohužel zůstává nesplněn. Koncem července 1861 uschovává Božena Němcová všechnu svou korespondenci u přítelkyně Petrovičové a její poslední životní radostí je první ucelené vydání *Babičky*, které litomyšlský nakladatel Augusta „pustí do světa“ v lednu 1862. Autorský výtisk dostává již těžce nemocná spisovatelka den před svou smrtí. Umírá 21. ledna 1862 a o tři dny později je pochována na pražském Vyšehradě.

2.8 Božena Němcová versus světová literatura a kultura

„(...) První základ lásky k vlasti vštíplila jí do srdce mladistvého babička její, výborná to žena, rázu staročeského, jinak (sic!) ale, jsouc více v společnosti lidu (sic!) německy vzdělaných

*a příliš o samotě vychována, nedozvěděla se o z mrtvých vstání ducha českého – V roce 1837 provdala se za Josefa Němce komisaře při finanční stráži, an (sic!) jeho ouřad (sic!) to požaduje, že se často stěhovat musí, seznala tím způsobem Něm. větší část naší vlasti, a však teprv roku 1840 dostaly se jí do ruky první české knihy (sic!), a to v Polné. Rok na to přišli do Prahy, a tu nastal teprv úplný převrat v jejím smejšlení (sic!) , seznámení se s nejvýtečnějšími spisovateli a vlastenci našimi (sic!), s výtečnou a slovatnou Bohuslavou (zesnulou Čelakovskou), kteráž se stala nejvroucnější její přítelkyní, působila tak mocně na ní, že přilnula celou duší k národnosti slovanské.(...)*¹⁹⁷“, připsala Božena Němcová vlastnoručně k rukopisu encyklopedického hesla, připravovaného pro Kapesní slovník novinářský a

---

¹⁹⁶ B.N. Karlu Němcovi, 2.1. 1859, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence IV. (1859-1862), Praha 2007, s. 37.

¹⁹⁷ Vlastnoruční přípisek Boženy Němcové do encyklopedického hesla o ní, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Příběhy-Situace-Obrazy, Praha 2007, s. 47-48.

konverzační Ludvíka Rittersberga, který byl ovšem ještě před písmenem N cenzurou zakázán¹⁹⁸. Dozvídáme se zde, že Božena Němcová vyrůstala takřka v německém prostředí a němčina tedy pro ni byla „druhou mateřštinou“. První české knihy se jí dostaly do rukou teprve roku 1840, jako dvacetileté dospělé ženě, v mládí četla (jak jsme doložili v předchozích kapitolách na základě úryvků z korespondence) díla německé provenience nebo knihy do němčiny přeložené. Nejinak je tomu také v dospělosti, kdy je němčina opět prostředníkem při seznamování naší literátky se zahraniční produkcí i kulturou. V korespondenci nenalezneme žádný přímý důkaz, že Němcová ovládala jiný cizí jazyk na takové úrovni, jako právě němčinu. Ale z několika dopisů (opět viz citace v předchozích kapitolách nebo edice korespondence Boženy Němcové) je patrné, že Božena Němcová bezesporu talent k učení jazyků nepostrádala. Azbuka sloužila v jejím listáři jako tajné písmo, ruštině velmi dobře rozuměla, zajímala se i o jiné slovanské jazyky (srbština, jazyk Slovinců) a jako první česká literátka nechala promluvit postavy svých děl také slovensky.

S blízkými rodinnými příslušníky (matkou a sourozenci) si dopisovala výhradně německy, stejně jako s některými svými mecenáši (například Hanušem Kolovratem Krakovským), přáteli (Terezií Palackou i některými slovenskými osobnostmi) a nakladateli (Josefem Šálkem, Karlem Bellmannem nebo Eduardem Hölzelem). Němčinu bezesporu dobře ovládaly také její děti, dopisy syna Karla jsou toho jasným důkazem, pokud neznal odpovídající český výraz, plynule přešel do němčiny.

V rejstříku autorů, které Božena Němcová znala nebo četla, vytvořeném pro účely této práce podle zmínek v korespondenci, mají osobnosti z německy mluvících zemí jasnou převahu – 29 německy píšících autorů proti dvaadvaceti zástupcům ostatních literatur. Z těch dvaadvaceti je to osm anglických či amerických literárních představitelů (Byron, Cooke, Cooper, Dickens, Marryat, Scott, Shakespeare a Smith), šest francouzských (Dumas starší, Molière, Rousseau, Sandová, Sue a Voltaire), tři ruští (Fonvizin, Gogol, Puškin), dva

---

¹⁹⁸ Poprvé heslo i s přípisem uveřejnil Čeněk Zíbrt ve své studii Kus autobiografie Boženy Němcové pro časopis Český lid v roce 1909, viz. Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Příběhy-Situace-Obrazy, Praha 2007, s. 47-49.

italští (Boccaccio a Dante), jeden srbský (Karadžič), jeden polský (Kraszewsky), jeden latinský (sv. Augustin) a jeden dánský (Andersen).

Anglicky sama Božena Němcová nemluvila, do jejího přátelského okruhu však patřil Vojtěch Náprstek, který pobýval v Americe a dobře poznal tamější kulturu i život indiánů, nebo Josef Václav Frič, který pro české čtenáře přeložil Byronovu Nevěstu z Abydu. Shakespeare jí byl představen na prknech pražského německého divadla a i při vlastní četbě musela spoléhat na německé překlady, podobně jako v případě autorů francouzských. Že se nenaučila francouzsky bylo Boženě Němcové líto zejména kvůli George Sandové, kterou si z francouzské produkce své doby oblíbila nejvíce. V listech sestřám Rottovým, které s ní obdiv k „auroře Sandové“ sdílely, to vyjádřila mnohokrát¹⁹⁹. Johana Mužáková i Sofie Podlipská naopak francouzštinu ovládaly, takže v četných diskusích, které mezi tímto přátelským triem jistě proběhly nejen písemnou formou²⁰⁰, mohly případné nepřesnosti v německém překladu (jež měla k dispozici Němcová) poopravit a o dílech do německého jazyka dosud nepřeložených své přítelkyni podrobně referovat.

Azbuku, jak jsme podotkli již výše, Němcová velmi dobře ovládala, takže s literaturou ruského původu se mohla seznámit zcela „autenticky“. Navíc udržovala přátelské kontakty s Václavem Čeněkem Bendlem, který pro české časopisy překládal například Puškinovy povídky a o své práci i dojmech z četby přítelkyni Boženu podrobně informoval. Ona sama se překladatelské práci věnuje hlavně koncem padesátých let a literáti slovanských zemí též převažují nad těmi německými. „(...)Překlady do slovanských řečí mohu zpracovávat rychleji a bez takového přemýšlení jako při originálních pracích(...)“²⁰¹, přiznává v jednom z dopisů sestře Adéle.

Právě Václav Čeněk Bendl a další přátelé z tzv. „Fričova okruhu“, spolupracující s Němcovou při přípravě almanachu Lada Nióla, ji přivedli také k literatuře polské.

Při výčtu osob, které mohly ovlivnit čtenářský vkus Boženy Němcové rozhodně nesmíme zapomenout na paní Bohuslavu Rajskou, provdanou Čelakovskou. Sama Němcová ji nazývá „přítelkyní nejvroucnější“ a přiznává,

---

¹⁹⁹ Viz. citace z korespondence v předcházejících kapitolách.

²⁰⁰ Viz. citace v předchozích kapitolách.

²⁰¹ Božena Němcová Adéle Panklové z Prahy do Zaháně, 3.6. 1857, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 126.

že právě díky ní a nepochybně také jejímu manželovi Ladislavu Čelakovskému „přilnula celou duší k národnosti slovanské“. František Ladislav Čelakovský obohatil českou literaturu hned několika překlady významných cizojazyčných děl: „(...) *Mimo některých menších a podrobnějších článků, umístěných ve Včele a jiných časopisech, vyšlo : Sbíрка národních písní českých, národních písní slovanských, Ohlas ruských a českých písní, pak velké dílo O městě božím svatého Augustina, překlad z latinského*²⁰², *Goetheovu Marinku (Die Geschwister)*²⁰³, *Waltera Scotta Pannu jezerní*²⁰⁴ (tyto dvě (sic!) jsem teď právě přečtla (sic!) a byla s nimi (sic!) velmi potěšena, snad by i Vás zajímaly). *Herdera Listové dávnověkosti*²⁰⁵, *svaz smíšených básní, sbírka litevských národních písní v český jazyk přeložená a Růži stolistou*.(...)“²⁰⁶, píše Bohuslava Rajská Boženě Němcové v jednom z dopisů. Tyto práce tedy mohla celkem snadno získat v českém překladu, ale zda Goethovu Máninku, Scottovu Jezerní pannu nebo Augustinovo dílo skutečně četla a jak je hodnotila z četby vydané korespondence poznat nemůžeme.

Dalším spolehlivým průvodcem Boženy Němcové na cestách za jinojazyčnou literaturou byl v padesátých letech devatenáctého století důvěrný přítel Jan Helcelet. Na stránkách jeho dopisů našla Božena Němcová vyznání inspirované přímo „svatým otcem Boccaciem“. Velmi zajímavé je, že citace z Dekameronu jsou zde psané pouze v italštině bez jakéhokoliv vysvětlení²⁰⁷. Přitom, jak uvádí Jaroslava Janáčková, Němcová četla Dekameron zřejmě

---

²⁰² Aurelius Augustinus (sv. Augustin, 354 – 430), biskup a církevní učitel v období pozdního římského císařství, jeden z nejvýznamnějších raně křesťanských filozofů a teologů, v díle *De civitate Dei* (O boží obci, vzniká v letech 413 - 426) popisuje historii světa jako boj mezi nedokonalou obcí pozemskou s věčnou a dokonalou obcí boží. Do češtiny toto dílo přeložil František Ladislav Čelakovský v letech 1829-1833).

²⁰³ Johann Wolfgang Goethe (1749 – 1832), německý básník, prozaik, dramatik a politik, *Die Geschwister* (doslovně přeloženo „Sourozenci“) je jednoaktová hra, kterou Goethe píše roku 1776. František Ladislav Čelakovský vydává její překlad roku 1827 pod názvem *Marinka*. Stejný název (*Die Geschwister*) má také jedna z Goethových básní z let 1766 – 1832 (celá sbírka vychází v originále pod názvem *Gedichte*).

²⁰⁴ Walter Scott (1771 – 1832), skotský básník, prozaik, romanopisec a sběratel skotských balad. *Jezerní panna* (*The Lady of the lake*) z roku 1810 vypráví příběh o lásce panovníka a skotské horalky. Čelakovský ji přeložil roku 1828.

²⁰⁵ Johann Gottfried Herder (1744-1803), německý protestantský kazatel, spisovatel a filozof, ve svých dílech, mimo jiné, kladl důraz na význam národního jazyka a právo každého národa na vlastní rozvoj, tyto myšlenky podpořily obrozenecké hnutí v Čechách. Čelakovského překlad *Listové dávnověkosti* vychází roku 1823.

²⁰⁶ Bohuslava Rajská Boženě Němcové z Vratislavi do Prahy, 9.5. 1845, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. *Korespondence I.* (1844-1852), Praha 2003, s. 26.

²⁰⁷ Překlad italského citátu byl uveden až v poznámkách za textem a doplněn teprve editorkou korespondence, viz. Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. *Korespondence I.* (1844-1852), Praha 2003, pozn. s. 339.

v německém překladu a ne v originále, těžko tedy mohla italskému textu sama porozumět. Společně s Laurou Hanušovou však Boccacciovo dílo překládala, příběh šestý sedmého dne Dekameronu v češtině se dochoval v rukopisném záznamu a poprvé jej otiskl M. Novotný v druhém díle *Života Boženy Němcové* teprve roku 1951²⁰⁸.

Na italskou literaturu se specializuje také brněnský literát Leopold Hansmann, jehož dopisy nabízejí pestrou paletu autorů a děl jinojazyčné literatury, nejen té italské, doplněnou často svérázným hodnocením a vlastními dojmy z četby. Právě v Hansmannových listech nacházíme také zmínky o Adalbertu Stifterovi, kterého Jaroslava Janáčková ve své monografii označila za jeden ze zdrojů inspirace pro vlastní literární dílo Boženy Němcové. Podrobně srovnává například Stifterovo *Pozdní léto* a Němcové *Chýši pod horami*²⁰⁹ nebo povídku *Die Mappe des Urgrossvaters* s *Babičkou*²¹⁰. Ve vydané korespondenci nenajdeme žádný důkaz, že Božena Němcová skutečně četla právě *Pozdní léto* nebo *Paměti mého pradědečka*, ale Jaroslava Janáčková upozorňuje na „jeden dosud nevydaný zápisník Němcové z času, kdy se stýkala s družinou J.V. Friče“, který obsahuje mnoho citací ze Stiftera, právě v zápisníku z let 1853-1860 nalezneme vepsaný také titul „*Mappe des Urgrossvaters*“²¹¹. Osobní pozůstalost Boženy Němcové tedy skrývá ještě mnoho dosud nevydaných pokladů nejen k tematice vztahu této literátky k jinojazyčné literatuře a kultuře. Tato práce vychází pouze z vydaných pramenů, ale skvělým materiálem pro další zkoumání by byly dokumenty dosud nevydané. Podobně jako to ve své monografii dělala Jaroslava Janáčková, bychom mohli v pracích Němcové hledat podobnosti například s anglickými a americkými autory, protože ti se v četnosti výskytu řadí ihned za německy píšící literáty a v dopisech najdeme přímé důkazy, že Němcová z osobní čtenářské zkušenosti znala díla Waltera Scotta, Charlese Dickense nebo George Byrona. Mimochodem právě Byronovu *Nevěstu z Abydu*

---

²⁰⁸Viz. Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. *Korespondence I. (1844-1852)*, Praha 2003, pozn. s. 339.

²⁰⁹ Podrobněji viz. Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. *Příběhy-Situace-Obrazy*. Praha 2007, s.126-127.

²¹⁰ Podrobněji viz. Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. *Příběhy-Situace-Obrazy*. Praha 2007, s. 134-141.

²¹¹ Podrobněji viz. Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. *Příběhy-Situace-Obrazy*. Praha 2007, s. 134.

Janáčková považuje za inspirační zdroj ke Čtyřem dobám Boženy Němcové²¹². Na prknech pražského německého divadla se několikrát setkala s tvorbou Williama Shakespeara, promítla se tato zkušenost nějak v její vlastní tvorbě? Podobné otázky stále čekají na správnou odpověď i v případě francouzské, ruské či italské literatury. Vždyť kupříkladu zápisník s četnými výpisky z děl George Sandové, jak bylo řečeno již v předchozích kapitolách, také dosud nebyl vydán, přitom tato francouzská literátka byla a dosud je v souvislosti s Boženou Němcovou zmiňována snad nejčastěji²¹³ a je to také druhé nejhojněji se vyskytující jméno zahraničního autora v její vydané korespondenci.

Rozhodně nejbliže ze všech jinojazyčných literatur měla Božena Němcová k té německé. Z několika citací z korespondence a také podle toho, jaké tituly půjčovala například sestrám Rottovým i jiným přátelům (viz. předchozí kapitoly), lze usuzovat, že také v její domácí knihovně německé tituly převažovaly. Vůbec nejčastěji skloňovaným jménem v korespondenci Boženy Němcové je německý básník Heinrich Heine (1797-1856), kterého si Němcová velmi oblíbila a mnohé básně si vypsala. Jedním z četných důkazů pro toto tvrzení je list Žofii Rottové z 28.1.1852, kde najdeme v originále odcitovány hned čtyři Heinovy básně (viz. II. kapitola). Přesto však, když sestavovala jakýsi kánon – seznam doporučené literatury – v listech synu Karlovi do Zaháně a Postupimi, právě Heine ve výčtu vhodných autorů chybí. „(...)Nejsem Ti radou tou, abys četl mnoho od Heineho – za jedno není vše pro mladou mysl, za druhé mnohým věcem bys nerozuměl.(...)“²¹⁴, píše matka synovi v jednom z dopisů. Mezi autory pro mladého člověka zajímavé i zábavné řadí Němcová naopak hned několik anglických či amerických autorů – Dickense, Coopera, Marryata nebo Shakespeara a v jednom z dopisů také uznává, že „co se beletristiky týče, je anglická literatura nade všecky.“²¹⁵ To jen potvrzuje výše zmíněnou úvahu, že by rozhodně stálo za to v dalších pracích uvažovat o vlivu anglicky psané literatury na tvorbu Boženy Němcové.

²¹² Podrobněji viz. Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Příběhy-Situace-Obrazy. Praha 2007, s. 185-186.

²¹³ O vztahu George Sandové a Boženy Němcové podrobněji viz. Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Příběhy-Situace-Obrazy, Praha 2007, s.7, s.12, s.14, s. 55-57, 242-244.

²¹⁴ B.N. Karlu Němcovi z Prahy do Zaháně, 22.-23.12. 1856, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004, s. 366.

²¹⁵ B.N. Karlu Němcovi z Prahy do Postupimi, 29.11.1858, in: Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006, s. 387.

V jejích dopisech se dokonce objevují úvahy o vystěhování do Ameriky: „(...)Kdybych měla peníze a byl Hynek zdravý, vystěhovala bych se s dětmi někam daleko, třeba do té Ameriky, a věř, že by mi ani Rakouska líto nebylo!(...)“²¹⁶, svěřuje se Johaně Mužákové a stejným způsobem uvažuje také Josef Němec v jednom z listů synu Karlovi : „(...)Já bych nejraději do Ameriky, tam by se žádný po nás více neptal, bylo by nám všem tam nejlepší.(...)“²¹⁷.

Pokud se, opět společně s Jaroslavou Janáčkovou²¹⁸, znovu zaměříme na inspirační zdroje vlastní tvorby Boženy Němcové, dominantní postavení mají jednoznačně autoři němečtí. K již zmíněnému Adalbertu Stifterovi dodejme ještě Karla Gutzkova (motto z jeho Rytířů ducha uvádí Babičku) či Bertholda Auerbacha (motto z jeho díla v Pohorské vesnici).

Snad četba Bertholda Auerbacha inspirovala Boženu Němcovou k využití slovenštiny v přímé řeči některých postav Pohorské vesnice. Úvahami o jazyku hlavních postav, který dokresluje jejich charakter a dává dílu nový estetický rozměr, doprovázela své práce také George Sandová, ale v českých spisovatelských kruzích doby obrozenecké byla Božena Němcová v tomto směru průkopnicí a ne vždy se její snaha setkala s pochopením. „(...)Různořeč česko-slovenská, zamýšlená autorkou jako nepřímá výzva k srozumění a k sblížení dvou blízkých si slovanských etnik a řečí, byla od počátku náročná autorsky, čtenářsky – a potenciálně i překladatelsky. V případě slovenštiny šlo o jazyk zatím bez pevných norem a v prudkém pohybu. Česká spisovatelka se s ním začala obeznamovat vlastně nedávno a zpočátku jen náhodou – mezi pražskými slovakofily, k nimž patřil i jí blízký V. D. Lambl, a za návštěv u manžela v Uhrách. V době psaní Pohorské vesnice žila v Praze, s výjimkou několika týdnů svého čtvrtého pobytu na Slovensku. Pro české čtenáře mohl román fungovat jako vábnička pro řeč nadmíru blízkou, přece však svébytně jinou. Z pozice slovenštiny jako právě konstituovaného a etablovaného jazyka se daly očekávat spíše než kladné přijetí výhrady k tomu, jak Němcová slovenštinu (či svou představu o ní) v Pohorské vesnici ztvárnila. Fakt, že

---

²¹⁶ BN. Johaně Mužákové, 30.8.1853, in: Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence IV. (1859-1862), Praha 2007, s. 22, pozn. č. 10.

²¹⁷ Josef Němec synu Karlovi, 12.9. 1856, in: Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence IV. (1859-1862), Praha 2007, s. 22, pozn. č. 10.

²¹⁸ Podrobněji o této problematice viz. Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Příběhy-Situace-Obrazy, Praha 2007.

v románu slovensky mluví pouze drotari, figury „nízkého“ sociálního statutu, byť sebevýjimečnější svým duchem, obzorem a charakterem, také mohl jen stěžít k lepšímu hodnocení přispět.(...)“²¹⁹, píše Jaroslava Janáčková, ale Boženu Němcovou musíme za její odvalu jen pochválit. Nejen literatura a kultura významných evropských zemí typu Francie, Německa, Ruska nebo ostrovního anglického království, ale také jazykově i kulturně nejbližší „zahraničí“ stálo ve středu zájmu české literátky a snažila se jej co nejlépe přiblížit svým čtenářům.

V dopisech synu Karlovi a přátelům z posledních tří let autorčina života zaujmou dlouhé úvahy o aktuální situaci na evropské politické scéně, jakožto doklady obdivuhodného přehledu o dění u nás i v Evropě. Božena Němcová se nezajímala pouze o významné literární a kulturní osobnosti, ale také o země, ze kterých pocházejí. Jak lze vyčíst i z úryvků z korespondence citovaných v předchozích kapitolách, kromě jinojazyčné „krásné literatury“ si k četbě vybírala i knihy popisující historii a tradice daných zemí (například Anglie, Slovinska a dalších). Národopisnými články o českých zemích naopak přispívala do některých zahraničních listů (například jistého ruského časopisu vycházejícího v Moskvě²²⁰).

„(...)Ve všech literaturách národů vzdělaných hrají spisovatelky úlohy mnohdy nevýznamné. V Německu zaplavují takřka plody básnířek obecnost své, - u nás jsme měli do doby novější skoro jen Boženu Němcovou, která reprezentovala ženskou součinnost v literárním rozvinu našem, která se plody svými rovnala výtečnicím zahraničným (sic!). Němcové sice nebyla dána elektrizující, geniální jiskra Sandové, Němcová nepřekypovala sice aforistickým duchem Stäelčiným²²¹ a nehonosila se polygrafickou umělostí přemnohých Němkyň u fabrikování sterých románů a novel, co ji však nad jiné povyšuje, co je rázem jejím zvláštním, jest čistá ryzá poezie, vypučelá na

---

²¹⁹ Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Příběhy-Situace-Obrazy, Praha 2007, s. 270-271.

²²⁰ Viz dopis Boženy Němcové Karlu Němcovi z 2.1. 1859, in: Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Korespondence IV. (1859-1862), Praha 2007, s. 36

²²¹ Madame de Stäel, vl. jménem Anne Louise Germaine Neckerová (1766-1817), francouzská šlechtička a literátka, v jejích povídkách, románech i dramatech vystupují svobodomyšlné ženy bojující za lásku a svá práva. Ona sama, jako sympatizanta francouzské revoluce, uprchla z Paříže a její švýcarský zámek Coppet se stal významným kulturním centrem, místem setkávání spisovatelů, intelektuálů i liberálních politiků.

*básnické půdě české, poezie vsutku a cele slovanská.(...)*²²², napsal Jan Neruda v nekrologu, otištěném v časopise Hlas 22. ledna 1862.

Jak jsme si při četbě korespondence Boženy Němcové mnohokrát potvrdili, George Sandovou znala velmi dobře, obdivovala ji a nechala se jí inspirovat i ve své vlastní tvorbě²²³. Odsuzování „pouhé industrie“ vyzařující z děl německé literátky Idy Düringsfeldové si v dopisech také nelze nevyšimnout, ale se jménem Madame de Stäel (1766-1817) se v jejím dosud vydaném listáři nesetkáme. Podobně dopadne hledání pasáží mluvících o George Eliotové (1819-1880), anglické literátce a současnici Boženy Němcové, s níž ji v jedné ze svých studií porovnává profesor Aleš Haman.²²⁴ Nabízí se zde tedy ještě mnoho podnětů k přemýšlení a inspirace k dalšímu pátrání v archivech – víme, že sešit s výpisky z děl George Sandové dosud nebyl vydán a můžeme předpokládat, právě na základě studia dosud vydané korespondence Boženy Němcové a množství nalezených zmínek o jinojazyčných literaturách v ní, že takových „sešitů“ bychom v její pozůstalosti mohli objevit více, i s citacemi dalších zahraničních autorů. „(...)Z námětů, které by mohly přispět k odpovědi aspoň na základní otázku, zda osobnost a dílo Němcové snesou měřítko evropské kultury, ukazuje se jako nejplodnější porovnání díla Němcové s tvorbou jejích literárních vrstevnic, George Sandové a George Eliotové²²⁵. Obě autorky zaujímají významné místo v dějinách svých národních literatur i v evropském písemnictví a jejich vesnické prózy, důležitá, ba možno říci vrcholná součást jejich díla, vznikaly v přibližně stejné době jako Babička. Připočteme-li k tomu některé pozoruhodné paralely v životních osudech i tvůrčích zájmech všech tří autorek, svědčících o jejich duchovním příbuzenství, ukáže se, že v těchto souvislostech lze alespoň naznačit místo Boženy Němcové v evropské kulturní tradici.(...)²²⁶

Doufejme tedy, že tato práce přiměje další literární nadšence k pátrání v osobní pozůstalosti Boženy Němcové a některé z otázek, které zde byly nastíněny, nezůstanou bez odpovědi.

²²² Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Příběhy-Situace-Obrazy, Praha 2007, s. 14.

²²³ Podrobněji o vztahu Boženy Němcové a George Sandové viz. Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Příběhy-Situace-Obrazy, Praha 2007, s. 12, 56, 185-186.

²²⁴ Haman, Aleš, Božena Němcová a evropská literární tradice, in: Východiska a výhledy, Praha 2002, s. 143-148.

²²⁵ George Eliot (1819-1880), vl. jménem Mary Ann Evans, jedna z proslulých autorek britské viktoriánské éry.

²²⁶ Haman, Aleš, Východiska a výhledy, Praha 2002, s. 143.

3 Upomínky Karoliny Světlé

„(...) Vychování moje bylo německé, jako tehdáž (sic!) vychování veškeré české mládeže vůbec. Literárnímu vzdělání dívek nevěnováno ni pozornosti ni péče. Plynňý hovor francouzský, obratná hra na pianě, zběhlost v ozdobných pracích ručních bylo vše, co na dívku dobře vychovanou se žádalo. V ústavech dívčích svěřovalo se vyučování literní obyčejně jen studentům, avšak ústavu, který do dvanáctého roku svého jsem navštěvovala, zcela náhodou byl získán zkušený učitel, muž to všestranně vzdělaný, ale krutý Němec a ženským snahám naprosto nepřítznivý. Čítala jsem vášnivě ráda, neznajíc požitku většího a sladšího. Obrazy takto pojaté vždy dlouho a hluboce tkvěly v mysli mé. Péro moje zcela mimovolně se jalo zachycovati (sic!) odlesky z nich a já si počala psáti (sic!) almanach, který „Lauten-Klänge“ jsem nazvala. Zabloudil' (sic!) neopatrností mou do přísných jeho rukou, které nejen jej věnovaly zkáze, ale před jeho nebohou tvůrkyní nebe všech vyšších zájmů a snah na dlouhá, tesklivá léta zatarasily. Byltě (sic!) příčinou, že jsem byla z ústavu vzata, literním předmětům více se neučila, že jsouc jen k domácím pracím přidržována pouze hodinami svými hudebními a francouzskými s duševním světem jsem souvisela. Domníval' (sic!) se totiž viděti (sic!) v onom nebohém dětinském pokusu stopy spisovatelského nadání, a aby tyto nebezpečné zárodky dál vzámáhati (sic!) se nemohly, přičinil se k tomu, aby mně byla odňata veškerá zábavná četba, co záhubný jed. Bylať (sic!) jsem odkázána na svoje staré učební knihy, a jen tenkrát, když byl stesk na mně příliš patrný, mi poskytnut nějaký spis za nezávadný a neškodný uznaný. Někdy také se mi podařilo, měla-li matka moje společnost, dobýti (sic!) si z jejího stolku potajmu některé knihy a časopisy obsahu pestřejšího a zajímavějšího, jimiž býval vždy zásoben, kteréž pak kdesi v některém skrytém zákoutí plná strachu a rozkoše jsem pohlcovala.

Přísnost opatření toho ovšem se nezmírnila, když předcítajíc dědečkovi „Augsburgyni“ a „Gränzboten“, listy to v Rakousku zapovězené, pověstné mezi probudilým občanstvem pražským svou svobodomyšlností, do slzavých s ním jsem se dostávala sporů za příčinou článků občas v nich se objevujících, kdež vyčítáno Němcům, ostýchavě sice, ale přec s mravním důkazem, že k nám

Slovaniŭm nikterakž (sic!) vzorně se nezachovávají. Dědečka, Němce to rodilého a velmi k nám spravedlivého, výtky ty urážely, nechtěl je nechat platiti (sic!), já zas se snažila dokázati (sic!) mu, jak jsou oprávněny, což mívalo vzápětí výstupy pro mne velmi nemilé.(...) ²²⁷“, vzpomíná Johana Rottová, dcera z významné pražské měšťanské rodiny. Dostane se jí německého vzdělání a prostřednictvím domácích učitelů se učí francouzsky. V rodinném prostředí se také seznamuje s některými významnými osobnostmi nejen literárního světa a od mládí si, kromě svých vlastních literárních pokusů, zapisuje citáty z přečtených knih. Literárním ambicím Johanky Rottové však nepřáli ani rodiče ani její učitelé. „(...) *Snad bych i já si myslil : nechme tu holčičku spánembohem si hráti (sic!) s básničkami a pohádkami místo s panenkami, když jí to více těší, vždyť to nebude mítí (sic!) beztoho dlouhého trvání, za dva tři roky jí nastane doba tanečních hodin, bálů, toalet, hlava se jí naplní pentlemi, tanečními pořádky, ctiteli a pero samo sebou z ruky jí vypadne, avšak dostaly se mi před nedávnem do rukou spisy jisté Francouzsky, paní Dudevantové jménem, kteráž píše pod pseudonymem George Sand ²²⁸*, ježto budí senzaci v nejsmutnějším smyslu slova. Káže ženám válku proti mužům, přijala nejen mužský šat, ale i mužský mrav, jezdí, kouří, chodí do kaváren, prochází se se studenty atd. Napomíná každého vychovatele dívčí mládeže k největší obezřetnosti příklad ten truchlivý, kam žena jest s to zablouditi (sic!) , v čem si libovati (sic!) a jakých výstředností se dopustiti (sic!), vybočí-li z dráhy společností lidskou od pravěku jí vykázanou, přilne-li k zaměstnání jinému než domácímu.(...) ²²⁹“, říkal jeden z nich mamince Karoliny Světlé, která se v dospělosti stane, spolu s mladší sestrou Žofií, obdivovatelkou a nadšenou čtenářkou zde pomlouvané George Sandové. Podobně jako paní Dudevantová ve Francii, podporuje Světlá ženskou emancipaci doma v Čechách. Podle české literátky je hlavním předpokladem společenského úspěchu ženy výchova, tu také podrobila tvrdé kritice a na základě vlastních zkušeností varovala před bráněním ženám ve vzdělání. „(...) *Nikomu ani ve snu na mysl nevstoupilo, že by česká dívka ještě jiného věděti (sic!) a znáti*

²²⁷ Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, Paměti, Literární dokumenty, Praha 1959, s. 237-238.

²²⁸ George Sandová (1804-1876), francouzská prozaička, autorka divadelních her i několika drobných studií o osobnostech české historie (viz podrobný rejstřík autorů).

²²⁹ Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s. 219.

(sic!) měla a v životě pohřešiti (sic!) mohla, než čeho jí nevyhnutelně potřeby pro kuchyň, fyzické odchování dítek a zabezpečení sobě vlády nad služkami, ani to pak se jí nepovědělo určitě, systematicky, s rozumem, sama to musila pochytili (sic!) a sobě přisvojiti (sic!) .

I v takzvaných vyšších vrstvách, kdež moje kmotra a její přítelkyně se zrodily, mělo se za to, žeť (sic!) o vychování děvčete dostatečně postaráno, pakli k němu chodil učitel literních předmětů (obyčejně student, jenž sám ještě škole neodrostl) do dvanáctého roku, jenž na to ustoupil učiteli hudby a jazyka francouzského, vychovatelky byly téhož času ještě málo v módě. Přidalo-li se k tomu kreslení, tož bývala slečinka v patnáctém roce svém dle úsudků nejkompentnějších vyhlášená za dokonale vychovanou, uvedena do všech bálů a společnosti a mohla i směla se vdáti (sic!), což neopomenula co nejdříve učiniti (sic!). Mladost bývala dívkám tenkrát velmi jen zkrátka vyměřena, kteráž se déle než tři roky ve veřejných ukazovala plesích, nemilosrdně již bývala vřaděna (sic!) do počtu „starých panen“.

A ejhle, při vzdělání tak kusém a nepatrném, při starostech o domácnost svoji zařízenou v rozměrech zcela jiných než jsou nynější, nalezaly (sic!) ony dámy přec ještě dosti času a chuti k lektuře vážné, plodné pro ducha i srdce, a volívaly si za miláčky, rádce a těšitele duševní duchy takové rozsáhlosti a hloubky, jako Jeana Paula²³⁰ a Herdera²³¹.

A co čtou teď jejich potomkyně, odchované vyššími a nejvyššími ústavy vzdělávacími, které se počínají teprv (sic!) řádně a doopravdy učiti (sic!) ve věku, kdež předchůdkyně jejich již učiti (sic!) se přestávaly?

Vídáme v rukou jejich málo co jiného než překlad některého senačního a tendenčního románu je poutajícího pro svou milostnou intriku, na jejížto půdě písčité bývá vybudován z největší části beze špetky psychologické podstaty, estetické ceny, významu uměleckého, beze všeho k tomu vzhledu, že má býti (sic!) každý román takořka (sic!) epos v próze a tudíž v každé jeho postavě zosobněna jistá myšlenka, v každé jeho podrobnosti smysl, úkol a důležitost taková, že odstraněním neb jen pošunutím jejím by utrpěl celek rovněž tak jako organismus živoucí, zabloudí-li jediná jen krůpěj krve ze své dráhy, jediný sval

---

²³⁰ Johann Paul Friedrich Richter (1723-1825), německý spisovatel, autor oblíbených humoristických románů a povídek (viz. podrobný rejstřík autorů).

²³¹ Johann Gottfried Herder (1744-1803), německý spisovatel, filozof a protestantský kazatel (viz. podrobný rejstřík autorů).

*jen nebo žila v něm-li se pošine. (...)*²³²“ Z tohoto úryvku lze vyčíst, že si Karolina Světlá, stejně jako Božena Němcová, uvědomovala velký význam četby, která ženy obohacuje a zároveň jim rozšiřuje obzory. Z tohoto hlediska ji velmi ovlivnilo setkání s rodinným přítelem, pražským policejním komisařem. Ten, na rozdíl od rodičů, její literární zájmy podporoval a otevřel jí také svoji knihovnu. „(...) Ach, tu Freiligrath²³³, zde Herwegh²³⁴, tu Giebel, Rückert²³⁵, Platen²³⁶, Grün²³⁷, Heine²³⁸!“ zvolala jsem zapomínajíc na svou neobyčejnou proti panu komisaři rezervu nad poklady přede mnou tak maně se objevujícími. Nevěděla jsem v první závratí radostného překvapení, kterého z celé řady těch svazků spanilých, ponejvíce rytinami cennými ozdobených, se mám uchopiti (sic!), abych do něho ponořila žíznivou duši svou.

„Knihy ty jsou ti již známy?“ podivil se pan komisař.

„Nikoli, neznám žádné z nich, ale četla jsem v časopisech některé ukázky básníků, jejichž jména čtu zde na titulních listech.“

„To je věru dost, když si děvče pamatuje jméno básníka, jehož báseň četlo,“ prohodil pan komisař s nelíčenou opravdivostí. „Snad by z tebe časem přec jen něco mohlo být? Inu však uhlídáme, jak se budeš k tomu míti (sic!). Když se ti básně ty tak mnoho zalíbily, to tě bude ovšem těšit, seznáš-li od jich spisovatelů ještě jiné. (...)²³⁹“

Roku 1843 se domácím učitelem hudby u Rottů stal Petr Mužák, Žofie a Johana Rottovy po jeho boku navštěvovaly české plesy a o devět let později se z Johany Rottové stala paní Mužáková. Při častých návštěvách manžellových příbuzných dokonale poznala venkovský život v Podještědí, který se jí stal inspirací pro vlastní románovou tvorbu. Manželství bohužel nebylo příliš šťastné, když roku 1853 krátce po narození umírá jediná dcerka Boženka, propadá Johana depresím. Lékař Podlipský, manžel mladší sestry Žofie, radí,

²³² Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s. 144-145.

²³³ Ferdinand Freiligrath (1810-1870), německý revoluční básník, člen redakce listu Neue Rheinische Zeitung (viz rejstřík autorů).

²³⁴ Georg Herwegh (1817-1875), německý básník, psal hlavně politickou lyriku.

²³⁵ Friedrich Rückert (1788-1866), německý básník, překladatel a profesor orientálních jazyků (viz. rejstřík autorů).

²³⁶ August von Platen-Hallermünde (1796-1835), německý básník a dramatik.

²³⁷ Karl Grün (1817-1887), vlastním jménem Ernst von der Haide (?)

²³⁸ Heinrich Heine (1797-1856), německý básník, prozaik, publicista a esejista (viz. podrobný rejstřík autorů).

²³⁹ Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s. 373.

aby se intenzivně učila cizímu jazyku a vykonala z něj zkoušku, pomůže jí to zapomenout na všednodenní starosti a vyléčí nemocnou duši. Budoucí spisovatelka svého švagra poslechne²⁴⁰.

„(...) Ještě tentýž večer vyhledala jsem si z knihovny svého manžela, jenž byl francouzskému jazyku velmi mnoho pílě věnoval, několik mluvnic. Probírala jsem se v nich hledajíc, co by k překladu se mi hodilo. Mezi hledáním klesl můj pohled náhodou na rejstřík spisovatelů světských a duchovních, přidaný k jedné z oněch knih. Utkvěl na jméně pátera Lamennaisa²⁴¹. Připomněla jsem si, co mi byla sestra před málo dny vypravovala, čtouc kdesi jeho životopis.

Proslulý tento přítel George Sandové, jemuž se Heine tak rád posmíval, že s ní hledá boha, jehožto (sic!) rozmluvami v ní vznikla myšlenka k „Spíridionu“, románu to bez hrdinky a bez ženské lásky, jenž náleží k nejvýznamnějším jejím dílům, zahořel prý ve své mladosti k nevěstě jednoho ze svých chovanců láskou blouznivou, a poznáváje, že cit tento jest s tímtež zápalem opětován, stalt' (sic!) se knězem, vztyčuje tím mezi sebe a dívku milovanou i milující hráz nepřekročitelnou.

Jala jsem se tedy o tom přemýšleti (sic!), jaká byla asi dívka ta, kteráž dokázala muže tak vážného, přísného a hloubavého, tou měrou uchvátiti (sic!), že pocítil nutnost postaviti (sic!) mezi ni a sebe církev se všemi neodvolatelnými, posvátnými jejími právy, aby z kouzla toho se vymanil. (...) ²⁴²“

Karolina Světlá na základě vlastních zkušeností nejen varovala před nesmyslnými předsudky ve věci vzdělávání a společenského postavení žen, jak jsme uvedli již výše, ale na řešení ženské otázky se, opět společně se sestrou Žofií, sama aktivně podílela. *„(...) Nechceme mít vzdělaných žen, neb – nepřejeme sobě nablízku soudců bystrozrakých“*, vyznal se lord Byron²⁴³, nejpřednější to básník devatenáctého století, hraběnce Blessingtonové, jak ona dáma ve svých pamětech vypravuje. *„Nevzal jsem si ženu, abych s ní*

²⁴⁰ Životopisné údaje Johany Rottové převzaty z knihy Josefa Špičáka Karolina Světlá a jeho dvoudílné edice Karolina Světlá. Z literárního soukromí I.a II. (viz. seznam použité literatury).

²⁴¹ Felicité Robert de Lamennais (1782-1854), kněz, přítel George Sandové, francouzský spisovatel a filozof.

²⁴² Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s. 248.

²⁴³ George Gordon Byron (1788-1824), anglický básník a přední představitel romantismu (viz. podrobný rejstřík autorů).

filozofoval,“ odpoví velmi zhusta doktor i profesor manželce, zeptá-li se ho ještě na něco jiného, než co si přeje nazejtří (sic!) k obědu. (...)²⁴⁴“ , poznamenala si do svých literárních vzpomínek, ale názor „nejpřednějšího básníka devatenáctého století“ rozhodně nesdílela. Spolu s Vojtěchem Náprstkem stála roku 1866 u zrodu Amerického klubu dam, který pořádal přednášky na rozličná témata a poskytoval tak dívkám určité vyšší vzdělání. Počátkem sedmdesátých let 19. století vzniká z její iniciativy Ženský výrobní spolek český, umožňující dívkám z chudých rodin přístup ke vzdělání. Již víme, že za nezbytnou součást ženského sebevzdělávání považovala Karolina Světlá především četbu, ale úroveň dobové ženské literatury a zájem samotných dívek o ni hodnotila kriticky. „(...) Čím to jest,“ táže se spisovatel s podivením, „že práce ceny básnické nikdy nepomíjející, kteréž bývaly jindy obecně hltány, teď tak málo docházejí povšimnutí, zejména u paní a dívek našich, jimž přece usnadňuje porozumění velduchův těch nyní vzdělání desetkrát důkladnější a všestrannější, než se jim dostávalo před dvaceti lety? Kteráž z mladých našich dam zná z tragikův antických, z básníkův starých, z Homéra²⁴⁵, z Dantea²⁴⁶, Miliona²⁴⁷ atd. více než názvy nejčelnějších jejich prací? Kteráž si všímá více a horlivěji básníkův moderních, snadnějších a přístupnějších? Neví o nich mnohem více než o oněch předchůdcích jejich, ač je mívá v salónech hojně rozloženy po stolkách a přihrádkách, bohužel jak se podobá, asi pro nic jiného, než aby je ozdobovaly s porculánovými a skleněnými vedle nich rozestavenými tretkami zároveň. Ó, minula doba a snad minula navždy, kdež nejvýznamnější naši spisovatelé především k ženám národa svého se obraceli, připisující jim svoje díla, dychtivě se jich tázající na jejich o nich úsudek. (...)²⁴⁸“

---

²⁴⁴ Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s. 114.

²⁴⁵ Homér (1200 – 700 př.Kr.), nejstarší známý řecký básník, kterému jsou připisovány dvě lyricko-epické básně Illias a Odysseia, stojící na počátku řecké a evropské literatury. Jeho život sepsal v pátém století př. Kristem řecký historik Hérodotos, není dodnes přesně jasné zda osoba tohoto jména skutečně žila.

²⁴⁶ Dante Alighieri (1265-1321), jeden z nejvýznamnějších italských básníků, je považován za tvůrce spisovné italštiny, přispěl také k vývoji politické filozofie (viz. podrobný rejstřík autorů).

²⁴⁷ John Milton (1608-1674), anglický barokní básník, své dlouhé epické básně pouze diktoval, protože byl sám slepý. Mimo jiné je také zastáncem práva žen na ukončení manželství rozvodem (viz. podrobný rejstřík autorů).

²⁴⁸ Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s. 147.

3.1 Reflexe jinojazyčných literatur ve vzpomínkách Karoliny Světlé

„(...)za mládí, kdežto s nadšením nikdy od té doby nepocitěným jsem čítávala vzorného mistra moderního romanopisectví Waltera Scotta²⁴⁹ !

Pocházeje z národa skoro tak nešťastného, uhněteného a postrčeného, jako je národ český, věnoval vypsání povah, památek a obyčejů skotských ve svých knihách tolik místa a lásky, že se stal pro to velmi často terčem vtipů a výtek svých kritiků národností šťastnějších. Avšak právě tam, kdež sledoval se zoufalou téměř vroucností šlépěje svého lidu na půdě domácí cizincem opanované, kdež naslouchal s bolestí tak dojemnou ohlasům hrdého druhdy hlaholu zmírající jeho slávy, kdež věnoval celé poklady důmyslu líčení zvláštnosti jeho národní, tam právě se mi zdál vždy nedostižným, nejvíce zbožňováníhodným, a všecky struny srdce mého se rozzvučely a plakaly nad národem jeho, nad národem mým... (...) ²⁵⁰“, vzpomíná dospělá Karolina Světlá na své první čtenářské zkušenosti. Jak jsme se dočetli výše, „vychování její bylo německé“, není tedy divu, že v jejích literárních vzpomínkách najdeme mnoho zmínek o literatuře a osobnostech německých. „(...) *Stesk ten na zvrhlost vkusu čtenářstva, na úpadek hodnoty umělecké v plodech literárních, aby vkusu tomu se zalichotilo, ozývá se ve všech teď literaturách, zejména pak v německé, kdež přece s hrdostí oprávněnou sobě říci mohou, že více než jinde si dávali záležeti (sic!) na kritice důkladné a všestranné, že nezůstával jediný literární u nich plod bez povšimnutí, že o dílech takových, kteréž jen poněkud toho zasluhovaly, nikdy nebyl pronešen (sic!) jen jediný úsudek, nýbrž vždy všecky se ozývaly hlasy časopisecké, kdež výtečné estetiky, rukověti a průpravy k estetikám, dějiny literatur téměř denně se rodily a rodí.*

Nelze tam tedy nikterakž (sic!) jako u nás příčinu úpadku a následků jeho neblahých, tak hluboce v život duševní a společenský zasahujících, hledati (sic!) v nedostatku prostředků k orientování se v literatuře a pokynutí kritických, kterak jest čtenáři zírati (sic!) na práce toho druhu a čeho na nich si žádati (sic!) , není německé obecnstvo nikoli jako naše obecnstvo úplně jen

---

²⁴⁹ Walter Scott (1771-1832), skotský básník, romanopisec a sběratel skotských balad (viz. podrobný rejstřík autorů).

²⁵⁰ Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s. 92.

puđu svému ponecháno, který není neklamný, nýbrž témuž časovému podává se vlivu někdy bez reflexe, někdy i proti vnitřnímu přesvědčení svému, jemuž říkáme móda.

Někteří z kritiků německých ji s opravdovou rozhorleností počínají připisovati (sic!) – takzvané dámské literatuře, spisům to od dám pro dámy psaným. V jednom z jejich čelnějších časopisů se vyskytl před nedávnem článek o předmětu tom obšírně pojednávající, málo sice pro spisující dámy pochlebný, ale úvahou o moderní činnosti jejich z nejednoho stanoviska i našeho pozoru hodný. (...) ²⁵¹“ Ne vždy však byla slova na adresu německé literatury pochvalná, obzvláště ženy-literátky nešetřila ani jejich česká kolegyně ani mužští současníci. „(...) Jsou to skutečně trpká slova, jimiž Němec svoje krajanky spisující a čtoucí obsypává, ale nejsou nikterakž (sic!) přehnaná a zejména nejsou nezasloužena. Jejich ženské žurnály přinášejí někdy vedle nepopíratelně dobrých článků takové práce, že bývá věru až k nepochopení, kterak redaktorky jejich, jimž přece přináležít v první řadě bdíti (sic!) nad ctí svého pohlaví a snahám jeho platnosti a uznání získati (sic!), takový mohou přijímati (sic!) a uveřejňovati (sic!) nesmysl, dá se to jedině tím aspoň poněkud omluviti (sic!), že mívají takové redakce velmi citelnou na zdařilé práce nouzi, kterážto spisovatelka má naději obstáti (sic!) před širším kruhem obecnstva, taká se k němu obrátí. Touto nedbalostí ze strany redakcí a nesevědomitosti ze strany spisovatelek, trpí pak celá ženská otázka, neboť podle zjevů těch bývá posuzována. Ale i spisovatelky druhdy chvalné pověsti požívající podrobují se teď frivolnosti časové a klesají mnohdy k takové povrchnosti, že člověk neví, má-li se nad nimi zlobiti (sic!), neb jim se pousmáti (sic!). Přinesl mezi jinými jistý ženský německý časopis zprávu, že redaktorka jeho, druhdy právem oblíbená a vážená básnířka, přednášela během jedné zimy asi jedenadvacetkrát, a to o Shakespearovi ²⁵², dětských zahrádkách, o Lutherovi ²⁵³, o ošetřování nemocných, zejména dětí, o Danteovi ²⁵⁴, o básni

---

²⁵¹ Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s. 146-147.

²⁵² William Shakespeare (1564-1616), anglický dramatik a básník, významný představitel moderního evropského dramatu, sám se také aktivně věnoval herectví (viz. podrobný rejstřík autorů).

²⁵³ Martin Luther (1483-1546), německý teolog, kazatel a reformátor, autor několika duchovních, politických i pedagogických spisů nebo církevních písní a překladů. Jeho významným počinem je také překlad bible do německého jazyka.

„*Hermann und Dorothea*“²⁵⁵, o lazaretech ambulantních v čas války, o *Koperníkovi*²⁵⁶, o obecných kuchyních atd. Ostatní látky neméně závažné a pestré jsem si bohužel nepamatovala. Uvážíme-li, že ocenění jistého učenice neb básníka jest zapotřebí znáti (sic!) dokonale kulturní stanovisko jeho doby, což vyžaduje důkladnou znalost dějin nejen jeho vlasti, nýbrž i dějin světových, že k pronešení (sic!) platného úsudku o nutnosti a vhodném zařízení těch kterých humanitních ústavů jest zase nevyhnutelna (sic!) důkladná znalost našich sociálních poměrů, kteráž nikterak se nenabude jen prohlédnutím několika brošurek (sic!) o podobných podnicích jednajících a zběžné návštěvy ústavů takových, tož se musí každá, jen poněkud příčetná ženština ohraditi (sic!) proti takovému si počínání, jehož nejzáhubnějším (sic!) a nejpovážlivějším však jest následkem – koterie (sic!) ještě povrchnějších, ještě směšnějších diletantek. Nemůže pak žádná z nás, již leží zdárná budoucnost pohlaví našeho na srdci

a nikoliv jen na jazyku, mužům se opřít (sic!), staví-li snahy, které mají takové zastánkyně

a tlumočnice, na pranýř veřejnosti a posměchu. (...)”²⁵⁷

Výtvary českých literátů, které zřejmě, stejně jako Božena Němcová, poznala až jako dospělá žena, neváhala Karolina Světlá přirovnat k pracím německých „spisovatelů prvního řádu“ a u některých českých autorů podle svých slov nacházela mnoho podobných rysů. „(...)Seznámivši se s literaturou českou, vřele jsem ocenila její básníky, nedostižné tlumočnické národní poezie: Čelakovského a Erbena, okouzujícího Máchu, nadšeného Vocela, jemnocitného Jablonského, atd., ale prosaisté čeští docházeli u mne mnohem menší obliby. Shledávala jsem v nich tolik reminiscencí na spisovatele jinojazyčné, a to nikoli jen spisovatele prvního řádu, jako např. Auerbacha²⁵⁸, podle něhož jsou v jistých pracích celé výjevy nejen padělány, nýbrž i celé

---

²⁵⁴ Dante Alighieri (1265-1321), jeden z nejvýznamnějších italských básníků (viz. podrobný rejstřík autorů).

²⁵⁵ Epická báseň Johanna Wolfganga Goetha (1749-1832) z roku 1798.

²⁵⁶ Mikuláš Koperník (1473-1543), polský astronom, matematik, právník, lékař a stratég, tvůrce heliocentrické teorie, která říká, že slunce je středem vesmíru okolo kterého obíhají jednotlivé planety.

²⁵⁷ Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s.149.

²⁵⁸ Berthold Auerbach (1814-1882), vl. jménem Mores Baruch Auerbach, německý spisovatel a básník (viz. podrobný rejstřík autorů).

stránky opsány, ale i na hvězdy druhé a třetí velikosti, jako například Van der Veldeho²⁵⁹, Blumenhagen²⁶⁰, Tromlitz²⁶¹ atd., kteříž jsou našemu pokolení asi již zcela neznámí, že jsem se skutečně někdy doopravdy při čtení rozhorlila. Ted' ovšem soudím jinak a uznávám, kdyby oni spisovatelé se nebyli obětovali, podávajíce nám, jak leckterý z nich, zejména poctivý Filípek²⁶² mi svěřil, práce svoje se srdcem stísněným, neb byli si svých nedostatků a snad i plagiátů dobře vědomi, zdaž by bylo mohlo u nás vůbec cosi beletristického vycházet.(...)²⁶³“ Jak vidno, obzvlášť u českých prozaiků, podobně jako u cizích spisovatelů a hlavně spisovatelek, nehodnotila Světlá přílišné napodobování, „padělání“ cizích námětů a opisování jinojazyčných vzorů vůbec kladně.

Také v případě Karoliny Světlé hrají nezanedbatelnou úlohu přátelé jako průvodci na cestách za cizojazyčnou literaturou, jasným důkazem tohoto tvrzení je autorčina korespondence, kterou se budeme zabývat v následující kapitole. Jedním těchto průvodců byl například doktor Čejka, společný přítel Karoliny Světlé a Boženy Němcové, které byl jistou dobu zároveň ošetřujícím lékařem. Právě doktor Čejka seznamuje obě autorky s francouzskou prozaičkou a kontroverzní dámou své doby George Sandovou. „(...) Již jsem věděla, kdo je ta dáma, jejížto podobizna mě takovým kouzlem k sobě vábí, vášnivě jsem zvolala: „Toť (sic!) tedy spisovatelka Indiany?“

Pohnutě pokynul Čejka hlavou.

„Ano, ano,“ pravil mi hlasem slavnostním, „toť George Sandová, první žena všech věků minulých i budoucích, nejpověstnější to autor naší přítomnosti, jenž zastihuje svým duchem lesk všech vavřínů souvěkých, nevyjímaje slavověnce (sic!) Victora Huga²⁶⁴, ano, jestiť (sic!) to obraz spisovatelky, již Němci se neostýchají nazývati (sic!) ve svých literárních dějinách „das erste Kunstgenie Frankreichs“. Žádný dosud muž nevníkal pracemi svými do

---

²⁵⁹ Carl Franz Van der Velde (1779-1824), německý soudce a autor historických románů.

²⁶⁰ Phillip Wilhelm Blumenhagen (1781-1839), německý spisovatel, autor dobových oblíbených novel.

²⁶¹ A. von Tromlitz, pseudonym Karla Augusta Friedricha von Witzleben (1773-1839), německý spisovatel, autor lidových historických novel.

²⁶² Václav Filípek (1812-1863), český spisovatel, spolupracoval s J.K.Tylem v redakci Květů, později korektor a redaktor časopisu Lumír.

²⁶³ Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s. 240.

²⁶⁴ Victor Hugo (1802-1885), francouzský básník, prozaik, dramatik, esejista a politik (viz. podrobný rejstřík autorů).

takových hloubek, nedotýkal se tak směle nejchoulostivějších mravních otázek, neodvažoval se do takových závratných výšin duševních, nepronášel tak odvážných pochybností o tom, co světem ctností se nazývá, netrhal rukou tak odhodlanou škrabošku s tváří lži a licoměrnosti, nepovznášel dobro a krásu na trůn jako ona zázračná žena, již svět za to blátem nejspinavějších svých pomluv potřísňuje, a před níž jako každý poctivec hluboce čelo svoje k nebi skláním.“

A Čejka se jal nám vypravovati (sic!), jak se cítil šťastným, když mu bylo dopřáno doprovázeti (sic!) Sandovou po Praze. Bylať (sic!) doporučena profesorovi Giordicianimu, učiteli zpěvu na pražské konzervatoři, jenž ji uvedl k sestřám N., nadšeným to přítelkyním jazyka a literatury francouzské.

Ale nemohly jí dámy ty, německy jsouce vychovány, pověděti (sic!), po čem prahla, a Čejka, jenž s rodinou tou byl spřátelen, nabídl se slavné spisovatelce za průvodce. Ovšem byl nucen učiniti (sic!) tak téměř na zapřenou, neb pohlíženo v tehdejší metternichovské době, kde červencové pařížské povstání ještě velmi živě tkvělo v myslech (sic!), podezřivě na dámu, tak podvrtných zásad politických, jako byla Sandová, pročež máloco o tom do obecnstva vniklo, že byl on tlumočnickem mezi ní a národem českým.

Jak skvěle úkolu svému dostál, o tom svědčí nejvýtečnější (sic!) romány Sandové : „Consuelo“ a Hraběnka z Rudolstadtu“, mou sestrou Podlipskou na český jazyk převedené.

„Jak skromně si počínala, jak pozorně naslouchala, jak byla za každé objasnění vděčna!“ pokračoval Čejka, kochaje se v zlaté oné upomínce.

„Byla skutečně tak krásná, jak ji mnozí popisují?“ tázala se Němcová. „Tak krásná jako vy nebyla,“ s ironickou úklonou Čejka Boženě odvětil. „Byla mnohem menší než vy, zavalitá, nemýlím-li se, tož již začínala šedivět, a když mlčela, tož se jí rozložil po tváři zádušný klid, který sice nebyl bez zajímavosti, ale nikoho zvláště nedojímal a neuchvacoval. Avšak jakmile promluvila, tož jí vyskočila taková jiskra z očí, a tahy její nabyly v záři její takového výrazu, že předčila co do krásy každou smrtelnici na zemi té zrozenou a tudíž také vás. Musím se vyznat, že pokaždé jsem se zachvěl, když na mne znenadání upřela zrak, v němž bylo najednou sto nejpálčivějších otázek, z nichž ani jedinou k spokojenosti své a zajisté také nikoli k spokojenosti její zodpovídati (sic!) jsem s to nebyl. Kéž byste se chtěla státi (sic!) naší George

Sandovou a mne překvapiti (sic!), až z Itálie se vrátím, knihou, v níž bych shledal ono sto palčivých otázek, které na mne šlehaly s očí Sandové.“

Němcová slíbila, že se pokusí vyplniti (sic!) přání tak toužebně pronešené (sic!), ale minulo několik let a bylo úsilí ještě jiného přítele potřebí, než českou literaturu obohatila prací takovou.(...) ²⁶⁵“ Již víme z kapitol věnovaných Boženě Němcové, že jejich přátelství za čas ochladlo, ale přesto neváhala Světlá ve svých vzpomínkách přiznat, že Němcová dokázala napsat dílo, kterým se mohla rovnat svému francouzskému vzoru.

Sama Světlá se při vlastní literární práci pokoušela o totéž a vedle tvorby děl prozaických přispívala kratšími pracemi nejen do domácích, ale i zahraničních periodik a navazovala kontakty se zajímavými představiteli cizích literatur. „(...)Přikvapil ke mně Hálek všecken udýchaný. „Potřebuji práci naspěch,“ volal na mne již ve dveřích, „a to práci, na níž mi velice záleží a kterou mi ještě tohoto téhodne odvésti (sic!) musíte.“

Zvědavě jsem se ho tázala, co to má býti (sic!) za práci tak naspěch a s takovou důležitostí zamluvenou.

„Poláci stěžují si v některých listech, že my Čechové neosvědčujeme k nim dosti vřelých sympatií,“ pravil a vytahuje z kapsy ony časopisy, v nichž podobné výtky za tehdejšího polského povstání se vyskytovaly. „Doufám, že vy náležíte k těm, kdož cítí s národem, jenž za svobodu a samostatnost svou bojuje, třeba se u nás proti boji tomu ozývají hrozebné a nepřátelské hlasy, pročez přicházím k vám, abych vás žádal za novelu, jejímžto (sic!) jádrem by bylo ocenění vlastenectví polského. Ale během tohoto téhodne (sic!), jak již praveno, musím ji mít v rukách, aby se mohla ihned sázet.“

(...) Nevím již, v kterém polském časopise tehdáž (sic!) ubohá novela ta, ještě hojněji mnou oplakávaná než jiné práce moje, vyšla, avšak přestala jsem se na ni hněvati (sic!), dozvědět (sic!) se, že mi získala přátelství drahocenné, jehož si vysoce vážím, přátelství to duchaplných manželů Grabowských, již oba co spisovatelé v literatuře své vlasti zaujímají velmi čestných míst, a kteří prací tou upozornění začali sledovati (sic!) pokroky písemnictví našeho s utěšenou

---

²⁶⁵ Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s. 288-289.

sympatií, s porozuměním dokonalým, uznávající ještě jiné práce moje za hodny, aby s nimi seznámili čtenářské kruhy národa polského.(...) ²⁶⁶“

Podobně jako mladší sestra Sofie Podlipská, také Karolina Světlá překládala vybraná díla světové literatury do českého jazyka.

3.2 Z literárního soukromí Karoliny Světlé

„(...)Rodiče domnívajíce se, bůhvíjak nás potěší, překvapili nás jednou k vánocím (sic!) velkým divadlem s rozmanitými při něm dekoracemi a pěkně malovanými figurkami k Schillerovým tragédiím. Ale krásné divadlo zahálelo, my zůstaly přec jen při svých hradech, jesličkách a chaloupkách z malovaných prkének slepených, mechem ozdobených, kteréž mnohem lépe než divadlo našim uměleckým vyhovovaly intencím. Dalo se do nich mnohem více vbásniti (sic!), a naše fantazie prohánějí se mezi nimi na svých Rosinantách, měla mnohem širší a volnější rejdiště než na jevišti připraveném s osobnostmi již danými. Divadelní kus z knihy čísti (sic!) a přitom figurkami pohybovati (sic!) bylo by se nám již dokonce zdálo snížením našich poetických individualit, urážkou vlastního tvůrčího génia, vedle jehož manifestací se nám podobal, upřímně řečeno celý Schiller²⁶⁷ a společníci dosti mdlými a jednotvárnými.(...) ²⁶⁸“, vzpomíná Karolina Světlá. Nejen ona, ale i její mladší sestra Žofie, přes veškeré snahy rodičů vychovat z obou dcer vzorné manželky a šikovné ženy v domácnosti, své „poetické individuality“ a „tvůrčího génia“ bohatě využívaly při vlastní literární tvorbě. Nejen domácí prostředí a problematika postavení žen ve společnosti, ale také četba rozmanitých zahraničních děl byla bohatým zdrojem inspirace. Vzájemné dopisy sester z let 1853-1887 jsou na zmínky o světových literárních osobnostech i osobní hodnocení jejich prací skutečně bohaté.

---

²⁶⁶ Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s. 296-298.

²⁶⁷ Friedrich Schiller (1759-1805), německý spisovatel, básník, dramatik a překladatel (viz. podrobný rejstřík autorů).

²⁶⁸ Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s. 204.

„(...) Čtu Viktora Hugona²⁶⁹! – Jak jen se může o tomto muži tak málo mluvit! On má podle mého zdání největší popisující talent mezi všemi romanopisci světa, každá scéna, obraz pln plastičnosti, pravdivosti a vzdor ukrutnosti, neb strašnosti, přece pln krásy a poezie! Arci starý dětinský předsudek, že má umělecká práce vždy uspokojujícího dojmu zanechati (sic!), ten on nezná, ukončuje „Notre-Dame“ na hrozný způsob, a přec si ráda na tuto čarovnou knihu vzpomínám, ačkoliv mi teprv (sic!) ukázala, jak málo umím a na jak nízkém stupni mě bude se zastaviti (sic!), výšiny, v nichž tento génus plane, zůstanou mi věčně nedostižitelnými!...Ty ho musíš hned číst, jak Ti ho vrátím, ale zmatek panuje v tomto díle! Nikdy jsem ještě román takto nečtla (sic!)! Poslední scény jsou v prvnějších (sic!) svazcích a tak naopak, je to naskrz špatně vázané a numerované (sic!), nejspíš neuměl frankfurtský knihář francouzsky a spletl všecko na ten nejhanebnější způsob.(...)“²⁷⁰, píše Johana sestře Žofii v srpnu 1859. Chrám matky Boží v Paříži ji zaujal natolik, že v září opět sáhla po kusu z pera Viktora Huga a nešetřila chválou. „(...) My jsme zde měli opět velkou bouřku a po ní se udělalo chladno a pošmourno, to se čte Viktor Hugo! Ach, ta předmluva ke Cromvellovi! Jest to odpověď na hanlivé kritiky klasiků – výňatky z ní by se mohly dobře v „Obrazech života“²⁷¹ podati (sic!), mluví o volnostech spisovatele a jeho posvátných právech, o směšnosti jistých estetických pravidel, ach má duše, jak jsem byla šťastná – předmluva obsahuje skoro celý svazek drobného tisku, z ní se může člověk něčemu přiučiti (sic!). Dnes ji přečtu podruhé – To je pravé neštěstí, že se u nás nic nezná mimo těch německých škvárů – Němci nejsou umělci, v tomto ohledu se musíme jen od Francouzů učit (sic!).(...)“²⁷²

Mnoho řádků v dopisech Karoliny Světlé je věnováno Francouzům a názor, že právě francouzské autory by si měli brát ti čeští za vzor se zde několikrát opakuje. „(...)Pan farář mě daroval „Les mystères de Paris“²⁷³ za

²⁶⁹ Viktor Hugo (1802-1885), francouzský básník, prozaik dramatik, pisatel esejů a politik (viz. podrobný rejstřík autorů).

²⁷⁰ Karolína Světlá sestře Žofii, 17. srpna 1859, in: Světlá, Karolína, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 72.

²⁷¹ Časopis mladé generace redigovaný Janem Nerudou v letech 1859-1860.

²⁷² Karolína Světlá sestře Žofii, 1. září 1859, in: Světlá, Karolína, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 80.

²⁷³ Tajnosti pařížské, nejznámější dílo francouzského novináře a prozaika Eugéna Sue (1804-1857), které vycházelo na pokračování v deníku Le Journal des Débats (viz. podrobný rejstřík autorů).

mou „Lásku k básníkovi“, zvědavě jsem je prohlídla, tendence jejich je vznešená, popisy mistrné, ale již mne tak neokouzly jako tenkrát, když jsem je ponejprv čtla, jsou zhusta velmi rozvláčné a hovory trpí veskrz touto chybou. Snad se také na ně podíváš, našinec se může mnoho z nich naučiti (sic!).(...)²⁷⁴ K francouzské literatuře měla Karolina Světlá blízko nejen proto, že se z ní mohla „mnoho naučiti“, ale nepochybně také proto, že mohla vybrané knihy číst v originále. Již z předchozí kapitoly víme, že přestože „vychování její bylo německé“, učila se také francouzsky a z tohoto jazyka dokonce měla konat zkoušku. Ovšem i na poklady francouzské literatury občas pohlédla kritickým okem. „(...)Podržela jsem si jen „Heloisu“²⁷⁵. Obdivuji se pěknému talentu a překrásným zásadám Rousseaua, ale předmět románu mě tuze nebaví, milostné romány by měly jen ženy psát, muž má tuze hrubou ruku k vyvedení tak něžného a tajuplného procesu srdce lidského. Rousseauova Julie je někdy pouhým filozofem, a ne ženou filozofující. (...)“²⁷⁶ Osobností francouzského literárního světa, jejíž jméno se v dopisech Karoliny Světlé objevuje nejčastěji je George Sandová²⁷⁷, kterou si oblíbila také mladší ze sester, Žofie Podlipská, některá její díla přeložila do češtiny a snad si s ní také dopisovala. „(...)Nadšena jsem byla myšlenkou, že budeš Sandové psáti (sic!). Jak ji potěší ten Tvůj dopis! Komu děkujeme tolik radosti, tolik potěchy? Ona byla dobrotitelkou (sic!) naší mladosti. Nezapomeň jí říci, že nás povznášela morálkou svou, to ji potěší zajisté více než vše jiné, neb že je génius, to ví beztoho, a že se jí nikdo více na světě nevyrovná, taktéž.“²⁷⁸, nešetří Karolina Světlá pochvalnými slovy. „(...) Pokochala jsem se v „Marianne“ od Sandové. Jaký to rozkošný párek, ten starý mládenec a ta stará panna! Jaký dojem činí ta malá povídka bez děje, bez scénérie! Nikdy nedocílí Dumas syn²⁷⁹ cosi podobného s tím ohromným aparátem svým. Není žádným poetou, neumí udělat

²⁷⁴ Karolina Světlá sestře Žofii, 4. září 1860, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 102.

²⁷⁵ Julie aneb nová Heloisa (1761), román v dopisech francouzského filozofa a spisovatele Jeana Jacquesse Rousseaua (1712-1778) (viz. podrobný rejstřík autorů).

²⁷⁶ Karolina Světlá sestře Žofii, 14. září 1857, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 44.

²⁷⁷ George Sandová (1804-1876), francouzská spisovatelka, která snad více než svým literárním dílem proslula kontroverzním způsobem života (viz. podrobný rejstřík autorů).

²⁷⁸ Karolina Světlá sestře Žofii, 9. září 1864, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 197.

²⁷⁹ Alexandre Dumas mladší (1824-1895), francouzský prozaik a dramatik (viz. podrobný rejstřík autorů).

z *ničeho něco*.(...)“²⁸⁰, dočítáme se v dalším z dopisů. Světlá se však nezajímala pouze o dění na francouzské literární scéně, „rozechvět“ ji dokázaly i převratné události na poli mezinárodní politiky a strachovala se o osud „nešťastné Francie“. „(...) *Mámť* (sic!) *pořád na myslí ušlechtilou tu Francii krvácející a každý den si připomenu nebohou Sandovou. Jak asi snáší neštěstí na vlast se hrnoucí? Zajisté nezamhouřila oka, co vypovězena válka. Těšila bych se, kdyby tam byla prohlášena republika, ale co je nejsvobodnější státní forma platna* (sic!), *když nejsou povahy tak dalece dospělé, aby si jí vážít dovedly? Zdá se, že schází Francii charakterů, srdcí a mozků zrovna jako nám, že tam není rukou dosti čistých, aby se chopily pevně a s prospěchem otěží veřejných záležitostí a opět jich nezašantročily, jak již tolikrát se stalo.* (...)“²⁸¹

Bez povšimnutí ze strany sester Rottových samozřejmě nezůstala literatura německá. „(...) *Dostalať* (sic!) *jsem Schopenhauerův*²⁸² *životopis, který objasňuje jeho osobnost a jeho celé učení jako málokterá práce tohoto druhu. Lituju* (sic!), *žeš jej nedostala také Ty do ruky ještě před Tvým odjezdem. On by byl býval snad potřebným dodatkem tomu obrazu, kterýs sobě o tomto učenci utvořila. Jak jsme řekly, tak je to. Matka jeho byla příčinou jeho náhledů o našem pohlaví. A proto vykukuje z té jeho harmonické logiky předcházející disharmonie pozůstávající z citů běžencových, bezdětného starce a nespokojeného syna. Nenávidím jej za jeho pesimismus, a přece nalézám v něm někdy útěchy*... (...)“²⁸³, svěřuje se Žofie Podlipská sestře. A ta její pozitivní hodnocení opětuje a dokonce si některé citáty ze Schopenhauerových děl vypisuje „k potěše své“. Ne vždy však byla její slova na účet německé literatury pochvalná, podobně jako Božena Němcová nejvíce odsuzuje literátku Idu Düringsfeldovou (1815-1876). „(...) *Vidím, že spisy Düringsfeldové jsou pravým jejím odleskem, totiž ničím. Neodepírám jí šikovnosti děje dosti zábavně zaplésti* (sic!) *a leckterou situaci okrouhle a živě popsati* (sic!), *ale jinak* (sic!) *není ani stopa myšlenky v tom celém, totiž originální myšlenky, neb co má interesantního, to si beztoho vypůjčila od Sandové, jenže to zněmčila,*

²⁸⁰ Karolina Světlá sestře Žofii, 2. června 1877, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 230.

²⁸¹ Karolina Světlá sestře Žofii, 19.8. 1870, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 215.

²⁸² Artur Schopenhauer (1788-1860), významný německý filozof, zastánce tzv. pesimistické filozofie (viz. podrobný rejstřík autorů).

²⁸³ Žofie Podlipská sestře Johaně, 4. srpna 1862, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 117-118.

nenalézám jiného slova. Myslíš ustavičně ted', ted' to přijde, ale zatím se jen paní baronka rozebíhá, ale nedoběhne, poetičtěji řečeno nedolítne, její Pegasus je pramalý a perutě mu nejspíš vypadaly. Taková prosaická osoba by se neměla nikdy spustit něco tak hluboce poetického, posvátného překladat (sic!), jako jsou národní písně. Přeložila svazek našich písní, ale až hanba, přeložila slova, ale hluboký něžný smysl jí úplně ušel. Jak se taková suchopárná, nemotorná německá organisací (sic!) může odvážit se dotknouti (sic!) tak jemného květu duševního, jako jsou naše písně. Ty Němci ať si hledají ihren reinen Begriff²⁸⁴, ale našich slovanských pojmů a dojmů, ať si nevšímají, schází jim úplně smysl je pojmut. (...)“²⁸⁵

Dojmy z četby a názory na světovou literaturu i kulturu si Karolina Světlá nesdělovala pouze s mladší sestrou Žofií Podlipskou, ale také se svou „literární přítelkyní“ Eliškou Krásnohorskou (1847-1926). „(...) Ach kotě, Vy ani nevíte, jak často na Vás vzpomínám, jen Vám kvůli jsem čtla kdysi opět „Bettinu“²⁸⁶ a více ještě než jindy se mi zdálo, že vy jste Bettinou českou, jenže přijdete zajisté dále než ona, budete-li se svým talentem svědomitě nakládat. Kdyby byla žena ta našla formu přiměřenou, co první básničku svou Německo zajisté by ji velebralo, její dopisy Goethemu jsou nejkrásnějšími básněmi, které jsem kdy čtla, koupala jsem se s pravou nevyslovnou (sic!) rozkoší v hedbavných (sic!) mělkých jich vlnách. A tenhle Goethe! odpovídá jí jako hlupec, nemohu si pomoci. Velmi mne pohnula její k němu výčitka, že se domnívala, ted' kde poznal ji, kde pohledl až na dno duše její, jinak (sic!) zajisté že ženštiny pojme, a zatím „Deine Charlotte in den Wahlverwandschaften ist ein Weissfisch und aus deinen Wanderjahren möchte ich den ganzen liederlichen Komödiantenpack mit Lust zum Tempel herausjagen“²⁸⁷, tak asi mu praví, načež jí odpovídá, „er hätte Erlebtes und Erkanntes geboten und müsste der Wahrheit genüge tragen“²⁸⁸. Bettina nebyla tedy kus pravdy, kus života? Tedy jen louže plná žab a ropuch je cosi

---

²⁸⁴ „jejich čistý (jasný) pojem“

²⁸⁵ Karolina Světlá sestře Žofií, 27. srpna 1857, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korrespondence, Praha 1959, s. 33-34.

²⁸⁶ Bettina von Arnim (1785-1859), vl. jménem Elizabeth Catharina Ludovica Brentano, německá spisovatelka, skladatelka a zpěvačka (viz. podrobný rejstřík autorů).

²⁸⁷ „Tvoje Charlotte ve Spříznění volbou je bělice (bílá ryba) a z tvých „Učednických let“ bych chtěla celou zhyralou komediantskou sebranku „hnát sviňským krokem“ (správně „zum Tempel hinausjagen“)

²⁸⁸ ...“že by měl nabízet zážitky a zkušenosti a musí přinášet dostatek pravdy...”

podstatného, co stojí za studium a zvěčnění, a paprsek slunce májového, ten za porozumění a pojmoutí nestojí?! Bože, co si má člověk o mužích myslet, když toho, jehož zovou (sic!) králem svým jen lákala u ženy rozpustilost a sprostota, tu v „Elegiích římských“ velebil a setkal se nejvznešenějším ženským duchem, který před ním v prachu se koře se slzami lásky a obdivu nejnadšenějšího, neví než „Du bist ein Kindchen, ein artig Mäuschen!“²⁸⁹ O jak jsem bohu děkovala rozhorleně knihou hodivši (sic!), že jsem stará, že jsem to moře pokoření a hoře již přeplula a že slané jeho vlny ze mne nevyštípaly zápal posvátný vznášející vysoko vzhůru k tomu nebi porosenému hvězdami nedostižnými nad močalem (sic!) života toho se klenoucímu.(...)“, píše jednadvacetiletá Alžběta Pechová své o sedmnáct let starší přítelkyni. Pod pseudonymem Eliška Krásnohorská se sama stala „Bettinou českou“ – spisovatelkou, básnířkou, překladatelkou a libretistkou oper Bedřicha Smetany. „(...) Víš, co teď zamýšlím? Číst nemohu a psát také ne, budu překládat a to sice – kousky z Byrona! Nemohu ho ovšem číst v originálu, ale doslovný překlad v próze musí mi jej nahradit. Durdík totiž praví, že Byrona nelze zčeštit v rýmech, což považuji za infamní urážku české řeči a českého umění. Či jest naše řeč méně ohebná než němčina? Komupak by to napadlo? A Durdík – Čech! Nestydí se veřejně to napsat a k tomu ve spisu tak učeném! pan filozof myslí, že žádný nedovede, co nedovede on sám. Jeho kniha o Byronu mě dopálila, pomstím se mu – ukáži mu, že aspoň v jedné své výpovědi se zklamal. Kéž bych jen uměla anglicky – hned bych mu přeložila některou báseň celou, aspoň jeden zpěv z „Harolda“²⁹⁰!(...)“²⁹¹, čte Karolina Světlá v jednom z listopadových dopisů.

Kromě Childe Haroldovy pouti od George Byrona překládala Eliška Krásnohorská Alexandra Sergejeviče Puškina, Adama Mickiewicze nebo libreto k opeře Carmen. „(...)Obyčejnou mou lekturou jsou slovníky : ruský, polský a francouzský. Šťastnou náhodou jsem si je zde mohla koupit a baví mne velice, neboť má líná, nespolehlivá paměť lépe pojímá formy než věci, slova než pojmy. Začínám ruštinu poněkud lépe číst a nabývat naděje, že snad za několik let – dříve však ne – budu ji čísti (sic!) plynně. Nedovoluji si čísti (sic!)

²⁸⁹ „Ty jsi děťátko, půvabná myšička!“

²⁹⁰ Childe Haroldova pouť, lyricko-epická skladba George Gorgona Byrona (1788-1824), anglického básníka období romantismu (viz. podrobný rejstřík autorů).

²⁹¹ Eliška Krásnohorská Karolině Světlé, 17.11. 1871, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 355.

*jediné polské básně bez slovníku, a jakmile mi některé slovo jest nejasné, vyhledávám je, čímž ovšem nezvyšuji si pochoutky poetické, ale řeč lépe poznávám.(...)*²⁹², píše Krásnohorská Světlé v dalším listě.

O sympatiích Karoliny Světlé k francouzské literatuře již bylo psáno výše, ocenit dokázala také ruské autory. „(...)Ale zato Dostojevský²⁹³! Jaký to je velikán, jaký to Kristus! Ač jeho román vrhal nejhlubší stíny po celé prázdniny mi do duše, přec stíny ty jsem slzíc líbala, a nepřišly-li noviny, tu neměl den ten pro mě významu. Jaké to slunce pravdy, lásky za těmito stíny se skrývalo!(...)²⁹⁴Některý z ruských románů navrhovala Světlá také jako četbu na pokračování v příloze Národních listů, ale její myšlenka nebyla přijata příznivě. „(...)Napadlo mě několik názvů románů ruských. Pan doktor G.²⁹⁵prý nechce o ruském románu ani slyšet. Ztratil prý průběhem vyjítí (sic!) „Vina a trest“²⁹⁶ tisíc, pravím, plně tisíc abonentů. Zároveň na něj nepříjemné dopisy jen jen prý pršely. Totéž se stalo, když v odpoledních fejetonech se objevily Tolstého²⁹⁷ drobné povídky. Vážené osobnosti prý mu dopsaly, co to má být (sic!)? Zdaž chce šířiti (sic!) pověry, uváděje práce, v nichž chodí smrt a čertíci po zemi, že tím uráží zdravý rozum lidský atd. Poslednímu jsem se nedivila, neb slyšela jsem podobný úsudek od našich honáků téměř jednohlasně. Žádala si tedy pí Š.²⁹⁸, abych něco jiného pro přílohu navrhla. Byla jsem velmi na rozpacích. Mělo to být především něco francouzského. Byltě (sic!) Š.²⁹⁹ již navrhl román : „Petr a Johann“ od spisovatele, který začíná s M.³⁰⁰ a jehož další jméno mi právě nepřipadá. Snad si na něj vzpomeneš, napsal studii „Roman“, o které tu a tam ve fejetonech příležitostně se zmiňovali. Avšak pan dr. po přečtení práci tu vrátil. Je v ní prý málo pikantního děje. Flauberta³⁰¹ a

---

²⁹² Eliška Krásnohorská Karolině Světlé, 15. listopadu 1870, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 344.

²⁹³ Fjodor Michailovič Dostojevský (1821-1881), hlavní představitel ruského realismu a zakladatel psychologického románu (viz. podrobný rejstřík autorů).

²⁹⁴ Karolina Světlá Elišce Krásnohorské, 19. září 1883, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 511.

²⁹⁵ Julius Grégr (1831-1896), mladočeský poslanec, zakladatel a vydavatel Národních listů.

²⁹⁶ Román Fjodora Miachiloviče Dostojevského.

²⁹⁷ Lev Nikolajevič Tolstoj (1828-1910), ruský spisovatel a filozof (viz. podrobný rejstřík autorů).

²⁹⁸ Manželka českého literáta Antonína Šnajdaufa.

²⁹⁹ Antonín Šnajdauf.

³⁰⁰ Zřejmě se jedná o francouzského spisovatele období realismu a naturalismu Guy de Maupassanta (1850-1893), jeden z jeho románů se jmenuje Petr a Johan (viz. podrobný rejstřík autorů).

³⁰¹ Gustave Flaubert (1821-1880), francouzský spisovatel (viz. podrobný rejstřík autorů).

bratry spisovatele, již začínají s G.³⁰² (na další si zas nemohu vzpomenout) jsem si netroufala upozorniti (sic!) pro přílišnou pikantnost. Konečně jsem si vzpomněla na Romolu od Eliotové³⁰³. Hlavně za příčinou Savanaroly, jenž v románu tom skutečně velkolepém zaujímá místo tak vynikající. Pan doktor byl spokojen, ale chtěl věc přec jen sám prozkoumati (sic!), neukáže-li se přec jen kdesi závadnou. Jen si považ: v celé vzdělané Praze nebyl exemplář k sehnání. Byltě (sic!) Řivnác³⁰⁴ nucen napsat do Lipska.(...)“³⁰⁵, píše Karolina Světlá Elišce Krásnohorské. Literaturu francouzskou, ruskou, ale i anglickou hodnotila, jak můžeme vyčíst z citovaného úryvku, pozitivně, v případě literatury polské, ze které Krásnohorská také překládala, už kladné hodnocení v listech Světlé nenajdeme, právě naopak. „(...) Chopila jsem se kdysi oné knihy o literatuře polské, kterou jsi mě propůjčila, odhodila jsem ji nuděně (sic!). Je to zlomková práce, subjektivních náhledů, a tak hloupé tendence, že mě věru na několik hodin rozladila. Nedivím se více znajíc teď poněkud polskou slovesnost, že tento národ zaniknouti (sic!) musel, tento katolicismus ho musel zahubiti (sic!). To žádná pomoc nebyla.“³⁰⁶, dočítáme se v jednom z listů sestře Žofii. O několik let později se v podobném duchu vyjadřuje také v dopise Elišce Krásnohorské. „(...)Jak dlouho se ještě hodláš s Poláky a Polačkami trápit (sic!)? Já jsem se jich odřekla při poslední návštěvě Grabowského³⁰⁷. Bylo to po prvním otevření divadla a jeho závist, jeho zášť a nepřítel k nám byla tak zřejmá, že se mi stal i se svým národem pralhostejným. Chtějí nás protěžovat, ale viděti (sic!) nás na stejné s nimi výši anebo tu a tam ještě o stupeň vejš (sic!), ne, to nesnesou.(...)“³⁰⁸, píše své literární přítelkyni, která naopak s Poláky sympatizuje a dává je dokonce Čechům za vzor jako příklad malého národa, který dokáže pěstovat vlastní svébytnou kulturu i

---

³⁰² Jacob (1785-1863) a Wilhelm (1786-1859) Grimmové, sběratelé německých pohádek (viz. podrobný rejstřík autorů).

³⁰³ George Eliot, vlastním jménem Mary Ann Evansová (1819-1880), anglická spisovatelka viktoriánské éry (viz. podrobný rejstřík autorů).

³⁰⁴ František Řivnác, nakladatel, hlavní komisionář Matice české, organizace, která vydávala české knihy (založena 1831).

³⁰⁵ Karolina Světlá Elišce Krásnohorské, 4. února 1888, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 587.

³⁰⁶ Karolina Světlá sestře Žofii, 24. srpna 1860, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 97.

³⁰⁷ Bronislaw Grabowski (1841-1900), polský slavista, spisovatel a překladatel, autor polských dějin české literatury (viz. podrobný rejstřík autorů)

³⁰⁸ Karolina Světlá Elišce Krásnohorské, 10.června 1884, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 522-523.

literaturu. „(...)Pohled' na Poláky : v politickém ohledu nejsou ani žádným národem, jejich existence není ani uznána, snad již ani německá etnografie o nich nemluví, při tom zevnějším živoření však uvnitř skutečně žijí, nežijí pro svět, avšak pro sebe a pro svou budoucnost, vzdělanost a literatura světová nesmí a nemůže jich ignorovat !(...)“³⁰⁹

Karolina Světlá však dokázala být velmi kritická, ostrými slovy někdy častovala i práce autorů, které jindy zahrnovala obdivem. „(...)My nemáme v naší krásné literatuře, co by stálo za řeč, ale Němci také ne. Do těch novějších prací není pranic, krom mluvy virtuosní, nadbytku obrazů a frází není v nich ani pravdy poetické, jakž teprv (sic!) pravdy ryze skutečné. Že jsem se na Sandovou rozhněvala snad jsem Vám již psala, její poslední román „Le dernier roman“ je hnusný, jako by ho psala kuchařka faráři.(...)“³¹⁰, psala Elišce Krásnohorské v jednom z dopisů v létě 1868. O pár let později v listě určeném sestře Žofii odsoudila na pár řádcích celou světovou literaturu. „(...)A co nám přináší světová literatura? Kam poukazují přední její zástupcové svému čtenářstvu? Nikoli k jasnému blankytu nesmrtelného ideálu nad hlavami našimi, nýbrž k smrdutým stokám zvířecí smyslnosti, počínaje si, jako by měli největší chuť v nich je utopiti, by konečně bylo každému sentimentálnímu blouznění o těch směšných vyšších snahách konec.(...)“³¹¹

3.3 Karolina Světlá a její vztah k jinojazyčné literatuře a kultuře

Johana Rottová, provdaná Mužáková, pocházela z pražské česko-německé obchodnické rodiny, otec Eustach Rott byl Čech, dědeček z matčiny strany Němec z Porýní. Jak sama píše, vychování její bylo německé a němčinu výborně ovládala, není tedy divu, že jména německých literárních a kulturních osobností se v jejích vydaných vzpomínkách a korespondenci objevují nejčastěji. „(...)Dědeček, původem Němec z Pruska, odebíral s některými svými

---

³⁰⁹ Eliška Krásnohorská Karolině Světlé, 7.11.1871, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 386.

³¹⁰ Karolina Světlá Elišce Krásnohorské, 13. června 1868, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 295.

³¹¹ Karolina Světlá sestře Žofii, 21.8. 1884, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 252.

krajany téměř veškeré tehďáž (sic!) za hranicemi vycházející časopisy literárním i uměleckým otázkám věnované. Vyměňovali je mezi sebou a na dědečkově stole se vystřídaly v nejbádivější rozmanitosti se doplňující : Morgenblatt a Abendblatt, Literaturzeitung, Europa, Komet, Fénix, Elegante Welt, Magazin für Literatur des Auslandes atd. Zahořívala jsem vždy touhou při pohledu na ně, náruživou jsouc milovnicí

a obdivovatelkou všeho tištěného, čímž jsem si v rodině, v níž tehďáž (sic!) jako ve všech vzdělanějších měšťanských pražských rodinách až na několik tak skrovných výjimek, že by se byli spočítati (sic!) mohly, jen po německu (sic!) mluveno a jednáno, byla dobyla titulu „Bücherwurm“. (...)“³¹²

V rejstříku, vytvořeném pro potřeby této práce na základě četby jejích literárních vzpomínek a korespondence, najdeme hned čtyřiaadvacet jmen představitelů německé literární a kulturní produkce.

Zájem o jinojazyčnou literaturu a kulturu se u budoucí literátky rozvíjel už od dětství, kdy v domě „paní kmotry“ slýchávala o Jeanu Paulovi, Herderovi, Schillerovi, Goethovi a dalších osobnostech, se kterými se později seznámila vlastní četbou. „ (...)Tehďáž (sic!) byl básník pro obecnost ještě tvorem, o němž jen s vděčností a šetrností se mluvívalo, jenž si nemusil dělati (sic!) z toho čest, že smí psáti (sic!) a že jest čten. Jean Paul³¹³ býval miláčkem všech, taktéž Herder³¹⁴ se čítal pilně, pozorně, zbožně. Nejkrásnější písně a básně Goethovy³¹⁵

a Schillerovy³¹⁶ jakož i monology z jejich dramát znaly se nazpaměť, deklamovaly se ve společnostech a rozebíraly se bez oné afektace a arogance, s níž se teď o plodech literárních mluvívá. (...)“³¹⁷ , dočítáme se v jejích literárních vzpomínkách. Zástupcem německé literatury, o kterém se

---

³¹² Světlá, Karolina, Z literárního soukromí. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s. 358.

³¹³ Jean Paul Friedrich Richter (1763-1825), německý spisovatel, Jean Paul je jeho pseudonym (viz. podrobný rejstřík autorů).

³¹⁴ Johann Gotfried Herder (1744-1803), literární kritik, jazykovědec, filozof, kulturní historik, jeden z hlavních představitelů německého osvícenství (viz. podrobný rejstřík autorů).

³¹⁵ Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832), německý básník, prozaik, dramatik a politik (viz. podrobný rejstřík autorů).

³¹⁶ Johann Christoph Friedrich von Schiller (1759-1805), německý spisovatel, básník, dramatik a překladatel (viz. podrobný rejstřík autorů).

³¹⁷ Světlá, Karolina, Z literárního soukromí. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959, s. 144.

vzpomínky nebo korespondence Karoliny Světlé zmiňují nejčastěji, je právě Johann Wolfgang Goethe (1749-1832).

Druhá v pořadí z hlediska počtu autorů a děl zmiňovaných v literárních vzpomínkách je literatura francouzská, nejen proto, že se z ní, jak tvrdí Světlá, „můžeme mnoho naučiti“, ale jistě také proto, že její francouzština byla díky domácím učitelům na velmi dobré úrovni a s francouzskou produkcí se tedy mohla seznamovat v originálním znění. George Sandová (1804-1876) není pouze nejčastěji skloňovaným francouzským jménem, ale také nejhojněji užívané jméno v celých vzpomínkách a korespondenci vůbec. Vztah Karoliny Světlé k ní se ale během let výrazně mění od „frenetického obdivu“ přes jisté rozčarování až k hněvu, kdy její poslední román označila přímo za „hnusný“. To její kolegové Alexandre Dumas mladší (1824-1895), Gustave Flaubert (1821-1880), Victor Hugo (1802-1885), Guy de Maupassant (1850-1893), Jean Jacques Rousseau (1712-1778), Victorien Sardou (1831-1908) nebo Eugène Sue (1804-1857) dopadají o poznání lépe, jejich hodnocení vyznívá většinou vesměs pozitivně.

Prostřednictvím německých překladů se Světlá seznamovala s anglickou literaturou, ze které si oblíbila zejména Waltera Scotta (1771-1832), kterého čítávala již v mládí „s nadšením od té doby nikdy nepocitěným“³¹⁸. Čtvrté místo v žebříčku oblíbenosti patří literatuře ruské. Fjodor Michailovič Dostojevskij (1821-1881) je v jejích listech označován jako „velikán“ či dokonce „Kristus“, cení si také prací Ivana Sergejeviče Turgeněva (1818-1883), ale Lev Nikolajevič Tolstoj (1828-1910) již tak příznivě přijímán není. „(...) *I já myslím, jako Vy, že u nás Tolstoj staví se příliš vysoko. U nás ale vůbec v ničem míry není. Tolstoj se stal u nás modlou, protože v Paříži přišel do módy. Je to však přece spisovatel velký a duše slovanská, nevědomě slovanská. O Chelčickém asi mnoho neví. (...) Sl. Srezněvské budu psáti (sic!), že jí dovolujete uveřejnění překladu „Nebožky Barbory“. Doufám, že svolíte, aby přeložila „Několik archů z rodinné kroniky“, jak jsem jí radil, když se mě tázala, co by měla překládat. Máte pravdu, hledí se v Rusku spatra na české věci a nestojím také naprosto o to, překládá-li kdo moje věci. Psal jsem pro obecenstvo české a jiné mě nezajímá. Nedělám si z toho také pranic,*

---

³¹⁸ Viz. citace v sedmé kapitole.

*nezajímám-li já zase to cizí obecnstvo.(...)*³¹⁹, píše Karolině Světlé Julius Zeyer.

Z předchozích kapitol věnovaných Karolině Světlé víme, že ve spolupráci s Vítězslavem Hálkem přispívala do některých zahraničních periodik a stejně jako její sestra Žofie Podlipská překládala vybraná jinojazyčná díla do češtiny. Na základě četby vydaných literárních vzpomínek a korespondence však nemůžeme jednoznačně říci, jestli se konkrétním dílem světové literatury přímo inspirovala při vlastní literární tvorbě. Velmi přínosným pramenem při hledání odpovědi na tuto otázku by mohl být jeden z pokladů rukopisné pozůstalosti Karoliny Světlé s názvem „Výpisky z četby Johanky Rottové z let 1843-1847“, na který upozorňuje editor autorčina literárního soukromí Josef Špičák, s tvrzením, že je zde kurentem opsáno 137 básní světových autorů.

Zcela jistě se však Karolina Světlá snažila vyrovnat některým svým literárním vzorům, ale přílišné kopírování a napodobování naopak odmítá. Eliška Krásnohorská ji ve svých dopisech staví dokonce nad autory a díla světové literatury, se kterými se osobní četbou stihla seznámit. „(...) *Ba z takového zdroje se napojiti (sic!), toť (sic!) pravá rozkoš, kteréž by mi nenahradily všechny všudy literatury světové dohromady. A nejen že jsou to práce Tvé, ale miluji je i jinak, nacházím v nich opravdu něco, čeho jinde není, leda v jediném Shakespearu³²⁰, to jest ten pravý pohled do lidského nitra, bystré seznání a upřímné vyznání, co a jak tam je, tu není jediného slova, jež by lichotilo nebo překrucovalo, není čárečky afektované – a jest to větší přednost, třeba vezme-li se to pedanticky, jen přednost negativní – ba větší, než by se na pohled zdálo, neboť jak se aspoň mně zdá, nelze přisoudit přednost tu ani Sandové, ani Bozovi³²¹, Hugonovi³²² a podobným geniálním lidem už naprosto ne, ba nevím věru z nejznamenitějších lidí žádného, jenž by mohl každou svou čárku poctivě odpřísáhnout. Turgeněva³²³ neodvažují se posuzovat, v tom je*

---

³¹⁹ Julius Zeyer Karolině Světlé, 5.8. 1892, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 632-633.

³²⁰ William Shakespeare (1564-1616), anglický básník a dramatik (viz. podrobný rejstřík autorů).

³²¹ Pseudonym Charlese Dickense (1812-1870), anglického spisovatele (viz. podrobný rejstřík autorů).

³²² Victor Hugo (1802-1885), francouzský básník, prozaik, dramatik a esejista (viz. podrobný rejstřík autorů).

³²³ Ivan Sergejevič Turgeněv (1818-1883), ruský spisovatel (viz. podrobný rejstřík autorů).

*mnoho cizích mi posud živilů, jsem jaksi ještě mláda, abych mu mohla dobře rozumět, ale Ty tuším si ho tak vysoko ceníš, jako já Tebe. (...)*³²⁴, píše v jednom z dopisů roku 1873.

Ze vzpomínek i korespondence Karoliny Světlé můžeme vyčíst jisté rozčarování nad dobovým čtenářským vkusem. „(...)Kde jsou ty časy, kdy knihkupec Kroenberg nemoha Heineho vyprodati (sic!) se obrátil na jistého profesora, který ohlásil svým žákům, že se četba prací básníka Heineho³²⁵ přísně zapovídá. Za dva dny obdržel tentýž od Kroenberga list poděkovací, že je zásoba vyprodána, i dar, avšak obsahoval dopis i prosbu, aby se laskavě postaral, by nebyl dalšími poptávkami po dílech těch již „überlaufen“³²⁶. Před čtyřiceti lety sahala naše mládež po zapovězeném ovoci oběma rukama a teď před ním klopí polekaně zrak.(...)“³²⁷, stěžuje si v roce 1889 Elišce Krásnohorské. Již víme, že Světlá kladla velký důraz na četbu jako nepostradatelnou součást vzdělání, obzvláště u žen, kterým mohl pestrý výběr rozmanitých děl částečně nahradit chybějící vzdělávací možnosti. Společně se sestrou podporovala také ženskou emancipaci a vstup dam do literatury, případně i politiky. „(...)Zdali ženštiny konečně se nevzchopí a nevystoupí-li s mravní opravdivostí, pak shnijeme v té skvělé vyhlášené civilisaci (sic!) naší. Ale doufám, že nedají ženštiny dlouho na sebe čekat, a když muži dokazují, jak v literatuře, tak v politice, že nevědí kudy kam, že ony jim to povědí. Než jsem odjela, četla jsem v jistém francouzském časopise „Ocenění snah ruských žen“, které mne skutečně nadchlo. Jak málo o nich víme.(...)“³²⁸O zlepšení postavení žen ve společnosti se Světlá osobně starala i u nás a za vzor si jistě vzala některé své zahraniční kolegyně, kromě již zmiňované George Sandové to mohla být také anglická literátka George Eliotová (1819-1880). Z korespondence víme, že Světlá některá její díla znala z vlastní čtenářské zkušenosti a dokonce její román Romola doporučovala Juliu Grégrovi pro Národní listy jako četbu na pokračování.

---

³²⁴ Eliška Krásnohorská Karolině Světlé, bez data – 1873, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 421.

³²⁵ Heinrich Heine (1797-1856), německý básník židovského původu (viz. podrobný rejstřík autorů).

³²⁶ Můžeme přeložit jako „zahrnován“.

³²⁷ Karolina Světlá Elišce Krásnohorské, 30. července 1889, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 596.

³²⁸ Karolina Světlá sestře Žofii, 21.8. 1884, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 252.

Za častých pobytů u manželových příbuzných v Podještědí se Světlá dostávala do kontaktu s německou kulturou a v dopisech sestře Žofii popisovala, jak „německá úpravnost v domech vyniká daleko nad českou“. „(...)Na stěnách kolkolem plno svatých obrazů a v koutku nad stolem malý oltářek. Za obrazy nastrčeno větví lipových a na mou otázku, k čemu to, odpověděla teta, že se trhají větve lipové o svatém Duše a zastrkávají za obrazy svatých, aby svatý duch měl kam se posadit, když v postavě holubice bílé na den mu zasvěcený přichází navštívit skromné příbytky duší věřících. Co se mi v Němcích též tuze líbilo a skoro překvapilo, to byly ohromné věnce nachové jeřabiny, které byly pověšeny pod okny u půdy. Každé stavení honosilo se takovou ozdobou a červeň jeřabin se pěkně odrážela od temnosti stavení. Tázala jsem se na účel těchto věnců. Uvijou (sic!) se prý na den svatého Bartoloměje před slunce východem a upevnějí (sic!) se na domech, to prý chrání dobytek před churavěním a zdali by se přece roznemohl, tak se mu dávají tyto čarovné jeřabiny užívati (sic!). (...)“³²⁹

Karolina Světlá se však nezajímala pouze o jinojazyčnou literaturu a kulturu, ale podobně jako Boženu Němcovou ji zajímalo také dění na mezinárodní politické scéně a v jejích dopisech i vzpomínkách se odrážejí reakce na dobovou mezinárodně politickou situaci. Strachovala se o „osud nešťastné Francie“, vzpomínala na „nebohou Sandovou“, jak asi snáší probíhající válečné konflikty a dojímal ji osud Polska, které de facto zaniklo.

Z vydaných literárních vzpomínek můžeme také vyčíst, že se z jinojazyčné literární produkce nezaměřovala pouze na beletrii, ale četla i odborné knihy, rozmanité časopisy a studie. Velmi si oblíbila například dílo německého fyziologa Carla Gustava Carusa (1789-1869). „(...) Carus mě těší a velice mě těšit bude, tento učenec a učitel, mnohokrát jsem plakala hořce, zas sladce nad knížou (sic!) jeho, Ty jí musíš též čísti (sic!) a se těšiti (sic!) z toho čistého zdroje zdravého rozumu (sic!). Tu není žádná ironie, žádný posměch, vše uváží a všeho si váží, žádná surovost, žádný pedantismus, žádný

---

³²⁹ Karolina Světlá sestře Žofii, 29. srpna 1853, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 12.

*přepych! Jak je ten muž šťastným, že mu bylo dopřáno tak krásným dílem člověčenstvo obohatit.(...)*³³⁰, píše v jednom z listů sestře Žofii roku 1857.

Stejně jako tomu bylo u Boženy Němcové, také v případě Karoliny Světlé hráli při setkáních s jinojazyčnou literaturou a kulturou nepostradatelnou roli lidé okolo ní. Velkým přínosem bylo pro mladou Johanku Rottovou již rodinné prostředí, výchova a nepochybně také jazyková vybavenost - němčina a francouzština, které výborně ovládala, byly spolehlivým klíčem k pestrému světu jinojazyčných literatur. Velkého spojence a partnera do diskuse nachází Světlá především v mladší sestře Žofii Podlipské, v jejich vzájemných dopisech najdeme mnoho poznámek a hodnocení týkajících se jinojazyčné literární produkce, navzájem si kupovaly, půjčovaly a doporučovaly jednotlivá díla a o dojmech z přečtených textů zajisté také diskutovaly. Bohatým pramenem pro tuto práci byla též vzájemná korespondence Karoliny Světlé a „literární přítelkyně“ Elišky Krásnohorské, která se mimo jiné věnovala překladatelské činnosti, měla bohaté osobní čtenářské zkušenosti a výborně se orientovala na poli jinojazyčné literatury.

I v případě Karoliny Světlé a jejího vztahu k jinojazyčné literatuře a kultuře nám vyvstávají nové otázky a náměty k dalšímu zpracování. Jak bylo již naznačeno výše, mohli bychom na základě zjištěných informací uvažovat, tak jako to ve své monografii o Boženě Němcové dělala Jaroslava Janáčková, kteří autoři nebo která díla se stala inspiračním zdrojem vlastní literární tvorby Karoliny Světlé a v jaké míře se případně odchýlila od prvotního námětu.

Mnohé poklady jistě ukrývá dosud nevydaná rukopisná pozůstalost Karoliny Světlé, protože, jak upozornil Josef Špičák a jak ve svých vzpomínkách uvádí také ona sama, již od mládí si vedla sešit, do kterého vepisovala zajímavé citáty zahraničních autorů, případně opisovala celé básně, koneckonců i v jejich dopisech najdeme přesně odcitované pasáže z některých děl. Mohli bychom na základě této práce uvažovat obecně o dobovém čtenářském vkusu české společnosti, o dostupnosti a oblíbenosti jinojazyčné literatury či jak se během určité doby vyvíjel vztah ke konkrétním autorům a co všechno vztah české společnosti k jinojazyčné literatuře mohlo pozitivně i negativně ovlivňovat. Určitě by bylo zajímavé zjistit, jaký vztah měli naopak

---

³³⁰ Karolina Světlá sestře Žofii, 7. září 1857, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 42.

zahraniční literární osobnosti k české produkci, jak ji hodnotili a s kterými našimi literáty přicházeli do styku. V jednom z listů sestře Žofii Karolina Světlá nadšeně souhlasí se sestřiným nápadem napsat George Sandové, naši bychom tedy v dopisech či vzpomínkách této francouzské literátky nějakou reakci na dílo sester Rottových, když víme, že s českým kulturním prostředím skutečně určité kontakty udržovala a zajímala se i o naši národní historii? Doufejme, že některé z této otázek budou vhodnou inspirací k dalším pracím a dříve či později se dočkají odpovědi.

4 Božena Němcová a Karolina Světlá ve vztahu k jinojazyčné literatuře a kultuře aneb srovnání závěrem

Božena Němcová (1820-1862) a Karolina Světlá (1830-1899) měly k sobě velmi blízko, i když je dělil věkový rozdíl deseti let. Byly to nejen kolegyně-literátky, ale jistou dobu také přítelkyně. Právě ve společnosti sester Johany a Žofie Rottových navštěvovala Němcová například pražské německé divadlo, navzájem si půjčovaly knihy a sdělovaly si své čtenářské zkušenosti i dojmy z četby. Ve společnosti rodiny Rottovy podle svých slov strávila Božena Němcová „nejednu příjemnou hodinu“³³¹ a přestože jejich přátelství zřejmě z osobních důvodů nevydrželo, uznala Světlá ve svých pamětech, že se Němcová dokázala vyrovnat svým zahraničním vzorům. I když byly obě dámy svébytné osobnosti s poněkud odlišnými charakterovými vlastnostmi a dělilo je celých deset let, najdeme v jejich „příbězích“ i mnoho styčných ploch nejen z hlediska výběru jinojazyčné literatury a vztahu k ní, i když vzhledem k tématu práce se na tuto oblast zaměříme především.

Božena Němcová, jak se lze dočíst v předchozích kapitolách, vyrůstala takřka v německém prostředí a němčina jí byla druhou mateřštinou, také vychování Karoliny Světlé bylo německé. Obě tedy měly výbornou výchozí pozici na cestě za světem jinojazyčných literatur, protože právě němčina byla skvělým prostředníkem při seznamování například s literaturou anglickou či americkou, dánskou nebo italskou. Karolina Světlá však měla tuto cestu poněkud snazší než její starší přítelkyně, protože díky domácím učitelům přidala ke skvěle zvládnuté němčině ještě francouzštinu, ze které měla dokonce konat zkoušku, a tak se s bohatou francouzskou literární produkcí mohla seznámit naprosto autenticky a nespolehat na překlady. Tuto nespornou výhodu mohla Božena Němcová využít v případě ruské i jiných slovanských literatur, protože azbuku ovládala natolik, že ji ve svých dopisech využívala dokonce jako tajné písmo. Právě překlady ze slovanských řečí byly pro Boženu

---

³³¹ Viz. citace v předchozích kapitolách věnovaných Boženě Němcové.

Němcovou také jedním ze zdrojů příjmů a zvládala je s menší psychickou námahou než tvorbu vlastních textů.

S některými rodinnými příslušníky si obě literátky psávaly německy, v jejich dopisech najdeme mnoho germanismů i pasáží citovaných přímo v německém jazyce, přesto společně kritizovaly přílišnou převahu němčiny nad češtinou a byly příznivkyněmi zrovnoprávnění těchto dvou jazyků. „(...) *Letos jsme uslyšeli, že nám jest němčina nevyhnutelna (sic!), při eminentní praktičnosti naší doby nebude pražádného divu, řekne-li se napřesrok : „K čemu ale té češtiny vůbec, budiž ona opět tou popelkou v našich kuchyních, stájích, na našich trzích, vůbec všude v nížinách našich společenských a němčina nechť panuje jako před třiceti léty. Nechť je jazykem vědeckým, úředním, literárním a salónním. (...)*“³³², píše rozčarovaná Světlá v srpnu 1882 sestře Žofii z Dolních Pasek v Podještědí, kde se osobně zasazovala o rozvoj českého školství. Z hlediska jazykového stály tedy obě dámy nekompromisně na straně češtiny, ale v pestré paletě jinojazyčných literárních osobností a děl, se kterými přicházejí do styku prostřednictvím vlastní četby převažují naopak jména německá. V četnosti výskytu v prostudovaných pramenech zauímají německy píšící literáti u obou první místo – devětadvacet autorů u Boženy Němcové vedle čtyřadvaceti v případě Karoliny Světlé. Nejčastěji zmiňovaný zástupce, a tedy zřejmě nejoblíbenější z nich, se však liší, u Boženy Němcové jednoznačně vítězí Heinrich Heine (nejen mezi německými autory, ale mezi všemi zahraničními), kdežto u Karoliny Světlé patří první příčka Johanu Wolfgangu Goethovi. Oba jsou to básníci, každý však vyznává jiný umělecký směr a zatímco jeden je již za svého života velmi uznávaný, díla druhého jsou v Německu dokonce jistou dobu zakázána a ocenění se dočká teprve po smrti – zajímavá paralela.

Při podrobném zkoumání pramenů, ze kterých čerpá tato práce, zjistíme, že se mnohá jména zmiňovaná v korespondenci či literárních vzpomínkách u obou literátek shodují. U obou autorek můžeme nalézt pasáže mluvící o Hansi Christianu Andersenovi (1805-1875), Georgi Gordonu Byronovi (1788-1824), Dante Alighierim (1265-1321), Charlesi Dickensovi (1812-1870), Idě Düringsfeldové (1815-1876), Johannu Wolfgangu Goethovi (1749-1832),

---

³³² Karolina Světlá sestře Žofii Podlipské, 18. srpna 1882, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 242.

Heinrichu Heinovi (1797-1856), Johannu Gotfriedu Herderovi (1744-1803), Jeanu Paulovi (1763-1825), Jeanu Jacquessovi Rousseauovi (1712-1778), George Sandové (1804-1876), Friedrichu Schillerovi (1759-1805), Walteru Scottovi (1771-1832), Williamu Shakespearovi (1564-1616) či Eugénovi Sue (1804-1857). Tento fakt neodráží pouze podobný vkus Boženy Němcové a Karoliny Světlé při výběru jinojazyčných autorů či děl k četbě, ale také dobový stav českého knižního trhu a potažmo také povědomí českých vzdělaneckých kruhů o zahraniční literární produkci. Božena Němcová ani Karolina Světlá přece při výpravách do světa jinojazyčných literatur nejsou omezeny pouze vlastními čtenářskými zkušenostmi, obsahem osobní domácí knihovny nebo finančními prostředky na nákup nových knih, o novinkách na světovém literárním trhu či konkrétních literárních dílech i osobnostech diskutují i s přáteli, vzájemně si své čtenářské zkušenosti vyměňují, inspirují se k další četbě a knihy si mezi sebou často půjčují. Obzvláště v případě Boženy Němcové měli lidé, se kterými se stýkala značný vliv na utváření jejího čtenářského vkusu. Její vydaná korespondence je mnohem bohatší na dopisy různých přátel, kteří referují adresátce o svých čtenářských zkušenostech, překladatelských záměrech nebo svých dojmech z četby konkrétních autorů i děl než literární vzpomínky a korespondence Karoliny Světlé.

Zajímavým námětem pro další práci na stejné téma by tedy jistě bylo studium memoárové literatury některých osobností z přátelského okruhu Němcové i Světlé. Nejen že bychom mohli zjistit určité informace dokreslující teze nebo otázky nastíněné již v této práci, ale osobnosti české literární scény by se nám ukázaly v poněkud jiném světle než doposud a kulturní život české společnosti v 19. století bychom poznali zase o něco lépe.

Zkusme nyní porovnat názory obou autorek na osobnosti či konkrétní díla, které se v jejich memoárech objevují. Zatímco například dánského pohádkáře Hanse Christiana Andersena si Božena Němcová oblíbila, protože je to „srdečný, milý člověk a krásný charakter“³³³, Karolina Světlá je ve svém hodnocení mnohem střízlivější, i když v jeho životě dokonce nalézá paralely se svým vlastním. „(...)Sestra mi darovala od Andersena „*Märchen meines Lebens*“³³⁴. Jestliť (sic!) to velmi zajímavá kniha (sic!), ale – nezůstavila ve mně

³³³ Viz. citace z dopisu synu Karlovi ve třetí kapitole.

³³⁴ Hans Christian Andersen, Pohádky mého života.

příznivého dojmu. Na počátku velice mne dojal líčením svého dětství a své mladosti, ale ku konci jsem se dopálila na to neustálé vypočítání, jak se dieser König k němu měl, kterak s ním mluvila jene Königin³³⁵, u kterého obědval prince a u které večeřel princezny atd. Bylo by to věru k nepochopení, proč právě takové věci vypravuje, kdyby se nebyl dříve o tom zmínil, jak dlouho nebyl ve vlasti oceněn, a co mu všechno vrstevníci jeho dělali, aby ho zničili a z dráhy odvrátili. Důkazy přízně vysokorodých osob byly pak lékem srdci jeho až příliš citlivému. Velmi dojemně líčí, kterak jsa nějakým bohatým přítelem vypraven do Paříže, nadarmo po mnoho a mnoho měsíců čekal na lístek přívětivý z vlasti, ale marně. Tu, tuším právě o Štědrý večer, dojde ho veliký list, za kterýž básník nebohatý a závislý velké musil zaplatit porto. Rukama radostí se třesoucícma ho otevřel a hle, vypadl z něj tištěný hanopis v žurnále nejrozšířenějším na jeho práce a osobu uveřejněný! Býval kritikován (sic!) od lidí, kteří fakticky jeho práce ani neznali, k čemuž beze studu se přiznávali, došel v Dánsku teprve uznání, když ho počalo Německo velebit. Nemýlím-li se, tož přeložil svoje práce do němčiny sám. Nejčastěji mu bylo vyčítáno, že neumí pravopisně psát a nezná nejjednodušších pravidel mluvnických. Nechodil nikdy do pořádné školy, scházely (sic!) mu elementární vědomosti, jichž nebyl nikdy již s to si vydobýt.

Při těchto jeho steskách živě jsem pocítila všechny svízele svoje, i mě se dařilo jako jemu, vím, co to zápasit s takovými nepřáteli jako je pravopis a mluvnice... Jsou nepřemožitelní a tisíckrát nebezpečnějšími odpůrci a soky než nejjedovatější kritik.(...)“³³⁶, píše v dopise Elišce Krásnohorské.

Nejčastěji skloňovaným jménem v literárních vzpomínkách a korespondenci Karoliny světlé je George Sandová a obdiv k této francouzské literátce s přítelkyní sdílela také Božena Němcová. Jak jsme zjistili na základě úryvků z korespondence, vztah Světlé k Sandové se během let dost výrazně proměnil od bezmezného obdivu až téměř k odporu, ale Božena Němcová zůstává v hodnocení jejích prací stále pozitivní a lituje, že její dílo nemůže číst v originálním znění jako sestry Rottovy. Právě Boženě Němcové se dostalo

---

³³⁵Můžeme přeložit jako „jak se tenhle král k němu měl, kterak s ním mluvila tamhle ta královna...“.

³³⁶ Karolina Světlá Elišce Krásnohorské, 2.1. 1869, in: Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959, s. 310-311.

také přízviska „česká Sandová“ a jak už jsme několikrát zmínili, také sama Světlá uznala, že se Němcová dokázala této francouzské literátce vyrovnat.

Právě francouzská literatura stojí z hlediska počtu autorů objevujících se ve vzpomínkách a korespondenci u Karoliny Světlé na druhém místě za německou, proto by stálo za to uvažovat o vlivu francouzské literatury na vlastní literární tvorbu Karoliny Světlé. Zřejmě u ní nelze, stejně jako u Boženy Němcové, pochybovat o přímém vlivu George Sandové, ale co takový Victor Hugo, Victorien Sardou nebo Gustave Flaubert?

O těch už se v korespondenci Boženy Němcové nedočteme, protože u ní stojí francouzská literatura až na třetím místě, to druhé patří anglicky píšícím literátům. Proto by se v případě Boženy Němcové dalo uvažovat o inspiračních zdrojích v dílech anglických či amerických autorů, které doporučovala k četbě i synu Karlovi. Také Karolina Světlá se přes Williama Shakespeara, George Byrona, George Eliotovou nebo Waltera Scotta seznámila s anglickou literární produkcí. Waltera Scotta si oblíbila již v mládí a dílo George Eliotové dokonce doporučovala jako četbu na pokračování v Národních listech, ale v jejích vydaných vzpomínkách ani korespondenci nenajdeme žádná jména autorů amerických. Snad je to způsobeno také tím, že čtyřdílná edice korespondence Boženy Němcové z pera Jaroslavy Janáčkové byla vydána během let 2003-2007, zatímco dvoudílná práce Josefa Špičáka „Z literárního soukromí“ zahrnující vzpomínky a korespondenci Karoliny Světlé pochází již z roku 1959. Přepřacovaná moderní edice jejích memoárů s využitím dosud nepublikovaných „kousků“ z osobní pozůstalosti by jistě přinesla mnoho nových, zajímavých a možná i překvapivých zjištění.

Jak víme, velký vliv na výběr jinojazyčných literárních děl k vlastní četbě i překladu měla jazyková vybavenost obou literátek. Božena Němcová vedle němčiny ovládala ruštinu, a tak ruská literatura, také vlivem přátelství s Václavem Čeňkem Bendlem, samozřejmě nezůstala stranou jejího zájmu. V jejích dopisech nacházíme zmínky o Alexandru Sergejeviči Puškinovi (1799-1837), Ivanu Vasiljeviči Gogolovi (1809-1852) nebo Děnis Fonvizinovi (1745-1792) a zjišťujeme, že ke slovanským literaturám obecně měla velmi blízko a vybírala si z nich také některá díla k překladu. Ani Karolina Světlá nenechala ruskou literární produkci bez povšimnutí, ale na rozdíl od své starší současnice se s ní zřejmě seznamovala pouze

prostřednictvím překladů, protože nemáme v jejích vzpomínkách ani korespondenci jediný důkaz, že by ovládala azbuku nebo jí alespoň rozuměla. Co se týče konkrétních představitelů ruské literatury, neshodnou se však české literátky ani v jednom, protože Puškina, Gogola ani Fonvizina u Karoliny Světlé nenajdeme a podobně dopadne hledání jejích vyvolených Fjodora Michailoviče Dostojevského (1821-1881), Ivana Sergejeviče Turgeněva (1818-1883) či Lva Nikolajeviče Tolstého (1828-1910) v korespondenci Boženy Němcové. A rýsuje se tu další námět k zamyšlení – proč obě dámy vybíraly tak jak vybíraly, skutečně Karolina Světlá nečetla nic od Alexandra Sergejeviče Puškina a Božena Němcová neznala například Zločin a trest Fjodora Michailoviče Dostojevského? Tady bychom se opět mohli obrátit na dosud nevydané rukopisy v pozůstalosti těchto dvou literátek a třeba bychom byli příjemně překvapeni.

Jak Karolina Světlá tak Božena Němcová považovaly četbu za nezbytnou součást vzdělání. Světlá několikrát, ať už v korespondenci či ve vzpomínkách, vyjádřila jisté rozčarování nad vkusem českých čtenářů, například mladých dam či mládeže obecně. Božena Němcová dokonce přišla s nápadem vybudovat jakousi „pojízdnou knihovnu“, která by umožnila přístup ke kvalitní literatuře i nižším společenským vrstvám a usměrňovala také čtenářský vkus svých dětí, v dopisech synu Karlovi sestavila určitý kánon doporučené literatury pro mládež, kde vesměs převládala právě díla zahraniční. Ani jedna z českých literátek se nezaměřuje pouze na jinojazyčnou krásnou literaturu, ale jejich rukama procházejí též knihy odborné a velké množství různých časopisů.

Tato práce se zabývá vztahem dvou českých literátek 19. století k jinojazyčné literatuře a kultuře, závěrem můžeme říct, že u obou byl veskrze kladný, jejich memoárová literatura je na hodnocení zahraniční literární produkce bohatá a jmenný rejstřík světových autorů v případě obou literátek velice pestrý. Karolina Světlá i Božena Němcová měly obdivuhodný přehled o dění na světové literární scéně a cestu za zahraniční literaturou jim bezesporu usnadňovaly jejich jazykové schopnosti. Můžeme konstatovat, že němčina byla pro českého člověka 19. století při poznávání jinojazyčných literatur nepostradatelným společníkem, protože nabídka prací přeložených do češtiny byla v té době ještě poněkud skromná. Když však jazyková bariéra nepřekážela, nabízelo se velké množství rozmanitých knih, které si čeští

vzdělanci nejen sami kupovali, ale také navzájem půjčovali. Podle četnosti zmínek o jinojazyčné literatuře, jejích představitelích a konkrétních dílech lze říci, že se světová literární scéna stávala vděčným tématem nejen v dopisech, ale jistě také v českých společenských salonech.

Jak byla vnímána česká literatura ve světě? Znali někteří z výše zmiňovaných autorů své české kolegy a obdivovatele? A pokud ano, jak jejich díla hodnotili, čeho si na nich cenili a čeho naopak ne? Zaujaly svět některé české zvyky, tradice a kulturní i politické události, o kterých informoval zahraniční tisk? Všechny tyto otázky, společně s mnoha dalšími, které byly již výše zmíněny nebo při četbě této práce vytanou na mysli, na svoji odpověď teprve čekají. Necht' je tato práce podnětnou inspirací pro jejich řešení.

Zahranční autoři v korespondenci Boženy Němcové a Karoliny Světlé

Andersen, Hans Christian (1805-1875), dánský prozaik, básník a dramatik, jeden z nejslavnějších světových pohádkářů. Napsal celkem 156 pohádek (mezi nejznámější patří Ošklivé káčátko, Princezna na hrášku nebo Malá mořská víla). V pohádkách uplatnil svůj přirozený vypravěčský styl, smysl pro humor a ironii i nadsázku, dokázal oslovit dětské i dospělé čtenáře. Poezii různých stupňů původnosti psal téměř celý život a řada jeho básní či písní patří k základnímu kánonu dánské poezie. Téměř všechna Andersenova prozaická díla mají výrazné autobiografické prvky. Nezanedbatelnou součástí jeho života je cestování, své zážitky z cest, mimo jiné také z Čech literárně zpracovával a doprovázel vydařenými kresbami³³⁷.

Arnim, Bettina von, vlastním jménem Elizabeth Catharina Ludovica Brentano (1785-1859), německá spisovatelka, skladatelka a zpěvačka. Roku 1807 se seznámila s Johannem Wolfgangem Goethem, literárně cenná je jejich vzájemná korespondence, ze které vychází i román v dopisech Goethova korespondence s dítětem z roku 1835. Pro tvorbu Bettiny von Arnim je charakteristické prolínání faktografie a literární fikce³³⁸.

Auerbach, Berthold (1812-1882), německý novelista, romanopisec, publicista a dramatik židovského původu. Jeho povídky a romány mají především venkovskou tematiku. Usiloval také o duchovní a politickou svobodu, zvláště o zrovnoprávnění židovského obyvatelstva³³⁹.

Aurelius Augustinus (sv. Augustin, 354 – 430), nejvýznamnější latinský církevní spisovatel, filozof a teolog, vůdčí osobnost patristiky. Ve svých dílech vytvořil první ucelený křesťanský filozoficko-teologický systém.

---

³³⁷ Viz. Hartlová, Dagmar, a kol., Slovník severských spisovatelů. Dánská literatura, Faerská literatura, Finská literatura, Finskošvédská literatura, Fríská literatura, Islandská literatura, Nizozemská literatura, Norská literatura, Švédská literatura, Praha 1998, s. 74-76.

³³⁸ Viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 106.

³³⁹ Viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 109.

Jeho učení přináší fungující spojení filozofie a teologie, antické vzdělanosti a křesťanství. Augustinovo *Confessiones* (Vyznání) je první dochovanou autobiografií v evropské literatuře³⁴⁰.

Boccaccio, Giovanni (1313-1375), italský básník a novelista. Je považován za zakladatele italské umělecké prózy. Působil na neapolském dvoře krále Roberta I. z Anjou a absolvoval významné diplomatické misie v Avignonu a v Římě. Svá díla psal italsky nebo latinsky a čerpal z množství latinských, starofrancouzských a italských pramenů. Svými pracemi přispěl k zavedení italštiny jako spisovného jazyka a dokázal, že je stejně vhodná pro všechny žánry jako latina³⁴¹.

Bolzano, Bernard (1781-1848), významný český matematik, kněz a filozof německého původu. Při svých přednáškách z náboženských věd na pražské univerzitě se vyslovil také k řadě sociálních a etických problémů, mnohé z jeho názorů byly však na svou dobu velmi radikální (např. právo poddaných na ozbrojený odpor). Byl blízkým přítelem Františka Palackého³⁴².

Börne, Carl Ludwig (1786-1837), německý žurnalista a politický publicista židovského původu. V letech 1818-21 vydával časopis „Die Waage“, který byl však pro tvrdé útoky na rakouského kancléře Metternicha zastaven. Od roku 1830 žil trvale v Paříži a obhajoval neuskutečněné demokratické ideály francouzské revoluce. Ve svých divadelních kritikách bojoval za realistické a politické divadlo³⁴³.

Byron, George Gordon (1788-1824), anglický básník období romantismu, proslul nejen svým dílem, ale také extravagantním způsobem života. Za aktivní účast v bojích proti Turkům během řecké války za nezávislost je považován za řeckého národního hrdinu. Díky zděděnému

---

³⁴⁰ Viz. Kuřáková., Eva, Vidmanová, Anežka, a kol., *Slovník latinských spisovatelů*, Praha 1984, s. 116-120.

³⁴¹ Viz. Pelán, Jiří, a kol., *Slovník italských spisovatelů*, Praha 2004, s. 182-186.

³⁴² Viz. Bok, Václav, a kol., *Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských*, Praha 1987, s. 135-136.

³⁴³ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., *Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských*, Praha 1987, s. 143-144.

šlechtickému titulu se mohl účastnit jednání v britské sněmovně lordů, kde několikrát vystoupil a hájil práva dělníků, kterým braly stroje práci, a bojoval také proti trestu smrti. V Čechách a na Slovensku byla Byronova poezie kritizována a odsuzování byly také jeho následovníci, což se odrazilo i v rozporuplném přijetí Máchova Máje³⁴⁴.

Cervantes Saavedra, Miguel de (1547-1616), španělský prozaik a dramatik. V roce 1570 opouští úřad komorníka římského kardinála a vstupuje do armády, o rok později bojuje pod velením Juana de Austria v námořní bitvě u Levanta, kde přijde o levou ruku. Při návratu z vojenské služby do rodného Španělska byla jeho loď roku 1575 přepadena a strávil pět let v alžírském zajetí. Po návratu do vlasti v roce 1580 nemohl najít stálé zaměstnání a několikrát skončil ve vězení pro dlužníky. S finančními a existenčními problémy se potýkal do konce života. Jeho nejznámější román *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha* je stěžejním dílem nejen španělské, ale také světové literatury³⁴⁵.

Cooke, John Esten (1830-1886), americký povídkář, romanopisec a novinář. Ve svých dílech zachycuje různé společenské vrstvy při osidlování amerického vnitrozemí, po vítězství severních států ve válce Severu proti Jihu začíná ve svých pracích poražený Jih idealizovat a napsal také řadu životopisů významných osobností amerického jihu³⁴⁶.

Cooper, James Fenimore (1789-1851), americký autor povídek a románů, ve kterých zobrazoval typickou americkou scenérii, začátky amerických pionýrů i život indiánských kmenů. Odklonem od tematiky diktované především anglickou literaturou pomáhal utvářet základy svébytné americké národní literatury a kultury. Využil také svých zkušeností s prací u

---

³⁴⁴ Viz. Procházka, Martin, Stříbrný, Zdeněk, a kol., *Slovník spisovatelů. Anglie Afrika, Austrálie, Indie, Irsko, Kanada, Karibská oblast, Nový Zéland, Skotsko, Wales*, Praha 2003, s. 175-183.

³⁴⁵ Hodoušek, Eduard, a kol., *Slovník spisovatelů. Španělsko, Portugalsko*, Praha 1968, s. 146-149.

³⁴⁶ Vančura, Zdeněk, Masnerová, Eva, a kol., *Slovník spisovatelů. Spojené státy americké*, Praha 1979, s. 162-163.

námořnictva a roku 1823 vytvořil první americký román s námořnickou tematikou³⁴⁷.

Dante, Alighieri (1265-1321), jeden z nejvýznamnějších italských básníků. Jako všichni literáti své doby byl zapsán v cechu lékárníků a lékařů a zastával některé úřady ve florentské městské samosprávě. Politicky patřil k tzv. „bílým“ guelfům usilujícím o nezávislost komuny na papežské moci. Roku 1302 byl obviněn z finančních podvodů a spiknutí proti papeži a odsouzen k finanční pokutě, dvouletému vyhnanství a doživotnímu zákazu vykonávání veškerých veřejných funkcí. Neobhájil se ve stanoveném termínu, a proto byl v nepřítomnosti odsouzen k upálení na hranici a přišel o všechny majetek³⁴⁸.

Dickens, Charles (1812-1870), anglický spisovatel a nejpoblárnější tvůrce tzv. „viktoriánského románu“. Svě první práce publikoval pod pseudonymem Boz. Pracoval také jako žurnalista a aktivně se účastnil veřejného života. Pořádal veřejná autorská čtení svých děl a získané prostředky věnoval na charitativní účely. Jeho kritický pohled na společnost a státní instituce významně ovlivnily zkušenosti z dětství, kdy byl jeho otec uvězněn kvůli dluhům a početná rodina žila v bídě. Ve svých knihách podává realistický obraz života nižších a středních tříd i londýnské chudiny, laskavým humorem i ostrou satirou kritizuje snobství a povýšenost a stojí na straně ponižovaných a strádajících³⁴⁹.

Dostojevskij, Fjodor, Michajlovič (1821-1881), uznávaný ruský prozaik a tvůrce moderního psychologického románu. Za veřejné čtení v é době zakázaných spisů byl uvězněn a tvrdě odsouzen k smrti zastřelením, později mu byl trest změněn na čtyři roky nucených prací a vojenskou službu na Sibiři, kde strávil nakonec devět let. Zážitky ze Sibiře jej přiměly zkoumat lidské chování a jednání v mezních situacích, promítají se do všech jeho románů. Zobrazuje také hrdiny s narušenou psychikou, například

---

³⁴⁷ Vančura, Zdeněk, Masnerová, Eva, a kol., Slovník spisovatelů. Spojené státy americké, Praha 1979, s. 163-164.

³⁴⁸ Pelán, Jiří, Slovník italských spisovatelů, Praha 2004, s. 283-289.

³⁴⁹ Viz. Procházka, Martin, Stříbrný, Zdeněk, a kol., Slovník spisovatelů. Anglie, Afrika, Austrálie, Indie, Irsko, Kanada, Karibská oblast, Nový Zéland, Skotsko, Wales, Praha 2003, s. 246-255.

schizofreniky, postavy postižené stihomamem nebo šílence, dokáže proniknout hluboko do nitra člověka. Svým dílem výrazně ovlivnil moderní i postmoderní literaturu 20. století³⁵⁰.

Dumas Alexandre starší (1802-1870), významný francouzský prozaik a dramatik. Proslavil se zejména historickými romány (vytvořil jich přes osmdesát), významně ovlivnil vývoj francouzského dramatu (hra Jindřich III. a jeho dvůr z roku 1829 je prvním romantickým dramatem úspěšně uvedeným na jevišti), jeho hry nevynikají psychologickou pravdivostí postav, zato mají promyšlenou zápletku a dramatický spád³⁵¹.

Dumas Alexandre mladší (1824-1895), francouzský prozaik. Zejména ve svých historických románech se inspiroval tvorbou otce Alexandra Dumase staršího, věnoval se však také kritickému realismu a snažil se zachytit sociální poměry ve společnosti. I v jeho divadelních hrách se objevuje ostrá kritika mravů společnosti druhého císařství, zabývá se problémem nemanželských dětí, rozvodů, cizoložství nebo kuplířství a postavení žen ve společnosti.

Düringsfeldová, Ida (1815-1876), německá básnířka a spisovatelka, která s manželem baronem Reinsbergem procestovala téměř celou Evropu a během těchto cest se soustředila na národopisnou a jazykovou problematiku jednotlivých zemí. Mimo jiné studovala také český folklór a překládala z něj do němčiny³⁵².

Eliot, George (1819-1880), vlastním jménem **Mary Ann Evans**, anglická spisovatelka, nejvýraznější představitelka anglického románu ve druhé polovině 19. století. Ve svých dílech se snažila vystihnout opravdové lidské city, které se rodí z každodenních zážitků a zkušeností. Již své první povídky publikovala pod mužským pseudonymem George Eliot. Zaměřuje se

---

³⁵⁰ Viz. Pospíšil, Ivo, a kol., Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů, Praha 2001, s. 189-192.

³⁵¹ Novák, Otakar, a kol., Slovník spisovatelů. Francie, Švýcarsko, Belgie, Lucembursko, Praha 1966, s. 219-220.

³⁵² Viz. Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. VIII. díl, Praha 1894, s. 213.

hlavně na psychologické aspekty složitých vzájemných vztahů mezi svéráznými hrdiny, sleduje boj dobra se zlem v mezilidských vztazích i to, jak těžký život ničí v lidech schopnost milovat³⁵³.

Feuerbach, Ludwig (1804-1872), poslední představitel německé klasické filozofie. Ve svých spisech odmítá víru v osobní nesmrtelnost a připouští pouze možnost přetrvání celého rodu, náboženství je pak podle Feuerbacha cestou k odcizení člověka své vlastní podstatě, díky těmto převratným myšlenkám jeho dílo nesmělo být vydáváno. Některé z jeho závěrů převzali klasičtí marxisté jako základ vlastní filozofie³⁵⁴.

Flaubert, Gustave (1821-1880), francouzský spisovatel, který se ve svých prózách přiklání ke kritickému realismu. Román je pro něj „zrcadlem lidské duše“ a celého lidského života, hlavním úkolem romanopisce je pak vytváření krásy. Za svůj první román *Paní Bowaryová* s podtitulem „Mravy venkova“ byl postaven před soud pro ohrožování veřejné mravnosti, ale byl osvobozen a kniha, i když ve zkrácené verzi, nakonec vyšla.³⁵⁵

Fonvizin, Děnis Ivanovič (1745-1792), ruský dramatik a satirik. Jeden z nejvýraznějších mužů za vlády carevny Kateřiny II., který velmi sympatizoval s jejími reformami a ostrou satirou kritizoval tehdejší ruskou společnost a nepoctivost úředníků. Je označován za otce nové ruské komedie, píše i bajky a překládá z ostatních evropských literatur³⁵⁶.

---

³⁵³ Viz. Procházka, Martin, Stříbrný, Zdeněk, a kol., *Slovník spisovatelů. Anglie, Afrika, Austrálie, Indie, Irsko, Kanada, Karibská oblast, Nový Zéland, Skotsko, Wales*, Praha 2003, s. 279-284.

³⁵⁴ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., *Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských*, Praha 1987, s. 222-223.

³⁵⁵ Viz. Fryčer, Jaroslav, a kol., *Slovník francouzsky píšících spisovatelů. Francie, Belgie, Lucembursko, Švýcarsko, Kanada, Maghreb a Severní Afrika, „Černá“ Afrika, Libanon, Oblast Indického a Tichého oceánu*, Praha 2002, s. 280-282.

³⁵⁶ Podrobněji viz. Pospíšil, Ivo, *Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů*, Praha 2001, s. 217-218.

Freiligrath, Ferdinand (1810-1876), německý básník. Veřejně vystupoval proti absolutismu a útlaku v Německu, svými básněmi položil základy revoluční a sociální poezie, ale ukazuje v nich také exotické světy³⁵⁷.

Gervinus, Georg Gottfried (1805-1871), německý historik, literární historik a politik. Působil jako profesor historie a literatury na univerzitách v Heidelbergu a Göttingenu. Svými „Dějiny národního básnictví Němců“ založil německou literární historii³⁵⁸.

Goethe, Johann Wolfgang (1749-1832), německý básník, dramatik a politik, jeden z nejvýznamnějších představitelů literárního hnutí Sturm und Drang a německé národní literatury vůbec, který stal se uměleckým vzorem pro mnohé české literáty (některé motivy z Goethovy tvorby nacházíme u Máchy, Čelakovského, Erbena, Tyla a dalších). Od roku 1794 se traduje jeho přátelství a tvůrčí spolupráce s německým dramatikem Friedrichem Schillerem (viz. níže), v letech 1785-1823 je častým hostem v Karlových Varech a Mariánských lázních. Svými myšlenkami ovlivnil také proces českého národního obrození, seznámil se s dílem Jana Evangelisty Purkyně, zajímal se o české dějiny i hudbu, korespondoval a stýkal se s mnoha osobnostmi české kulturní scény (např. Josefem Dobrovským, Janem Kollárem nebo Pavlem Josefem Šafaříkem)³⁵⁹.

Gogol, Nikolaj Vasiljevič (1809-1852), ruský prozaik a dramatik ukrajinského původu. V letech 1833-1834 přednášel historiografii na Petrohradské univerzitě a napsal dokonce Dějiny světa. Ve svých povídkách se projevil jako vynikající vypravěč se smyslem pro humor a svérázný kolorit rodné Ukrajiny stejně jako v následujících románech a dramatech³⁶⁰.

---

³⁵⁷ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, 238-239.

³⁵⁸ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 259-260.

³⁵⁹ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 263-268.

³⁶⁰ Viz. Pospíšil, Ivo, a kol., Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů, Praha 2001, s. 231-234.

Grabowski, Bronislaw (1841-1900), polský slavista, literární historik, prozaik, básník, dramatik a překladatel. Autor polských dějin české literatury. V Polsku propagoval především dílo Jana Nerudy, Svatopluka Čecha, Jaroslava Vrchlického a Karoliny Světlé. Překládal také z chorvatštiny a dalších slovanských jazyků. Literárněhistorické a etnografické práce zaměřil na západní a jižní Slovany. Ve svých prózách čerpal hlavně z venkovského prostředí, jeho dramata pak podávají obraz soudobé polské společnosti a hry s historickou tematikou se inspirují ve slovanských dějinách i pověstech³⁶¹.

Grimmové, Jacob (1785-1863) a Wilhelm (1786-1859), němečtí filologové a pohádkáři. Sebrali a vydali společně celkem 210 lidových pohádek, jejichž základem byla lidová vyprávění z okolí Kasselu a Vestfálska i ústně tradované pověsti z 16.-18. století. Bratři Grimmové získané prameny upravovali, propojovali různé krajové varianty, ale přesto zůstávali věrní lidovému podání a v pohádkách rekonstruovali pozůstatky starých germánských mýtů. Jacob Grimm je také zakladatelem vědecké germanistiky, zabýval se historickou mluvnicí a starými německými literárními památkami, zavedl řadu odborných germanistických termínů³⁶².

Gutzkow, Karl (1811-1878), německý žurnalista, literární kritik, prozaik a dramatik. Jako člen hnutí „Mladé Německo“ nesměl od roku 1835 publikovat a o rok později dostal dokonce čtyřměsíční trest odnětí svobody za nemorální romány, v nichž podporuje ženskou emancipaci³⁶³.

Hartmann, Moritz (1821-1872), německy píšící politický básník, spisovatel, publicista a překladatel českého původu. Aktivně se podílel na vídeňské revoluci i bádenském povstání a podporoval myšlenku připojení Čech k Německu. Pro řadu svých literárních prací čerpal náměty v českém prostředí³⁶⁴.

---

³⁶¹ Viz. Štěpán, Ludvík, a kol., Slovník polských spisovatelů, Praha 2000, s. 169.

³⁶² Viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 280-281.

³⁶³ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 286-287.

³⁶⁴ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 299-300.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770-1831), nejvýznamnější představitel německé klasické filozofie. Svět podle Hegela lze poznat prostřednictvím člověka v umění, náboženství a také ve filozofii. K jeho hlavním závěrům patří myšlenka, že svět není neměnný, ale je to pestré dějství, proces, mnohdy dokonce zápas, ve kterém duch člověka hledá cestu sám k sobě. Hegerova filozofie byla v Německu velmi vlivná na počátku 19. století³⁶⁵.

Heine, Heinrich (1797-1856), německý básník židovského původu, který po promoci vstoupil do protestantské církve, v jeho díle se tedy židovská tematika střídá s katolickou mystikou. Heinova poezie vychází z lidové písně, oblíbenou formou je sonet, romance, balada i veršovaný epos, v jednotlivých básních se objevuje světobol, zklamání z nenaplněné lásky a odpor ke konvencím majetné a prolhané společnosti. Roku 1831 přesídlil natrvalo z Německa do Paříže a stal se dopisovatelem německých i francouzských časopisů a jako politický emigrant pobíral rentu od francouzské vlády. Roku 1835 německý Spolkový sněm zakázal vydávání Heinových děl³⁶⁶.

Heinse, Johann Jakob Wilhelm (1746-1803), německý spisovatel, překladatel a mohučský knihovník. Byl ostrým kritikem feudalismu. Ve svém díle realizoval utopické myšlenky o rovnoprávném společenství lidí bez psychických, erotických a dalších vnitřních zábran, proto bylo také zakázáno³⁶⁷.

Herder, Johann Gottfried (1744-1803), německý protestantský kazatel, spisovatel a filozof, teoretik a estetik literárního hnutí Sturm und Drang. Herdova filozofie měla klíčový význam pro německou a evropskou kulturu, řadu svých pojednání věnoval vztahu literatury a národního jazyka nebo literatury a národní historie. Byl přesvědčen, že skutečné umění je odrazem

---

³⁶⁵ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 311-312.

³⁶⁶ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 314-317.

³⁶⁷ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 320-321.

lidské přirozenosti nedeformované kulturními konvencemi a civilizací a doklady pro toto tvrzení nalézal především v lidové poezii. Ve své filozofii dějin ukazuje člověka jako přírodní výtvar, jehož vývoj podléhá přírodním zákonům, klade důraz na význam národního jazyka a právo každého národa na vlastní rozvoj (právě tyto názory velmi oceňovali čeští literáti a vzdělanci). Nejvýraznější hybnou silou všeho lidského jednání, podstatou a cílem dějin je podle Herderova učení humanita³⁶⁸.

Heyse, Paul Johann Ludwig von (1830-1914), německý básník, spisovatel, dramatik a překladatel. Je prvním německým nositelem Nobelovy ceny za literaturu (1910). Za hlavní úkol spisovatele považuje zaměření se na krásu, zobrazování ošklivosti je podle něho esteticky nefunkční³⁶⁹.

Hugo, Victor (1802-1885), francouzský básník, prozaik, dramatik a esejist. Jeden z vůdčích představitelů francouzského romantismu a kultury 19.století. Ve svých dílech se věnuje historickým a exotickým tématům, v dramatu prosazuje míšení žánrů a básníka považuje za proroka a svědomí lidstva. Právě básník podle Huga pomáhá člověku hledat pravdu, víru a estetické hodnoty³⁷⁰.

Karadžič, Vuk Stefanovič (1787-1864), srbský filolog, etnograf, folklorista, historik a tvůrce novodobého srbského spisovného jazyka. Vůdčí osobnost jihoslovanského kulturního života v 19. století a přední představitel novodobé srbské literatury. Roku 1848 se zúčastnil pražského Slovanského sjezdu. Provedl reformu spisovné srbštiny, za základ zvolil lidovou hovorovou mluvu a zavedl fonetický pravopis, prosadila se však teprve roku 1868³⁷¹.

---

³⁶⁸ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 324-326.

³⁶⁹ Viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 335-336.

³⁷⁰ Viz. Fryčer, Jaroslav, a kol., Slovník francouzsky píšících spisovatelů. Francie, Belgie, Lucembursko, Švýcarsko, Kanada, Maghreb a Severní Afrika, „Černá“ Afrika, Libanon, Oblast Indického a Tichého oceánu, Praha 2002, s. 356-360.

³⁷¹ Dorovský, Ivan, a kol., Slovník balkánských spisovatelů. Albánská literatura, Bosenskohercegovská literatura, Bulharská literatura, Chorvatská literatura, Makedonská literatura, Slovinská literatura, Srbská a černohorská literatura, Praha 2001, s. 261-262.

Kinkel, Johann Gottfried (1815-1882), německý žurnalista a sentimentální básník, teolog a později také profesor umění v Bonnu. V roce 1848 se stal členem pruského parlamentu na straně levice, účastnil se bádensko-falckého povstání (1849), kde byl raněn, zajat a poté odsouzen na doživotí. Po vysvobození (1850) procestoval Anglii i Ameriku a od roku 1866 působil jako profesor archeologie a dějin umění v Curychu. Jeho dramata nejsou příliš zdařilá, podobně sentimentální jako poezie jsou také povídky, které sepsal společně s manželkou³⁷².

Kraszewski, Józef Ignacy (1812-1887), polský romanopisec, dramatik, publicista, literární kritik a historik. Roku 1863 musel z politických důvodů odejít z vlasti a usadil se v Drážďanech, kde vedl tiskárnu a hájil polské národní zájmy na mezinárodním poli. V Praze byl vždy vřele přijímán a dokonce jmenován členem Umělecké besedy. Roku 1883 byl zatčen pro podezření ze špionáže ve prospěch Francie a uvězněn. Po propuštění na kauci odchází do Itálie a poté do Švýcarska, kde také umírá. Napsal několik set svazků románů a povídek, charakteristických odklonem od stylu po vzoru Waltera Scotta směrem ke kronikářské, dokumentární próze založené na důkladném studiu materiálů. Je dodnes jedním z nejčtenějších polských autorů³⁷³.

Laube, Heinrich (1806-1884), německý dramatik, žurnalista, literární a divadelní kritik i divadelní ředitel v Lipsku nebo Vídni. Velmi plodný divadelní autor, všestranný novinář a zručný prozaik. Byl mluvčím literárního hnutí „Mladé Německo“ působícího v letech 1830-1848³⁷⁴.

Lavater, Johann Kašpar (1741-1801), švýcarský spisovatel a duchovní. Je zakladatelem tzv. fyziognomiky – učení o souvislostech rysů obličeje a tvarů lidského těla s duševními vlastnostmi člověka, podobnými výzkumy chtěl

---

³⁷² Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, 395-396.

³⁷³ Štěpán, Ludvík, a kol., Slovník polských spisovatelů, Praha 2000, s. 266-267.

³⁷⁴ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 448-449.

dokázat, že hodnota člověka závisí na genetické výbavě a vlastnostech získaných „od přírody“ nikoliv na sociálním postavení³⁷⁵.

Leisewitz, Johann Anton (1752-1806), německý dramatik a spisovatel, původním povoláním právník. Patří ke kritikům feudální společnosti a zvláště. Zabýval se také překlady a ve svém díle vyslovil návrh zásad pro zřizování chudobinců³⁷⁶.

Lenau, Nikolaus (1802-1850), vl. jménem Nikolaus Franz Niemsch von Strehlenau, rakouský básník maďarského původu, který roku 1832 emigroval do USA znechucen rakouskými a německými poměry, ale brzy se zklamán vrátil zpět do Rakouska. Hlavními náměty jeho lyrických veršů jsou láska a příroda, která sugestivně podbarvuje náladu Lenauových básní. Pro německou poezii ve svých verších objevuje dosud neznámé krajiny – maďarskou pustu nebo americký prales. Sepsal také několik skladeb o významných postavách evropských i českých dějin (Jan Žižka nebo Savonarola)³⁷⁷.

Lessing, Gotthold Ephraim (1729-1781), německý básník, divadelní kritik, filozof a prozaik. Na základě osvícenského realismu se snažil budovat svěbytnou německou literaturu a divadelní tvorbu. Za vrcholný žánr považoval drama, ale tvořil také bajky nebo epigramy, zabýval se podstatou tragédie, smyslem katarze v dramatu i charakterem tragického hrdiny. Podle Lessinga vzbuzuje tragický osud hlavních postav tragédie v divácích soucit, který je zlidšťuje. Divadlo považuje za nepostradatelnou součást utváření národní kultury³⁷⁸.

Marryat, Frederick (1792-1848), anglický prozaik, který přes dvacet let sloužil jako důstojník a později jako kapitán u námořnictva v období

---

³⁷⁵ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 449-450.

³⁷⁶ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 453.

³⁷⁷ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 453-454.

³⁷⁸ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 458-462.

napoleonských válek. Své bohaté zkušenosti využil při tvorbě populárních a čtivých románů o životě námořníků, které byly do češtiny překládány již od poloviny 19.století³⁷⁹.

Maupassant, Guy de (1850-1893), francouzský spisovatel, představitel literárního realismu a naturalismu. Je autorem románů, novel a povídek. Velký úspěch mu přinesly zejména povídky s rozmanitými náměty z normandského venkova i měšťanského prostředí, kde mohl uplatnit vynikající vypravěčský talent. Ve svých románech se zaměřuje hlavně na měšťanské a aristokratické vrstvy. Jeho dílo má výrazné autobiografické rysy.³⁸⁰

Mill, John Stuart (1806-1873), anglický filozof a ekonom, zastánce utilitarismu (filozofický a etický směr, který za cíl lidského jednání považuje hledání blaha). Za nejdůležitější vědu považuje psychologii, zabýval se také národohospodářskou politikou. Podle jeho liberální teorie by společnost neměla zasahovat do štěstí jedince, ale zásah státu do soukromého podnikání je přípustný. Za největší lidské hodnoty považuje sociální cítění a morální život³⁸¹.

Molière, vlastním jménem Jean Baptiste Poquelin (1622-1673), francouzský dramatik, který se proslavil zejména jako autor komedií, ve kterých mistrně vykresluje jednotlivé charaktery. Ve dvaceti letech založil vlastní divadlo Illustre Théâtre, kde začal vystupovat pod jménem Molière, aby nekompromitoval vlastní rodinu. Jeho divadelní společnost se v roce 1680 sloučila s dvěma dalšími a vznikla známá Comédie Française. Svými hrami navazuje na tradici lidového divadla, středověké frašky a italské commedie

---

³⁷⁹ Viz. Procházka, Martin, Stříbrný, Zdeněk, a kol., Slovník spisovatelů. Anglie, Afrika, Austrálie, Indie, Irsko, Kanada, Karibská oblast, Nový Zéland, Skotsko, Wales, Praha 2003, s. 503.

³⁸⁰ Viz. Fryčer, Jaroslav, a kol., Slovník francouzsky píšících spisovatelů. Francie, Belgie, Lucembursko, Švýcarsko, Kanada, Maghreb a Severní Afrika, „Černá Afrika“, Libanon, Oblast Indického a Tichého oceánu, Praha 2002, s. 479-480.

³⁸¹ Viz. Procházka, Martin, Stříbrný, Zdeněk, a kol., Slovník spisovatelů. Anglie, Afrika, Austrálie, Indie, Irsko, Kanada, Karibská oblast, Nový Zéland, Skotsko, Wales, Praha 2003, s. 520.

dell' arte. Usiloval o vytvoření uměleckého útvaru, kde se hudba, tanec a mluvené slovo navzájem doplňují³⁸².

Mörrike, Eduard (1804-1875), německý básník a spisovatel. V jeho tvorbě lze objevit odkazy antiky, klasicismu, romantismu, křesťanství i lidové písně. Byl také významným tvůrcem umělých pohádek³⁸³.

Müller, Wolfgang (1816 – 1873), německý básník, který byl původně lékařem. Kromě básní psal také dramata a historické romány³⁸⁴.

Nieritz, Karl, Gustav (1795-1876), německý spisovatel narozený v Drážďanech, kde v dospělosti působil jako ředitel okresní školy u sv. Antonína. Psal úspěšné povídky pro mládež, které byly často překládány i do češtiny³⁸⁵.

Puškin, Alexandr Sergejevič (1799-1837), ruský básník, prozaik, dramatik a esejista. Jeho široká tvorba zahrnuje prakticky všechny literární žánry. V některých poemách čerpá také z historie a propracovává je i po psychologické stránce, do ruské literatury poprvé uvádí pocity a problémy mladé generace při hledání smyslu života. Puškinův styl předjímal a inspiroval autory ruského realismu³⁸⁶.

Richter, Johann Paul Friedrich (1763-1825) známý pod pseudonymem Jean Paul, německý spisovatel a humorista. Pro nedostatek peněz nedokončil studia teologie, pracoval jako soukromý učitel, pilně si osvojoval encyklopedické znalosti a nakonec si splnil svůj životní sen a živil se

---

³⁸² Podrobněji viz. Novák, Otakar, a kol., Slovník spisovatelů. Francie, Švýcarsko, Belgie, Lucembursko, Praha 1966, s. 456-459.

³⁸³ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 514.

³⁸⁴ Viz. Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí. XVII.díl, Praha 1901, s. 856.

³⁸⁵ Viz. Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí. XVIII. díl, Praha 1902, s. 299.

³⁸⁶ Pospíšil, Ivo, a kol., Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů, Praha 2001, s. 484-488.

pouze psaním. Stává se tak prvním německým svobodným spisovatelem, který má svůj osobitý a nezaměnitelný styl³⁸⁷.

Rousseau, Jean Jacquess (1712-1778), francouzský osvícenský filozof a spisovatel švýcarského původu. Jedna z jeho teorií říká, že člověk se rodí dobrý a kazí ho teprve společnost, ve které žije. Propaguje návrat k přírodě a lidské přirozenosti. Svou filozofii promítá také do pedagogických spisů, ke říká, že svobodného člověka lze vychovat pouze, pokud jej necháme učit se podle vlastních zkušeností při respektování jeho věku a individuálních zvláštností³⁸⁸.

Ruge, Arnold (1802-1880), německý filozof, prozaik a politik mladohegelovské školy. Vnáší myšlenky liberálních mladohegelovců do oblasti literární kritiky, estetiky i teorie společnosti a dějin. Roku 1843 se sblížil s Karlem Marxem a v německo-francouzské ročence uveřejňuje tři dopisy o komunismu³⁸⁹.

Rückert, Friedrich (1788-1866), německý básník od roku 1826 působící jako profesor orientalistiky v Erlangen. Mnohé z jeho jazykově dokonalých básní byly zhudebněny (např. Franzem Schubertem, Johanesem Brahmssem, Gustavem Mahlerem nebo Richardem Straussem), velký význam pro evropskou kulturu mají jeho překlady z orientálních literatur³⁹⁰.

Sandová, George, vl. jménem Aurora Dudevantová (1804-1876), francouzská spisovatelka, která více než svým dílem proslula skandálním osobním životem. Kromě próz z venkovského prostředí s výraznými ženskými hrdinkami napsala také několik studií o osobnostech české historie (Jan Hus, Jan Žižka). Pseudonym si zvolila podle svého literárního učitele J. Sandeaua.

---

³⁸⁷ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 367-369.

³⁸⁸ Podrobněji viz. Novák, Otakar, a kol., Slovník spisovatelů. Francie, Švýcarsko, Belgie, Lucembursko, Praha 1966, s. 570-573.

³⁸⁹ O mladohegelovcích podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 507-508.

³⁹⁰ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 586.

Při tvorbě svých děl vycházela z reálných situací a charakterů, ale postavy idealizovala a rozpory smiřovala³⁹¹.

Sardou, Victorien (1831-1908), francouzský dramatik, autor historických her a komedií. Mnohé z hlavních rolí psal přímo pro Sarah Bernhardtovou, která se v jeho hrách vrátila na pařížské scény (např. v Tosce zhudebněné později Giacomem Puccinim). Byl několikrát obviněn z plagiátorství, ale úspěšně se obhájil³⁹².

Scott, Walter (1771-1832), skotský básník, prozaik, romanopisec a sběratel skotských balad tvořící v období romantismu, je považován za zakladatele historického románu. Jeho díla u nás, mimo jiné, dychtivě četl Karel Hynek Mácha a zaznamenával si celé pasáže jako inspiraci k vlastním pokusům o historickou prózu, ovlivnil také tvorbu Václava Beneše Třebízského nebo Aloise Jirásky³⁹³.

Shakespeare, William (1564 – 1616), anglický herec a spisovatel působící v Londýně za vlády královny Alžběty I., na jejímž dvoře často uváděl své hry. Později se stal spolumajitelem a dramatikem divadelní společnosti „Služebníků lorda komořího“ hrající od roku 1599 na prknech vlastního divadla The Globe. Velmi zdařilé jsou také jeho básně a sonety³⁹⁴.

Schiller, Johann, Christoph Friedrich (1759-1805), německý básník a dramatik, který díky stati s názvem Historie odpadnutí spojeného Nizozemí od španělské vlády získal neplacené místo profesora světových dějin na universitě v Jeně. Studium dějin sám chápe jako filozofické hledání pravdy. Roku 1792 byl za svou svobodomyšlnou tvorbu jmenován čestným občanem Francouzské

---

³⁹¹ Podrobněji viz. Novák, Otakar, a kol., Slovník spisovatelů. Francie, Švýcarsko, Belgie, Lucembursko, Praha 1966, s. 591-592.

³⁹² Viz. Fryčer, Jaroslav, a kol., Slovník francouzsky píšících spisovatelů. Francie, Belgie, Lucembursko, Švýcarsko, Kanada, Maghreb a Severní Afrika, „Černá Afrika“, Libanon, Oblast Indického a Tichého oceánu, Praha 2002, s. 644.

³⁹³ Viz. Procházka, Martin, Stříbrný, Zdeněk, a kol., Slovník spisovatelů. Anglie Afrika, Austrálie, Indie, Irsko, Kanada, Karibská oblast, Nový Zéland, Skotsko, Wales, Praha 2003, s. 642-648.

³⁹⁴ Viz. Procházka, Martin, Stříbrný, Zdeněk, a kol., Slovník spisovatelů. Anglie Afrika, Austrálie, Indie, Irsko, Kanada, Karibská oblast, Nový Zéland, Skotsko, Wales, Praha 2003, s. 652-660.

republiky. Od konce 18. století (1799) žil až do konce života ve Výmaru , pro zdejší divadlo kromě vlastní tvorby překládal i jiné kusy (např. Shakespearova Mackbetha) a za svou činnost byl povýšen do šlechtického stavu³⁹⁵.

Schmidt, Christoph von (1768-1854), německý spisovatel píšící oblíbené povídky pro mládež, roku 1848 získal čestný doktorát pražské teologické fakulty, působil jako kanovník v Augsburgu, byl vydán také jeho vlastní životopis (Erinnerungen, 1853-57, 4 svazky) nebo deníky a dopisy³⁹⁶.

Schopenhauer, Artur (1788-1880), německý filozof, nejvýznamnější představitel filozofie pesimismu a zakladatel iracionalistické filozofie. Jeho myšlenky se staly „módními“ zejména po roce 1848 v buržoazních kruzích. Říká, že rozmanitost a individuálnost veškerých jevů je pouze iluze, a když tohle člověk pochopí, zaniká veškerá touha a žádostivost, skončí všechny zápasy a shon³⁹⁷.

Smith, Adam (1723-1790), skotský ekonom a filozof. Působil jako profesor logiky a morální filozofie v Glasgow. Spolu s Davidem Richardem patří k zakladatelům moderní liberální

a politické ekonomie a je autorem teorie o fungování volné ruky trhu (laisse faire). Napsal také řadu filozofických esejů³⁹⁸.

Stifter, Adalbert (1805-1868), rakouský prozaik českého původu, který po roce 1848 působí jako organizátor a reformátor hornorakouského školství. Okouzující a zároveň drsná šumavská krajina vtiskla jeho pracím nezaměnitelnou atmosféru, příroda dokresluje osudy Stifterových lidových hrdinů. Jako odpůrce rakouského dualismu snil o klidném soužití Čechů a

---

³⁹⁵ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 608-612.

³⁹⁶ Viz. Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence I. (1844-1852), Praha 2003.

³⁹⁷ Viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 821-822.

³⁹⁸ Viz. Procházka, Martin, Stříbrný, Zdeněk, a kol., Slovník spisovatelů. Anglie Afrika, Austrálie, Indie, Irsko, Kanada, Karibská oblast, Nový Zéland, Skotsko, Wales, Praha 2003, s. 683-684.

Němců v rámci federativního Rakouska. Po propuknutí neléčitelné zhoubné nemoci zvolil Adalbert Stifter dobrovolný odchod ze života³⁹⁹.

Sue, Eugène (1804-1857), francouzský novinář a prozaik. Bývá označován za krále „románů na pokračování“ (románů-fejetonů vydávaných na pokračování v časopisech a novinách, kde bývají umístěny pod čarou na místě fejetonu, vyznačují se napínavým dobrodružným dějem). Charakteristickými znaky tohoto žánru jsou nepříliš propracovaná psychologie postav, poutavý děj a rychlý, dramatický spád⁴⁰⁰.

Tolstoj, Lev Nikolajevič (1828-1910), ruský prozaik, dramatik, publicista, myslitel a pedagog. Pocházel ze staré ruské rodové šlechty, po neúspěšných hospodářských reformách, které zaváděl na svém statku, odjel jako dobrovolník na Kavkaz a tato zkušenost, stejně jako účast v Krymské válce v letech 1853-1855, se projevuje v jeho literární tvorbě. Jeho vlastní učení – tzv. tolstojovství – spočívá v neodporování zlu a mravnímu sebezdokonalování. Jako učitel se k Tolstému přihlásili ve 20. století například Ernest Hemingway, G.B. Shaw, Thomas Mann, Romain Rolland a další⁴⁰¹.

Turgeněv, Ivan Sergejevič (1818-1883), ruský romanopisec, povídkář a dramatik. Aktivně se podílel na sblížování ruské a evropské (zejména německé a francouzské) kultury. Začínal jako básník, ale později se orientoval hlavně na krátké prozaické útvary. Ve svých prózách podává pestrý obraz ruského venkova a soužití člověka s přírodou. Turgeněvova dramata výrazně ovlivnila dramatickou tvorbu Antona Pavloviče Čechova⁴⁰².

Voltaire, vl. jménem Francois Marie Arouet (1694-1778), francouzský básník, prozaik a dramatik. Pěstoval prakticky všechny žánry a jako spisovatel

---

³⁹⁹ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 647-649.

⁴⁰⁰ Podrobněji viz. Novák, Otakar, a kol., Slovník spisovatelů. Francie, Švýcarsko, Belgie, Lucembursko, Praha 1966, s. 626.

⁴⁰¹ Viz. Pospíšil, Ivo, a kol., Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů, Praha 2001, s. 585-588.

⁴⁰² Viz. Pospíšil, Ivo, a kol., Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů, Praha 2001, s. 592-594.

a myslitel se stal jednou z nejvýznamnějších osobností 18. století. Jako dramatik vytvořil 27 tragédií a byl považován za jednoho z „velikánů“ klasicistické tragédie. Svě náměty již nečerpal pouze z antiky, ale také z francouzských národních dějin. Voltaire-myslitel si za svůj hlavní žánr zvolil filozofickou povídku, kde své názory srozumitelnou formou předkládal širokému okruhu čtenářů⁴⁰³.

Wagner, Richard (1813-1883), německý hudební skladatel, teoretik, libretista a publicista. Roku 1843 byl jmenován saským dvorním kapelníkem, za podporu revoluce v roce 1848 však na něj byl vydán zatykač, musí prchnout do Curychu a následně putuje po Evropě (navštívil mimo jiné také Prahu), amnestován byl teprve počátkem šedesátých let (1861). Proslul jako hudební skladatel usilující o soulad slovních, hudebních i pohybových složek svých oper, ke kterým si všechna libreta psal sám⁴⁰⁴.

Zschokke, Heinrich Daniel (1771-1848), švýcarský spisovatel, který působil jako duchovní a pedagog v Německu a od poloviny 90. let ve Švýcarsku, kde později pracoval ve vládních službách jako úředník. Kromě oblíbených novel a idealistických lidových próz, psal také moralistické výchovné spisy, tragédie a romány. Při tvorbě historických próz se inspiroval dílem Waltera Scotta⁴⁰⁵.

---

⁴⁰³ Viz. Fryčer, Jaroslav, a kol., Slovník francouzsky píšících spisovatelů. Francie, Belgie, Lucembursko, Švýcarsko, Kanada, Maghreb a severní Afrika, Libanon, Oblast Indického a Tichého oceánu, Praha 2002, s. 724-728.

⁴⁰⁴ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, 692-693.

⁴⁰⁵ Podrobněji viz. Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987, s. 750-751.

Rejstřík

A

Andersen, 29, 54, 93, 97
Arnim, 78, 97
Auerbach, 70, 97
Aurelius, 55, 98

B

Boccaccio, 28, 54, 98
Bolzano, 98
Börne, 26, 98
Byron, 54, 66, 99

C

Cervantes, 99
Cooke, 25, 54, 99
Cooper, 30, 54, 99

D

Dante, 28, 54, 67, 70, 91, 100
Dickens, 30, 54, 100
Dostojevskij, 85, 100
Dumas, 25, 54, 77, 84
DumasAlexandre mladší, 101
DumasAlexandre starší, 101
Düringsfeldová, 32, 101

E

Eliot, 61, 81, 101

F

Feuerbach, 102
Flaubert, 81, 84, 94, 102
Fonvizin, 54, 102
Freiligrath, 42, 65, 103

G

Gervinus, 44, 103
Goethe, 28, 42, 43, 55, 78, 84, 103
Gogol, 54, 103
Grabowski, 82, 104
Grimmové, 81, 104
Gutzkow, 26, 27, 28, 31, 104

H

Hartmann, 104
Hegel, 27, 105
Heine, 14, 17, 43, 58, 65, 66, 86, 91, 105
Heinse, 105
Herder, 56, 64, 84, 106
Heyse, 106

Hugo, 71, 75, 84, 86, 94, 106

K

Karadžič, 31, 44, 54, 106
Kinkel, 26, 107
Kraszewski, 107

L

Laube, 26, 107
Lavater, 18, 108
Leisewitz, 43, 108
Lenau, 24, 26, 108
Lessing, 43, 108

M

Marryat, 30, 54, 109
Maupassant, 84, 109
Mill, 109
Molière, 14, 54, 110
Mörike, 42, 110
Müller, 110

N

Nieritz, 13, 110

P

Puškin, 45, 54, 110

R

Richter, 23, 42, 64, 83, 111
Rousseau, 111
Rückert, 24, 65, 111
Ruge, 111

S

Sandová, 18, 19, 24, 54, 59, 63, 71, 72,
76, 84, 93, 112
Sardou, 84, 94, 112
Scott, 54, 56, 68, 112
Shakespeare, 42, 43, 54, 69, 86, 112
Schiller, 29, 43, 74, 84, 113
Schmidt, 13, 113
Schopenhauer, 77, 113
Smith, 44, 54, 113
Stifter, 114
Sue, 25, 26, 54, 75, 84, 92, 114

T

Tolstoj, 80, 85, 114
Turgeněv, 114

V

Voltaire, 54, 115

W

Wagner, 23, 115

Z

Zschokke, 115

Resume

This diploma thesis is focused on relations to the foreign-language literature and culture by two Czech writers in 19th century - Božena Němcová (1820-1862) and Karolina Světlá (1830-1899). According to the detailed analysis of their correspondence and memoirs, we can say, that both ladies had very positive relation to foreign-language literature and culture, we can found lots of references about foreign writers and works in their memoirs and correspondence as well.

The way to foreign-language literature and culture was in the case of these two authoresses much easier thanks to their language abilities. Both ladies spoke fluently German, in addition handled Karolina Světlá French as well and Božena Němcová used Russian as a secret scripture, so that, she had to understand Russian very well.

The offer of foreign-language books, which were translated to Czech language, was in the 19th century quite low. German was needful help-mate for Czech readers on the way to foreign-language literature. However, if language barriers didn't stand in the way, lots of various titles were offered not only on boards of bookshops. Czech intellectuals borrowed many interesting books with each other and world literature and concrete personalities were appreciative items to conversations in the letters or social evenings in the Czech saloons as well.

This diploma thesis illustrated Czech social life in the other point of view and discovers some other interesting questions: How was Czech literature seen and evaluated in the world? Did some of the foreign-language writers, which were mentioned in the correspondence or memoirs of Karolina Světlá and Božena Němcová, know their Czech colleagues and admirers or even some of their books? Were some of world intellectuals interested in Czech culture or traditions? What we can found about Czech literature and culture in the world special periodicals? These questions and many other are still waiting for right answers. Hopefully this diploma thesis could be a good motivation to other research in private inedited documents not only of these two ladies.

Seznam použité literatury

Vydané prameny

Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence I. (1844-1852), Praha 2003.

Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence II. (1853-1856), Praha 2004.

Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence III. (1857-1858), Praha 2006.

Janáčková, Jaroslava, a kol., Božena Němcová. Korespondence IV. (1859-1862), Praha 2007.

Světlá, Karolina, Z literárního soukromí I. Vzpomínky, paměti, literární dokumenty, Praha 1959.

Světlá, Karolina, Z literárního soukromí II. Korespondence, Praha 1959.

Monografie

Haman, Aleš, Východiska a výhledy, Praha 2002.

Janáčková, Jaroslava, Božena Němcová. Příběhy-Situace-Obrazy, Praha 2007.

Mocná, Dagmar, Peterka, Josef, a kol., Encyklopedie literárních žánrů, Praha 2004.

Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí. VIII.díl, Praha 1894.

Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí. XVII.díl, Praha 1901.

Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí. XVIII.díl, Praha 1902.

Špičák, Josef, Karolina Světlá, Praha 1980.

Válek, Vlastimil, Memoárová literatura 20. století, Brno 2000.

Slovníky spisovatelů

Bok, Václav, a kol., Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských, Praha 1987.

Dorovský, Ivan, a kol., Slovník balkánských spisovatelů. Albánská literatura, Bosenskohercegovská literatura, Bulharská literatura, Chorvatská literatura, Makedonská literatura, Slovinská literatura, Srbská a černohorská literatura, Praha 2001.

Fryčer, Jaroslav, a kol., Slovník francouzsky píšících spisovatelů. Francie, Belgie, Lucembursko, Švýcarsko, Kanada, Maghreb a Severní Afrika, „Černá Afrika“, Libanon, Oblast Indického a Tichého oceánu, Praha 2002.

Hartlová, Dagmar, a kol., Slovník severských spisovatelů. Dánská literatura, Faerská literatura, Finská literatura, Finskošvédská literatura, Fríská literatura, Islandská literatura, Nizozemská literatura, Norská literatura, Švédská literatura, Praha 1998.

Hodoušek, Eduard, a kol., Slovník spisovatelů. Španělsko, Portugalsko, Praha 1968.

Kuřáková, Eva, Vidmanová, Anežka, a kol., Slovník latinských spisovatelů, Praha 1984.

Novák, Otakar, a kol., Slovník spisovatelů. Francie, Švýcarsko, Belgie, Lucembursko, Praha 1966.

Pelán, Jiří, a kol., Slovník italských spisovatelů, Praha 2004.

Pospíšil, Ivo, a kol., Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů, Praha 2001.

Procházka, Martin, Stříbrný, Zdeněk, a kol., Slovník spisovatelů. Anglie Afrika, Austrálie, Indie, Irsko, Kanada, Karibská oblast, Nový Zéland, Skotsko, Wales, Praha 2003.

Štěpán, Ludvík, a kol., Slovník polských spisovatelů, Praha 2000.

Vančura, Zdeněk, Masnerová, Eva, a kol., Slovník spisovatelů. Spojené státy americké, Praha 1979.